

УКРАЇНСЬКИЙ ОГЛЯД

UKRAINIAN DIGEST

УКРАЇНСЬКИЙ ОГЛЯД

UKRAINIAN DIGEST

210 FIFTH AVENUE
SUITE 1102
NEW YORK 10, N.Y.

NEW YORK, U.S.A.
TORONTO, CANADA

Ч. 7 — 1961

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ
І СПІВРОБІТНИКИ

- О. Валинський
Й. Гірняк (театр)
С. Гординський (мистецтво)
інж. О. Дерев'янюк
д-р Е. Жарський (спорт)
Р. Ільницький (справи
УСРСР)
І. Керницький
В. Кравців (література)
Р. Купчинський
М. Курах (військові справи)
М. Понеділок
проф. Яр. Рудницький (ка-
надійські справи, мова)
М. Шлемкевич (загальна
редакція)
Віктор Цимбал —
„Три душі“
С. Федів (літо-друк обкла-
динки)

Українсько-Американська
друкарня - 114 Ст. Марк
Плейс, Нью-Йорк

ВИДАЄ ВИДАВНИЦТВО
«УКРАЇНСЬКИЙ ОГЛЯД»

Все плыве,

все минає...

СВІТ стрясається історич-
ними гураганми, в яких
валяться імперії й народжу-
ються нові держави, а наша
плянета здригається від ато-
мових вибухів. Але Україна
стала тихою . . . Її ім'я при-
крите загальною назвою
Союзу Советських Соціалі-
стичних Республік, або про-
сто назвою Росії. Тільки іно-
ді, коли по наказу „стар-
шого московського брата“
представник УСРСР в Об'єд-
наних Націях підніме свій
голос проти Вільного Світу,
поганьблене таким виступом
ім'я України появляється в
світовій пресі, щоб незаба-
ром знову потонути в за-
бутті. Чи прийняти Маєре-
танію до Об'єднаних Націй,
чи не прийняти? — це було
питання, що ним займався
останнім часом увесь світ, а
ЗДА і Москва вели з цього
приводу довгі переторги.
Маєретанія — це країна в
Африці, яка має 650 тисяч
населення. Україна ж — це
42 мільйонна республіка!
Про неї й її долю світ мов-
зить! Це в добу, яку назива-

Published bi-monthly by
UKRAINIAN DIGEST

Subscription price: one year — \$ 3.90.
Your own and a gift subscription \$ 7.00.

Printed in U.S.A.

вають добою пробуджених націоналізмів, коли примітивні, безтрадиційні племена стають державами, а якщо вони не вміють стояти на власних ногах, їх підтирають із усіх сторін, неназе дітей, що взатся ходити . . . Але доокруги України мовзанья!

А там, у самій Україні, давній її ворог хитрими, вишуканими способами намагається довершити те, що не вдалось царському режимові. Він советську тюрму оздобляє українськими вивісками і в неї, в той гріб-тюрму, заганяє вже не тільки провідну верству, як то робив царат, але заганяє весь наряд. Тими вивісками він оманно наївних українців Вільного Світу, що повернувшись після коротких відвідин — ту тюрму називають іноді пригожим для життя домом . . .

Та, як казав старинний мудрець, панта рей, все пливе. І ще живе наше покоління, що бажило докази цього. Чим були ми сто років тому? Не то в світі, але хто в Україні отверто згадував те ім'я поза незисленною інтелігентською верствою? Українське слово було викляте, заборонене. А ось 1917 року вистажило кілька місяців на волі, щоб із безіменного народу зробити державну націю, яка проти ворогів із усіх сторін обороняла свою державну сво-

боду.

Все йде, все минає — гитаємо у Шевченка. Хто — не сто, але п'ятдесят, навіть тридцять років тому — гував про ті азійські й африканські племена, що сьогодні, як державні нації, займають увагу світу?

Все пливе . . . На наших очах розписнувся міт Сталіна, і Хрущов, що недавно по його наказу виганцьовував перед ним гопака, сьогодні називає його душегубом-мордівником, і бальзамованого й обкаджованого досі трупа викидає з погесної гробниці.

Все пливе . . . і тільки ще невідомо, де той і хто той, що нині ще плеще новому тиранові, щоб завтра і його назвати — його справжнім ім'ям, і викреслити з історичних і енциклопедичних гробниць, у які його тепер урозисто впижають.

Все пливе . . . і тільки невідомо нам, де вони і хто вони, те щасливе українське покоління й його провідники, що відваллять тяжкий советський камінь із нинішнього гробу України, московською пегаттю припегатаний і московською сторожею сторожений камінь; де вони і хто вони, ті світлі герої, що пореуть гервоний саван неволі?!

Все пливе . . . і наше діло приготовляється до нового сходу сонця і його достойного привітання.

СПАДКОВІСТЬ

ХВОРОБИ

І СМЕРТЬ

ТАРАСА

ШЕВЧЕНКА

Б. П. АЛЕКСАНДРОВСЬКИЙ

КОЛИ ми згадуємо останній період життя Великого Кобзаря, нас мимоволі охоплює почуття смутку. Поет помер порівняно молодим — йому було 47 років від роду — і в розквіті своїх творчих сил.

Науково описати і детально дослідити історію хвороби і останній рік життя Тараса Григоровича (подати як частину розділу його повної біографії, якої, на жаль, ще немає й досі) надзвичайно важко. Літературні свідчення відносно цього дуже вбогі, уривчасті й випадкові. Крім того, жадне з біографічних джерел, що стосуються смертельної хвороби поета, не належать перу лікаря. До того ж Т. Шевченко завжди ставився до свого здоров'я „по-бурлацькому”, не любив говорити про нього, звертати на себе увагу. Тому його висловлювання про свою хворобу теж короткі і скупі. Тепер, через сто

років після смерті, майже неможливо доповнити ці матеріали новими свідченнями його сучасників чи новими документальними даними. Таким чином, довелося скласти справжню історію хвороби Т. Г. Шевченка по джерелах неповних і недостатніх, що їх ми чи не всі простудіювали, піддавши, в міру наших сил, лікарській аналізі. Питання про те, з якого часу слід її вести, вирішується відносно точно. Поет вперше звернувся до лікаря з приводу хвороби, що звела його в могилу, 23 листопада (за старим стилем) 1860 р., тобто за три місяці до смерті.

Він, безумовно, був хворий задовго до того дня, але раніше не лікувався і не скаржився своїм друзям.

Під час тяжкої недуги Шевченка у Петербурзі за ним не було належного догляду, коли він

З журналу „Вітчизна”, Київ, 1961 р.

помирав, біля його постелі не було ні рідних, ні дружини, ні дітей. М. І. Костомаров у надгробній промові згадав з приводу цього слова народної пісні:

Ой, загинула козацька голо-
вонька

Без роду, родини,
Без вірної дружини.

Спадковість

(Стан здоров'я, хвороба і причина смерті батьків).

Тарас Григорович був третьою дитиною в сім'ї, а всіх дітей у батьків було шестеро. Мати поета, Катерина Якимівна, померла ще молодою, на 32 році життя, у 1823 р., коли йому минуло 9 років.

...Матір добрую мою,
Ще молодою — у могилу
Нужда та праця положила.

Причина її смерті невідома. У біографії поета зазначено тільки, що мати померла „від хвороби”, тобто не від нещасного випадку. Це була, очевидно, якась виснажлива недуга, що згубила молоду жінку, знесилена частими пологами, злиднями і непосильною роботою.

Батько Шевченка, Григорій Іванович, теж помер у молодому віці, через два роки після смерті дружини, у 1825 р., коли Тарасові сповнилось 11 років.

„Батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!...

У біографічних матеріалах ска-

зано: „Батько Тараса Григоровича помер від простуди”. Але таку діагносту у старі часи лікарі ставили в усіх випадках: коли люди помирали від туберкульозу, запалення легенів і т. ін.

Відомо, що дід Шевченка прожив довго — 115 років.

Лікар Ю. Д. Талько-Гринцевич у 1889 р. опублікував своє глумачення особливостей спадковості в роді Тараса Шевченка. Талько-Гринцевич писав, що в роді поета виступає невропатична спадковість, захворювання мозку в немовлячому віці, хвороблива далекозорість з косоокістю, утворення катаракти в оці (помутніння кришталика) в дитячому віці. Припущення Талько-Грин-

МЕДИЧНІ

Авітаміноза (лат.) — недостатня кількість вітамінів у харчах, і як наслідок хвороба обміну речовин (напр. скорбут).

Ангіна (лат.) — ангіна пекторіс — грудна жаба, дава.

Ендокардит (гр.) — середосердя, хвороба внутрішньої оболонки серця.

Катаракта (гр.) — полуда на очах, змутнілість кришталика, що зменшує зір.

Малярія (іт.) — лихоманка, тяжка болотяна пропасниця.

Міокардит (гр.) — запалення м'язів серця.

Міокардиодистрофія (гр.) — хвороба від недоживлення м'язів серця.

Міокардіосклероза (гр.) — хворобливе затужавіння, ствердіння тканин серця.

дечива ми повинні відкинути як помилкові.

Якщо взяти захворювання мозку в ранньому дитинстві, то тут добре відомо, які численні й різноманітні діагнози колись зводились до одної фальшиво-мозкової діагнози „младенцьке”. До того ж смертність дітей на селі на першому році їхнього життя була величезна, перевищувала 50 процентів.

Помилкова концепція Талько-Гринцевича про належність Тараса Шевченка до сім'ї, яка вироджувалась, мала, очевидно, таке походження. У той час панувала серед деяких лікарів сенсаційна і модна теорія італійця Льомброзо („Геній і божевілля”),

в якій автор намагався зблизити геніяльність з виродженням. Але теорія Льомброзо виявилась невірною і давно забута.

Аналіза генеалогічних (родовідних) матеріалів про Шевченка не дала ніяких даних для висновку, що його зробив, у кращому випадку, легковажний Талько-Гринцевич.

Хвороби, перенесені до заслання

Деякі хвороби, що їх переніс у своєму житті Т. Шевченко, значною мірою підготували основу для появи й розвитку його тяжкого серцевого захворювання. Живучи у нестерпних умовах, поет часто нездужав. Збереглися дані про деякі його недуги.

Так, навесні 1838 р. він захворів у Петербурзі на тиф, очевидно, черевний. Його почало лихоманити, обличчя було блідим. Недуга тривала довго, перебіг її був тяжкий, одужання йшло повільно й мляво. Шевченко лежав у лікарні.

У 1840 р., весною, теж у Петербурзі, поет знову заразився тифом, доглядаючи свого хворого вчителя—художника Карла Брюлова. Це був, очевидно, висипний тиф, і Тарас Григорович теж тяжко переніс його.

Восени 1845 р. у Переяславі його тривалий час лихоманило. Цю недугу біограф Кониський називає „якоюсь тифозною хворобою”. Можливо, що це було захворювання поворотним тифом. У період одужання поет був дуже слабкий, блідий, „голова була обрита після недавньої гаряч-

ТЕРМІНИ

Невропатія (гр.) — хвороба нервової системи без помітних анатомічних змін нервової тканини.

Скорбут (лат.) — цинга, гнилець, хвороба, що найчастіше виникає від недостатнього харчування або від їжі без соли, або їжі, що не має потрібних вітамінів. Ознаки хвороби: загальне знесилення, кровотеча з ясен, горла, носа, випадання зубів...

Спазми (гр.) — конвульсійні корчі м'язів у зв'язку з різними хворобами нервової системи.

Цинга — див. скорбут.

За Словником Чужомовних Слів І. Войкова — О. Ізюмова.

ки", згадує О. С. Чужбинський.

Тифи (висипний, черевний) можуть викликати міокардит, міокардиодистрофію, міокардиосклерозу, цебто запальні процеси і явища переродження серцевого м'яза. Причому провести чітку межу між цими процесами іноді не можливо. Такі ускладнення бувають різного ступення і вираженості. Вони часто прирікають людину, яка перенесла тиф, на серцеву хворобу, іноді з переходом у стадію декомпенсації.

Стан свого здоров'я перед засланням Шевченко оцінював як не зовсім міцний.

Хвороби, що їх переніс поет у засланні

На початку заслання із Орської фортеці Тарас Григорович писав: „Я хворий з того дня, як привезли мене в цей край” (лист 1 лютого 1848 р.). У 1847 р. воєни поет захворів на гострий суглобовий ревматизм. У листі до Лизогуба з 11 грудня 1847 р. говорив: „Захворів я спочатку на ревматизм, тяжка недуга... лікар, спасибі йому, трохи допоміг”.

У подальшому ревматизм давав рецидиви, що такі властиві цій хворобі. 12 квітня 1855 р. поет писав В. І. Григоровичу з Ново-Петровської фортеці: „Ревматизм мене швидко розладнує”.

У походженні серцево-судинних захворювань головну роль відіграє саме ревматична інфекція, яка тяжко вразила Тараса Григоровича. Ревматизм може викликати гострий і хронічний ендокардит, гострий і хронічний міокардит і т. ін., а також коро-

нарит (запальний процес у кровоносних судинах, що живлять серцевий м'яз).

Цей процес у вінцевих артеріях іноді стає причиною грудної жаби.

Того ж 1847 р. Шевченко захворів типовою для ув'язнених недугою — цингою, або скорбутом. У листі до Лазаревського з 20 грудня 1847 р. він констатував з гіркою: „Напала на мене цинга люта, і я тепер, як Іов на гноїщі... так мені тепер тяжко, так тяжко”.

В. М. Репніній поет 25 лютого 1848 р. повідомляв із Орська: „Лякає мене теперішня хвороба — скорбут”.

Цинга — авітаміноз „с”, що виникає тоді, коли в їжі не вистачає вітаміни „с”. Скорбут також іноді викликає переродження серцевого м'яза — міокардиодистрофію.

Офіцер К. І. Герн надіслав Лазаревському копію листа Шевченка до відомого поета В. А. Жуковського, який брав участь у викупі Тараса Григоровича з кріпацтва:

„І скорбут, і казармне життя абсолютно розладнали моє здоров'я. Для мене необхідна була зміна клімату; але я на це не повинен мати надію; рядових, таких, як я, не переводять. Мені б хотілось у Кавказький корпус, і лікарі так радять; а мене послають знову на Сир-Дар'ю тому тільки, що там розміщений батальйон, в який я записаний. Для мого здоров'я цей похід найбільш убивчий, нові укріплення ще не зовсім обладнані, погана вода, і

життя одноманітне. Якби можна було малювати, я міг би його різноманітнити, хоч самому сумно”.

Дві вказані хвороби — ревматизм і цинга — тим сильніше вразили серце Т. Шевченка, що поет хворів на засланні, перебуваючи в дуже несприятливих життєвих умовах, в умовах надзвичайної нервово-психічної пригніченості і душевних мук, цього „лиха, що крає душу” (за словами Тараса Григоровича, що їх він написав у листі до Лазаревського).

Поет говорив, що його охоплює тяжке почуття, „від якого стискається серце і стигнуть груди... Мос минуле жакливе”. А нервово-психічне перенапруження, хвилювання мають часто вирішальне значення для дальшого розвитку і несприятливого перебігу серцевого захворювання. Зокрема, перевтома і психічне пригнічення призводять до виникнення спазм кінцевих артерій, що сприяє розвитку грудної жаби

У листі з Ново-Петровського укріплення 15 червня 1853 р. Тарас Шевченко писав: „... посивів, облісів... старію і постійно хворію”. І через деякий час знову: „...я тепер зовсім лисий і сивий” (лист з 30 червня 1853 р.). У 1855 р. Тарас Григорович хворів на малярію. В. Зальському 25 вересня 1855 р. він повідомляв: „Я повернувся з Хана-Баби, переніс сильний приступ лихоманки”. Малярія, із свого боку, теж ослабляла вже нездорове серце.

Ці тяжкі хвороби, постійний сум і журба негативно позначились на здоров'ї поета, і зокрема

на його серцево-судинній системі.

У листі 12 квітня 1855 р. поет зазначав: „Сили, і моральні, і фізичні, мені зрадили...”

Ось розповідь з цього приводу Агапія Федоровича К., колишнього фельдфебеля 4-го Оренбурзького батальйону, де служив Т. Шевченко.

„...Він дуже скучав. Пам'ятаю, зібрались ми у сирдар'їнський похід; попав у команду й Шевченко. До учбової солдатської амуніції він не був звичний, а про похідну й говорити нічого: адже він у нас пільгами трохи користувався. Вирушили ми в похід. День був жаркий, безвітряний, сонце пекло немилосердно, навіть киргизи їхали без верхніх халатів. Тільки-но переправились ми через Ор і вийшли в зелений ще тоді степ, як Шевченко раптом упав у строю; міцний був, а все ж зморила його спека. Підбігли офіцери, лікар, а ротний командир спочатку нагримав було, та побачив, що діло погане, пожалів. Поклав його в похідну повозку й рушили далі. Скоро він видужав і мало-помалу звик”.

Умови життя в засланні були жахливими. Офіцер М. Ф. Савичев згадував: „Я пішов до нього (1852 р.) у товаристві прапорщика Михайлова, що взявся показати мені мешкання Тараса Григоровича; ми прийшли в казарму. Казарма як казарма — довга будівля з низькими нарами по обох боках, з маленькими, але густо прорубаними вікнами майже під самою стелею. Підлога була земляна, ледве змочена для охолоди, яка ще навіталась че-

рез відчинені вікна... Ми пройшли до вікна будівлі і побачили в кутку людину, що лежала на нарах, заглибившись у книгу. Це був і Шевченко... Він здався мені не вище середнього росту... на голові була лисина. На ліжку його був нетовстий матрац, накритий рядном, подушка — взагалі не помічалось ні найменшого комфорту в його казармному притулку; не було у нього ні стола, ні стільця... Він встав, поклав книгу на полицю в головах, де лежали ще книги, і почав одягатись. Поки він брав касет, тютюн, застібав на три гудзика коротеньке парусове пальто, я взяв з полиці одну з книг. Це були історичні драми Шекспіра”.

І далі: „Побачився я з Шевченком у Москві взимку 1858 року. Тараса Григоровича не можна було пізнати, і я, лише придивившись, упізнав його. Жовтозелений, у зморшках, худий, похнюплений, убитий фізично й морально. Ні він, ні я не могли як слід приступити один до одного”.

Журналіст Ф. Піскунов записав із слів офіцера Фролова: „Жив Шевченко (у Ново-Петровському укріпленні) в казармах, як і всі рядові, але мав, завдяки старанням військового лікаря Нікольського, який високо цінив його талант, окрему койку, і на гірські роботи його не посилали, у фронті завжди стояв перший з лівого флянгу.

Е. М. Косарев, офіцер Ново-Петровського форту, розповідав: „У казармах до Шевченка приставили дядька із солдатів, який

стежив за його поведінкою і навчав, як поводитись із рушницею й марширувати в три темпи учбовим кроком.

Тяжко давалась Шевченкові ця премудрість; фізично він був кволий і стояв під рушницею, зігнувшись в три погібелі. Незвичний до стройової служби, він почав хиріти від повсякчасного навчання, а тут ще з корпусного штабу було одержано секретне розпорядження не дозволяти Шевченкові ні писати, ні малювати.

Стан здоров'я і умови життя після заслання

Після більш ніж десятирічного заслання Тарас Григорович поїхав до Петербурга. Але в Нижньому Новгороді (нині Горькому) він змушений був надовго зробити зупинку. Причиною цього було свавілля поліцейських чиновників. Журналіст Г. П. Дем'янов розповідає про життя поета в Нижньому Новгороді (1857 р.) таке: „У Нижньому Новгороді Тарас Григорович часто хворів і мав вигляд безпорадного та знесиленого. Нервовість у нього часто виявлялася у хворобливих формах, іноді найнікчемніший випадок змушував його хвилюватись і плакати нерозважними сльозами, як дитину.

Коли випадково у товаристві, де був Шевченко, розмова стосувалася відносин поміщиків із селянами, причому в ній фігурувала й тяжка селянська доля й невеселі картини, пов'язані з кріпацтвом, важко описати, що тоді діялось у хворій душі поета, лад-

ანდერკი.

როცა მოვეკვდე, მიმაბარეთ
მე კურგანზე სამარხს.
საყვარელი უკრაინის
ფართოდ გაშლილ ტრამალს.
რომ მოჩანდეს ველი ვრცელი,
ხრამი დნებრის პირას.
შევყურებდე და ვუსმენდე
დნებრს, მარადის მყვირალს.
თუ წაღეკა უკრაინის
მიწით სისხლი მტრების
და ლურჯ ზღვაში თუ ჩაღვარა
მაშინ ავტრინდები,
მე დავტოვებ მთას და მიწდორს,
ღმერთთან გავწევე ერთი
და ვილოცებ, მანამდის—კი
მე უარყავ ღმერთი.
დამმარხეთ და დაამსხვრიეთ
ბორკილები რისხვით.
თავისუფალ ბედს ასტურეთ
მტრის ბოროტი სისხლი,
და იმ ახალ დიდ ოჯახში
შეგებით თუ დამკვიდრდით,
მეც გახსოვდეთ. მომიგონეთ
სათნო, წყნარი სიტყვით.

Грузинською мовою.
Переклад С. Чіковані

ного офірувати все своє життя
за ідею волі, правди й любови до
людства.

Учитель біограф Шевченка М.
К. Чалий пише: „11 березня 1858
р. Шевченко у Москві оселився
у свого друга М. С. Щепкіна і
захворів ... око запухло і почер-
воніло... Лікар заборонив йому
виходити на вулицю... 17 бе-

резня, не зважаючи на заборону
двох лікарів, Тарас Григорович
нишком відвідав друга, якого
давно не бачив, — Варвару Ми-
колаївну Рєпніну”.

Л. Ф. Пантелєєв, видавець і
мемуарист, говорив у 1860 р.:
„Обличчя Шевченка цілком за-
хопило мене... на обличчі, досить
набряклому, були явні сліди ба-
гато пережитого Шевченком, у
тому числі й тієї немічності, яка
в останні роки передчасно при-
скорила його життєвий кінець...
Його чудові бархаті, такі глибокі-
глибокі темнокарі очі все облич-
чя так вони прикрашували, що
Шевченко ніби преображався,
ставав молодшим, тиха вдумли-
вість і м'якість сердечна світи-
лась на його обличчі”.

Умови життя в Петербурзі
склались для Тараса Григоро-
вича несприятливо. Вони були
взагалі поганими, а для людини
з творчим серцем особливо: во-
гке, напівтемне, холодне примі-
щення, в якому він жив, ненор-
мальне харчування, відсутність
необхідного охоронного режиму.

Письменник Я. П. Полонський
з цього приводу писав: „Т. Г.
Шевченко в Петербурзі жив на
похідну ногу і не мріяв ні про
який комфорт”.

На початку червня 1858 р. поет
оселився в будинку Академії ми-
стецтв на набережній Неви і жив
тут два з половиною роки, до
самої смерті. У його маленькій
квартирі було дві кімнати. Одна
на першому поверсі, друга — на
другому. З'єднувались вони до-
сить незручними гвинтоподібни-
ми сходами. Кімнатка на ниж-

ньому поверсі служила майстернею, де Шевченко займався гравірувальним мистецтвом і живописом. Друга кімнатка правила за спальню, їдальню і кабінет для літературної роботи, була дуже маленькою, низькою і вузькою, з квадратним вікном, що мало напівкруглий верх на зразок італійського. Повітря тут завжди не вистачало, до того ж воно було напоєне запахом кислот, що вживались при гравіруванні.

Художник К. Ф. Юнге — дочка Ф. П. Толстого, який брав активну участь у клопотанні про повернення Тараса Григоровича із заслання, у листі до О. Я. Кониського писала: „...у квартирі Шевченка в академії ніколи особливого безпорядку не помічала: у нього був служником один добродушний академічний сторож, який якщо й не дуже ретельно стежив за чистотою, як би це було під наглядом хазяйки, але щодня прибирав у його кімнаті, так що ніякий безпорядок не впадав у очі”.

Такі житлові умови для поета були, безумовно, шкідливими. Адже нестача чистого, свіжого повітря особливо позначається на стані серцевих хворих, які відчують підвищену в ньому потребу завдяки своєму „кисневому голоду” і „кисневій заборгованості”. Гниле, вологе повітря з частими петербурзькими туманами також було шкідливим, у буквальному розумінні цього слова, для Шевченка.

Художник В. В. Ковальов згадував: „Після повернення Тара-

са Григоровича до Петербурга йому було відведено в будинку Академії приміщення... У 1859 році я був у Петербурзі і відвідав його в цій його квартирі. При зустрічі мене вразила різка зміна його зовнішності: це не був колишній широкоплечий, кремезний, з цілим волоссям на голові чоловік у сірому сюртуці, яким я його знав раніше; переді мною була зовсім схудла, лиса людина, без кровинки на обличчі, руки просвічувалися так, що видно було наскрізь кістки і жили... я мало не заплакав”.

Такі умови життя Тараса Григоровича, життя до того ж холостяцького, самотнього, відсутність турботи за ним і догляду, зневажливе ставлення поета до свого здоров'я, повна відсутність гігієно-дієтичного і охоронного режиму сприяли катастрофічному розвитку хвороби серця. Харчувався Шевченко по трактирах. Снідав в основному солоною рибою, яка аж ніяк не була йому на користь, бо він страждав порушенням водного обміну, серцевою водяною. Його учень В. Г. Суханов згадував:

„Помалювавши годинку, ми підіймалися нагору, в напівтемний антресоль, що був за спальню Тараса Григоровичові, де відбувалося своєрідне і незмінне частування. З величезної, воістину величезної, зеленої скляної банки витягалися кільки; сторож-дідок, відставний солдат... приносить свіжого хліба; господар випивав чарку горілки і ми заходжувалися уминати неймовірну кількість цих ревельських рибок. Кін-

чивши цей немудрий бенкет, ми спускалися назад з майстром, і Тарас Григорович знову брався за свої мідні дошки”.

Навесні 1859 року збулась заповітна мрія Шевченка — він відвідав рідні місця. Вирвавшись у квітні з Петербурга, поет після тривалої подорожі дістався до рідного села Кирилівки. З братами був недовго, але з улюбленою сестрою Яриною пробув кілька днів. От що вона розповіла про своє побачення з братом:

„Була я на городі — копала грядки. Дивлюсь, біжить моя дівчина: „Мамо, мамо, вас якийсь Тарас гукає! Скажи, каже, матері, що до неї Тарас прийшов”. „Який Тарас?” — питаю, а сама із місця не зрушу. Але ось і сам він іде: „Здрастуй, сестро!”. Я вже й не пам'ятаю, що зі мною діялось тоді. От ми сіли гарненько на присьбі: він, сердешний, поклав голову на мої коліна, та все просить мене, щоб я йому розказувала про своє життя гірке”.

Художник Жемчужников говорив: „...Я дозволив собі висловити Тарасу Григоровичу усе моє побоювання за його дальше жит-

тя і розгорнув перед ним його майбутні, ще похмуріші дні. Сльози навернулись йому на очі, він утер їх і схлипнув: „Правда! О, крий Боже, крий Боже!”

Здоров'я поета-художника видимо підупало. Журба і туга душевна, невдоволення з себе, невдоволення з життя мучили його. На обрій його насувалася темна хмара, і на його життя, облите сльозами, вже повіяло холодом смертельної хвороби. Він все ще поривався бачитися з друзями, все мріяв оселитися на батьківщині... і почував себе гірше...

Костомаров, співставляючи стан здоров'я Шевченка перед засланням і після повернення звідти, із сумом свідчив: „Під червону шапку (червоний окoliш солдатського кашкета — Б. А.) взяли веселого, бадьорого душою, з густим русявим волоссям, а з-під червоної шапки повернувся він із сивою бородою, зовсім лисою головою і з навик утраченим здоров'ям”.

Лікар із Переяслава Козачковський констатував, що Тарас Григорович, приїхавши з Орська, мав передчасно і назавжди скалічений, знесилений організм.

Продовження буде

This is the first part of an exhaustive and comprehensive work about the heredity, illness and death of Taras Shevchenko. The poet died relatively young — in the 47th year of life. Exile undermined his health. He suffered from rheumatism, scurvy and malaria, while living in the most primitive and miserable circumstances, and under constant nervous tension and spiritual anguish. This weakened the poet's heart, and sapped up his vital reserves. Shevchenko returned from exile a sick man, with ruined health and nerves, while his damp living quarters in Petersburg, and an inadequate, makeshift diet aggravated his sickness and hastened his death.

БОРОТЬБА ЗА НАФТУ

Михайло КУРАХ

ВІЙНИ виникають наслідком світоглядних різниць, суперечности політичних та економічних інтересів. Звичайно буває так, що війну провокують дипломати, ведуть їх маршали і генерали, гинуть і калічують фронтовики, а на спілку терплять народи і держави, які були втягнені у воєнний крутіж. У модерній війні ці наслідки важким тягарем спадають на цілий ряд держав, бо в нашу добу майже кожна війна перестає бути явищем льокальним і перетворюється у війну гльобальну, яка призводить до спустошення культурних над-

бань і матеріяльних здобутків.

Модерна війна — це війна моторів, яка вимагає незвичайно багато воєнно-стратегічних ресурсів, впершу чергу нафти. Нафта в моторах відограє ту саму роллю, яку в людському організмі відограє кров. Вона дає рушійну силу літакам, кораблям, підводним човнам, танкам, автам, моторизованим військовим частинам, моторизованим засобам комунікації, механізації промислу і т. п. Помилковим є погляд, неначе в майбутній війні нафта не відограватиме основної ролі, бо її заступить атомова енергія. Власне ця майбутня атомова війна зовсім не виключить ролі нафти, а навпаки, ще більше за актуалізує всі проблеми зв'язані з продукцією нафти, продукцією нафтового промислу взагалі. Важка атомова зброя спричиниться до тотального знищення цілих районів, які на протязі певного часу стануть мертвою пустинею.

Перші удари атомової зброї будуть скеровані на міста і промислові осередки, на залізничні вузли, мости, водні канали, осередки копальняно-гірничого промислу, лісові масиви і т. п. Після закінчення процесу радіації прийдеться оживляти ці величезні райони, відбудувувати їх з тотальної руїни. Доступ до них і всякий

довіз буде налаштований при допомозі механізованої комунікації, а до цього будуть потрібні величезні запаси нафти. Це і є той важний продукт рушійної сили, який не так скоро і не всеціло заступить атомова енергія. Розбудова атомової енергії для всіх потреб людства буде процесом довготривалим, сьогодні той процес знаходиться в стані експериментування, тому нафта ще довгі часи переважатиме в народному господарстві всесвіту.

Вагу і значення нафти в народному господарстві добре розуміють та належно оцінюють державні чинники світових потуг, тому між ними ведеться постійна боротьба за панування над нафтовими басейнами, за захоплення і збереження нафтових концесій, за нагородження якнайбільших запасів нафти для власних потреб, а також для експорту, торгівлі, яка приносить величезні зиски. Тому не диво, що в промислово-торгівельних колах нафту називають пливким золотом, також чорним золотом, бо в дійсності вона приносить золото власникам і торговельникам нафтовими продуктами. За цей продукт ведеться постійна боротьба шляхом політичних інтриг, фінансово-економічної пенетрації, іноді навіть збройних виступів. Генези бурх-

ливих подій в Ірані та деяких арабських країнах, що володіють багатими нафтовими теренами, треба шукати в боротьбі за нафту.

Великим продуцентом, а також і консументом нафтових продуктів, є ССРСР. Розбудова різних ділянок промислу, механізація сільськогосподарства, механізація засобів комунікації, розбудова летунства, морської флотії, моторизація військових частин і т. п., все це вимагає колосальної кількості нафтових продуктів. До власних потреб долучуються ще й потреби советських сателітів — Польщі, Мадярщини, Чехословаччини, Східної Німеччини, ну і потреби клопітливого союзника — Червоного Китаю.

Природа не поскупилася своїх земних багатств Росії та іншим країнам, що були окуповані царською імперією і які тепер являються звичайними колоніями сучасної большевицької імперії. Великі нафтові терени на Кавказі, над північними берегами Каспійського моря і в Казахстані давали 90% добичі нафти ССРСР, тоді як інші райони в глибині ССРСР давали всего 10% загального добування. Але Кавказ і сумежні нафтові райони це дуже невральгічні пункти ССРСР з огляду на воєнні бази на терені сусідньої Туреччини, яка належить до бльоку західних держав і на-

ходиться в постійних пересправах із кожночасною Росією. Можна сподіватись, що на випадок нової світової війни, Москва в першу чергу вдарить на Туреччину і сусідній Іран, щоби унешкідливити небезпечні для неї стратегічні бази на терені Туреччини, захистити від знищення Кавказький нафтовий район та загарбати для себе нафтові терени Ірану. Що в тому напрямі йде відповідна підготовка, можна судити по тому, що в самій Туреччині, а також в Ірані постійно виникають якісь замішання наслідком московських інтриг, виникають заворушення курдів, азербейджанців; що Москва переводить очищення Кавказу від непевного місцевого елемента, ліквідує автономні області, школить диверсантів і відповідні військові частини для операцій в гористому терені Кавказу та сумежних районів. Можна сподіватися, що власне в тому напрямі піде головний удар Москви, а суматоха з Берліном послужить для замаскування основного пляну наступу. Москва дуже добре розуміє, що на випадок війни, виступу Туреччини та її союзників, нафтові терени Кавказу і сумежних районів можуть бути зруйновані або захоплені інтервенційними арміями і з білянсу СССР вони зовсім відпадуть. Це саме можна

сказати і про нафтові терени України, не можна покладати великих надій і на нафтові терени Румунії.

Беручи під увагу різні можливості Москва прискіпшеним темпом розбудовує свій нафтовий промисл над Волгою, в Башкірії, на Уралі, на Печорі, на Сибірі і на Камчатці. В парі з тим іде натиск на збільшення добування нафти з Кавказу, Казахстану, України, не багатих нафтових теренів Угорщини, Польщі, щоби нагромадити якнайбільше запасів нафти. Цим Москва не обмежується, вона веде закуп нафти також по всіх інших країнах багатих на цей продукт. Нагромадження великих запасів нафти потрібне Москві не лиш для потреб власного промислу і народного господарства, але також для воєнно - стратегічних задумів. Большевизькі політики і стратеги добре розуміють, що безповоротно минули часи воєн позиційного характеру, майбутня війна буде мати характер блискавичних рухів, головну роллю відограватимуть мотори, які потребуватимуть величезних запасів нафтових продуктів. Не стане тих запасів — стануть мотори і наступить катастрофа... Щоби забезпечитись перед такою евентуальністю, Москва не обмежується до нагромадження якнайбільших запасів нафти, але торує собі

шляхи до нафтових джерел Ірану, Іраку та інших арабських нафтових теренів. Впарі з тим ведеться вишкіл диверсантів, які мали б повести диверсійну акцію на теренах нафтових у ворожих країнах, зриваючи нафтові бази, проводи, копальні і т. п. Можна бути певним, що з вибухом війни, впарі з першими вистрілами підніметься полум'я нафтових теренів та почнуться вибухи від зриву нафтових запасів.

Англійці твердять, що нафтова політика — це боротьба за панування над світом. Москва це розуміє і свою нафтову політику достосовує до основних напрямних комуністичної політики взагалі.

Але і західні потуги свою нафтову політику достосовують до потреб хвилі. З'єднані Держави Америки є не лише найбільшим продуцентом нафти, але також їх найбільшим консументом. В американських руках концентрується майже 60% світової продукції нафти. Американська промисловість зуживає річно около 250 мільйонів тон нафти, що в пере-

численні на кожного мешканця дає пересічно 300 кг річно.

Англія на своїх власних теренах майже не має нафтових джерел, але вона нагромадила великі запаси нафти, користаючись своїми нафтовими концесіями в країнах Середнього Сходу. Також Франція, подібно як Англія, користується нафтовими концесіями в країнах Середнього Сходу, а з відкриттям нафтових джерел у Сагарі Франція збільшує свої запаси нафти до 100 мільйонів бочок річно.

Нафта ще довгі часи буде основною рушійною силою майже у всіх галузях промислу і воєнної техніки. Тому й не дивно, що між великими державами іде боротьба за володіння нафтовими теренами, бо хто опанує ці терени, той виграє головну битву за володіння світом, той на довгі часи закріпить це своє панування над світом. Під цим аспектом буде вестись нова світова війна, яка буде війною моторів, а для остаточної перемоги вони потребуватимуть нафти, багато нафти.

Modern war is a war of machines using large quantities of petrol. Modern industry is likewise dependent on petrol. Therefore these is a constant strife among the nations for the domination of oil basins, the possession of concessions, accumulation of reserves for their own use, and for export, which brings large profits. Hence the pressure of the Soviet Union on the oil basins of the Near East (Iran, Iraq, Kuwait, Saudi Arabia) which supply the West. This is also the source of French interest in the newly discovered oil fields in the Sahara.

КАВА

ФІЛІЖАНКА доброї кави, як-
слід приготованої і в відпо-
відну пору спожитої — це для
багатьох виснажених і прибитих
смутом людей справжня полег-
ша, навіть відбудова життя, що
побуджує та утешчує. Тож
сьогодні в світі величезна маса
любителів цього шляхетного на-
питку. А її мабуть найкращу ре-
цепту подав славний політик-
дипломат Наполеонівських ча-
сів, Талейран, мовляв, кава по-
винна бути гаряча як пекло,
чорна як чорт, чиста як янгол,
і (це вже залежно від смаку) . . .
солодка як кохання. . .

В літературі згадується кава
особливо часто, частіше всіх ін-
ших питків. Славний компо-
ніст, Йоган Себастьян Бах, на-
писав повну гумору „кавову кан-
тату”. Гоноре де Бальзак, один
із найславніших французьких
письменників, працюючи над
своїм циклом „Людська коме-
дія”, мав випити сорок тисяч фі-
ліжанок кави.

Сьогодні найбільше кави спо-
живають в ЗДА. Тут продають
майже 50% всієї кави, що появ-
ляється на світових ринках. В
Європі рекорд у споживанні кави

побивають скандинавські краї.
Це виразно показують цифри,
які подають пересіч споживання
кави на особу продовж року! За-
хідня Німеччина річно на особу
— 3,5 кг, Норвегія — 7,1, Шве-
ція 9,1, Данія — 8,5, Фінляндія
— 7,8, Франція — 4,4, Бельгія-
Люксембург — 6,2, Голляндія —
1,0, Італія — 1,7 кг.

Розрізняють два головні роди
смаку й запаху кави. Один, т. зв.
кава робуста (сильна) — вима-
гає сильного палення і аж тоді
вона дає особливо цінний для
споживача, що розуміється, за-
пах. Другий рід — це арабська
кава (мокка), яка має інший,
особливий запах, і яку тільки
легко піджарюють. Різні краї лю-
буються в різних родах кави,
напр. Франція споживає робусту,
тоді як у Німеччині відходить
майже виключно мокка.

Над випродукуванням спра-
вді добірної якості кави працює
багато знавців-спеців смаку й за-
паху. Праця починається вже в
країнах, де вирощують каву. А
тоді опакування, перевіз суходо-
лом і морем, магазинування, мі-
шанка, піджарювання, зберігання
готового продукту — все це ок-
ремі спеціальності.

Вкінці так само спеціальністю
є приготування кави в кожному
домі. Той самий продукт зле при-
готований тратить смак і запах.
Колись славились в українських
священичих домах господині-
спеціалістки від приготування
того смачного напитку. Ще й те-
пер в деяких емігрантських до-
мах зберігається таємниця цієї
шанованої штуки-вмілости.

силі очей відірвати. Ти мене причарувала, бо відколи познайомився з тобою, не маю години спокою, не можу в хаті втриматись, біжу в ліс, і коли тебе нема, то хоч посиджу на тому місці, на якому ти сиділа.

— А я чого біжу в ліс? — спитала дівчина.

— Не знаю.

— Не знаєш? Тобі близько, ти вийшов із хати і в лісі, і в тебе тут робота, а мені далеко, я йду, щодня йду і чекаю, а як тебе не побачу — серце завмирає. А прийдеш, обіймеш, і тоді так легко і гарно, що весь світ забуваєш, не пам'ятасш, що війна, що в хаті нестатки, що мати лас... Ти ніколи не питаєш, що діється в мене вдома. Ти ніколи не спитасш, чи легко мені виходити до тебе...

Це був перший легенький докір.

Миколі стало соромно. Справді, він ніколи не питав про це дівчину. Він поводився досі, як егоїст, який боїться порушувати небезпечні теми, щоб не почути чогось неприємного.

— Пробач, кохана, — просив Микола. — Ти ніколи не скаржилась, а я не хотів псувати тобі і собі настрою.

Дівчина сумно всміхнулась.

— Правда, що приходючи сюди, я все забуваю, — говорила вона. — Мені хочеться хоч цю годину мати спокійну, бо вдома не все гаразд...

— Що ж удома? — спитав Микола.

— Колись, іншим разом, зараз не хочеться говорити.

Скільки не допитувався Микола, Оксана більше нічого не хотіла сказати.

Микола повернувся додому в пригніченому настрої, який помітили зразу всі домашні, і в першу чергу мати.

— У тебе якась неприємність, сину? — спитала вона.

— Ні, яка може бути неприємність? — заперечив син, намагаючись уникнути проникливого погляду матері і її розпитів.

— Приїжджав хтось до лісу? — допитувалась мати. — Чув що, може?

— Ніхто не приїжджав, і нічого я не чув, — заспокоював Микола, мимоволі червоніючи.

Володимир Гжицький, родом з Тербовельщини в Західній Україні, автор надрукованого першим виданням в 1929 р. і засудженого советською критикою з початком 30-их років роману „Чорне озеро”, зазнав, як і десятки інших українських підсоветських письменників важких репресій за свої висловлені в цьому романі націоналістичні погляди. Реабілітований в 1956 р. по 22 роках заслання і мовчання і поновлений у членах Спілки Письменників України, Гжицький видав у 1957 р. своє „Чорне озеро” в „докорінно переробленому” вигляді і в 1957-58 рр. написав новий роман „У світ широкий”, що його можна трактувати як своєрідну автобіографію письменника. Герой роману Микола Гасвський, син вчителя з Тере-

Мати більше не допитувалася, бачачи, що син не хоче говорити, і Микола відійшов.

Було прикро, що обдурив матір, але виправдувався тим, що сказати про все не міг, не мав сили.

Якось незабаром, одного дуже гарного ранку, йдучи до лісу на роботу, в кількох стах кроках від дому він зустрів матір. Побачивши її, пригадав, що сьогодні не попрощався з нею, ідучи в ліс, і навіть не згадав про неї. Стало дуже ніяково. Мати мала в руді пучок лісових квітів і зробила вигляд, що зустріла сина випадково, проте Микола здогадувався, що зустріч ця з її боку

бовельщини, людина без окреслених ідей і світогляду, виведений на тлі воєнних подій 1914-1920 рр. і після різних пригод і перипетій вирішує податися „в світ широкий, в Україну Радянську” до ...червоних. Цілий роман написаний згідно з вимогами советського режиму в ділянці літератури, із намаганням знеславити українські національні визвольні змагання, з антирелігійними нотками і т. п. і тому ж у ньому багато фальшу, неправдоподібних ситуацій і перекручень тогочасної дійсності в Західній Україні. Ще найкраще і найбільш правдиво виходять сторінки, про дитячі і хлоп'ячі роки героя, які передруковані, — розділи про кохання Миколи Гаєвського.

обдумана і що зараз почнеться розмова, до якої він не приготувався і якої уникнути тепер буде неможливо.

— Що ви тут робите одна в лісі? — спитав він, підходячи до матері і цілуючи їй руку.

Мати трохи змішалась. Йдучи сюди, на це побачення, вона плянувала зробити його випадковим, але, зустрівшись з поглядом сина, вирішила сказати правду.

— Я вийшла наперед, щоб з тобою на самоті поговорити. Я бачу, що з тобою щось діється, спостерігаю це віддавна, від весни. Ти не будеш заперечувати, що це так?

— Вам здалося, матусю.

— Не криви, сину, душею, — сказала мати. — На твоєму обличчі написано, що це не так. Тебе щось пригнічує. Ти ще занадто молодий, недосвідчений, у тебе, в твоїй душі, щось сталось. Скажи, ти не закохався?

Микола почервонів по самі вуха і не знав, що відповісти.

— Чого ж ти мовчиш? Соромитись нема чого. Хто вона така?

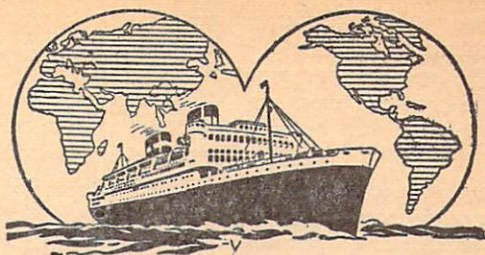
— Що ви, матусю! — пробував заперечити Микола, але даремно.

— Не соромся, кохання — не злочин. Воно може привести до злочину, ось чого я боюся і чому вирішила вдертися силою в твою душу, коли не хотів відкрити її передо мною сам.

— Чому не хотів? Я хотів, але боявся, — промовив Микола.

— Боятися нема чого, коли все йде чесно. Так хто вона така?

— Ось саме цього я й боявся, — промовив палко Микола. — Я боявся цих питань: хто вона та-

Tel.: ALgonquin 4-8779

Туристичне бюро
KOWBASNIUK AGENCY
286 East 10th Street
New York 9, N. Y.

- ЛЕТУНСЬКІ і КОРАВЕЛЬНІ ВЛІЄТИ до всіх частин світа.
- ТУРНЕ (TOURS) до західної Європи, Польщі, всіх частин ССРСР, Чехії, і т. д.
- СПРОВАДЖУВАННЯ Рідних і знайомих з Польщі, і з усіх країн світа.
- ГРОШОВІ ПЕРЕСИЛКИ до всіх частин Західної і Східної Європи та американські долари до Польщі, і т. д.
- УПОВНОВАЖЕНА АГЕНЦІЯ НА ПЕРЕСИЛКУ ПАКУНКІВ через: РЕКАО — до Польщі; НАСКОВА — до УССР; TUZEX — до Чехії.

Всякого рода обезпечення

Години урядування

ЩОДЕННО: від 10-ої ранку до 7-ої
вечера.

В СУБОТУ: від 10-ої ранку до 1-ої
по-полудні.

Антін Шулейко

Віра Ковбаснюк-Шулейко

ка, та якого роду, та звідки, бо-
явся розмов про мезальянси, зна-
ючи переконання щодо цього на-
шого дому, тобто в першу чергу
ваші, батька, хоч він, властиво,
найменше висловлювався з при-
воду цього, і сестри. Уявляю, як
вона буде глузувати з мене, по-
чувши, що дівчина, яку я кохаю
пристрасно, правдиво, глибоко,
проста дівчина, бідна селянка...

Микола не закінчив, на очах
у нього стали слези. Мати в
першу хвилину злякалась, не
сподіваючись такого.

— Чекай, сину, чому ти дума-
єш, що хтось з тебе буде смія-
тись? — промовила вона. — Мо-
же, сестра твоя й хотіла б, щоб
ти покохав дівчину з інтелігент-
ної сім'ї, може того хотіла б і я,
але це не значить, що ми протес-
тували б, коли б ти, наприклад,
хотів одружитись з селянкою.
Справа твого одруження буде
твоєю власною справою, ми, як
твої справжні друзі, можемо тіль-
ки порадити тобі в чім-небудь чи
показати тобі те, чого ти, засліп-
лений коханням, можеш не поба-
чити. Це, я кажу, було б в тому
випадку, коли б ти хотів одружи-
тись, але ж до цього, я гадаю,
ще далеко. Як ти думаєш?

— У цьому все моє горе, що
далеко, — сказав Микола, безна-
дійно зітхнувши.

— Добре, що хоч це ти розу-
мієш. Проте хто ж така ця дів-
чина, що ти її полубив так пал-
ко?

Микола розповів про Оксану
все, що знав.

— Це та, що мешкає у хаті
Хаджая? — спитала мати?

— Та сама. Тільки не вона в
хаті Хаджая, а Хаджай мешкає
у її хаті.

— Зараз це не грає ролі. Я
чула про неї, — сказала мати.

— Ви чули про неї? — здиву-
вався Микола. — Ви вже й ці-
кавилися нею?

— Ні, не цікавилась. Само при-
йшло в хату. Якось раз Дроб-
ницький бачив вас разом у лісі і
сказав нам. Він знає цю дівчину.

— Що ж він говорив?

— Нічого поганого. Каже, що
дівчина порядна. Я от хотіла по-
говорити з тобою, щоб ти не за-
бувся та не зробив дівчині при-
крості. Не забувай, що женитись
ти ще не можеш насамперед то-
му, що зараз це війна і ти не
знаєш, що з тобою буде завтра.
Друге, не менш важливе: тобі
треба здобути освіту, щоб не до-
водилось служити у пана, як тво-
єму дідові і дядькові, чим, до
речі, уже докоряв тобі твій при-
ятель Дума. А третє... ти, певне,
знаєш польську приказку, в якій
говориться, що ранній дощик, як
плач дівочий і студентське ко-
хання, швидко вщухає.

— Чому ви так кажете, мамо,
про кохання?

— Воно в тебе перше. А в світі
якось так ведеться, що перше ко-
хання ніколи не буває тривке.

— Може, в світі так буває, але
не в мене. Я ніколи, ніколи її не
покину! — палко сказав Микола.

— Я можу тільки побажати
тобі щастя, більш нічого я для
тебе не прагну, — сказала мати.
— Одного прошу, і ти мені мусиш
це обіцяти: щоб не зробив цю
дівчину нещасливою.

— Як це розуміти? — спитав Микола. Коли б я її зараз покинув, то, певне, зробив би її нещасливою, того ви боїтесь?

— Не про це мова, — заперечила мати. — Можливо, що коли б ти її зараз покинув, це якраз було б її щастям. Я боюсь, скажу прямо, щоб не зробив ти з неї покритки і не пустив з байстрам тинятись світами. Ти ще не знаєш, що з тобою буде завтра. Війна триває. См'яловський може тебе звільнити кожної хвилини, батько твій без роботи. Пам'ятай про це все! Женитись ти не можеш, поки не здобудеш певного шматка хліба! Обіцяй мені, що будеш пам'ятати про це, про що ми з тобою тут говорили, і не зробиш нечесного вчинку.

— Обіцяю, — сказав Микола врочисто.

Мати подала йому руку, і він поцілував її на знак пошани, вдячності і любови.

Оксану він застав на улюбленому місці. Сиділа сумна, зажурена. Побачивши Миколу, з блидою усмішкою пішла йому на зустріч. Микола зразу побачив якусь перемену в дівчині.

— Що з тобою? — спитав вітаючись.

— Нічого.

— Ні, ти не така, як завжди.

— І ти не такий. Ти приходив раніше за мене, а сьогодні мені довелось чекати на тебе мало не годину.

— І через це ти засумувала?

— Не тільки через це.

— Значить, є й інші причини?

— Ходімо, сядемо в холодочку, — сказала вона замість відповіді.

Пішли на те місце, де він серед кущів ліщини зробив щось подібне до альтанки. Ліщина росла біля підніжжя величезного дуба, і він своєю короною, мов гігантською парасолею закривав цю альтанку. Була в ній примітивна лавочка, точніше, дрючок на двох розсохах, забитих в землю.

— Чому ти сьогодні засмучена? — спитав Микола.

— Скажи спочатку, чого спізнився?

Микола завагався на мить, а потім вирішив усе сказати Оксані. Повторив їй майже дослівно розмову з матір'ю. Дівчина слухала уважно, а коли він закінчив, залилась сльозами.

— Я знала, я знала, що так буде, — говорила вона крізь сльози.

— Що ти знала, мила моя, що ти знала? — питав Микола, цілуючи заплакане личко.

— Я знала, що ти моїм не будеш.

— Чому, рідна моя? Тільки твоїм я можу бути і ти мою, і без тебе я жити не буду, без тебе світ мені остогидне. Той день, що я тебе не бачу, мені здається, що я не живу на світі. Як ти можеш таке казати? Тим більше, що моя мати не заперечує, каже тільки, що рано, що війна ще триває, що мене можуть узяти на війну, і що тоді робити?

— Я б тебе чекала у твоїх батьків, — сказала Оксана, перестаючи плакати.

Ця заява збентежила Миколу. Вона була така несподівана і при

тому така смілива, що він не знав зразу, що відповісти.

— Я про це не подумав, — сказав він. — Треба буде про це поговорити вдома, хоч я не сподіюсь успіху. Ти знаєш, що мій батько безробітний, живемо у діда майже на його утриманні. Одружитись мені, ввести жінку не в свій дім, я не маю права, совісно було б. Мені здається, що до кінця війни мені не дозволять одружитись, — додав він по хвилині.

— А я не можу довше в своєму домі жити, розумієш? Не можу! Ти не знаєш, що мені коштувало те, що я виходила мало не щодня до тебе. Мати заборонила мені, вона била мене, а я все-таки йшла, бо любила тебе, бо мені важко не бачити тебе, бо я звикла до тебе. Мати пригрозила мені, що коли я ще хоч раз до тебе вийду, то вона піде на лісничівку до твоєї матері і скаже, щоб тобі заборонили зі мною зустрічатись. Ти питав мене вчора, що зі мною. Я не хотіла казати, не хотілось мучити тебе, досить, що сама мучусь. Сьогодні ти знаєш все і нічого не знаєш, бо слів замало, треба пережити те, що я переживаю щодня, щоб зрозуміти моє горе.

Дівчина розридалась.

— Чому ж ти мені про це ніколи не говорила? — питав стурбований Микола, обнімаючи її, заспокоюючи.

— А щоб ти зробив? Чим допоміг би? — Вона дивиться на нього великими очима, і його пригноблює її погляд. — Я ось зараз звертаюсь до тебе, а що

чую? — каже вона. — Що допомогти не можеш? Значить, не любиш!...

— Рідна моя, не бий мене так жорстоко, — благає Микола.

— Вже просишся? А коли б тебе били так, як мене, і не тільки словами, а пруттям, що ти привіз, жаліючи мою спину? Ти б побачив, як вона виглядає, ця спина! Що б ти тоді говорив? Ти ніколи не спитав мене, як я живу, чи, може, я голодна, ти тільки чекав моїх пестоців!...

Вона знов заплакала. Микола сидів мовчки, все нижче згинаючись під її словами, що били без жалю по оголеному серцю.

Дівчина раптом схопилась з місця. Вона витерла хустиною очі, поправила плаття, готова йти.

— Я піду, — сказала вона вже спокійно. — Наговорила тобі непотрібних слів, але не жалкую, ти мусиш усе знати.

— Ти більше не прийдеш? — спитав Микола.

— А тобі більше нічого не треба, тільки щоб я приходила? Ех ти, паничу! — в словах дівчини промайнула тінь ненависти.

— Чому ти така жорстока сьогодні? — мало не закричав Микола, не сподіваючись такого удару. Він був тим страшніший, що майже заслужений.

— Не жорстока, ні. Після того, що вчула від тебе, друга ніколи не прийшла б, а я, може, й прийду ще. Коли — не можу сказати, але прийду. Тепер уже знаєш, як мені важко приходити.

— Дай хоч раз поцілую, Ксеню!

COPYING
ENLARGING

FRAMING
COLORING

Одиноке українське
фотографічне заведення
в Нью-Йорку

Park View Photo Studio

R. FENCHYNSKY
*Wedding and Family
Groups Portraits
Candid Photography*

437 EAST 6th STREET
BET. A AND 1st AVES
NEW YORK 9, N. Y.
Tel.: OR 3-4466

— Ні, сьогодні ні. Іншим разом.

Вона повернулася і пішла не оглядаючись. Микола закам'янів на місці. З відходом дівчини в душі його померкло сонце. Це був перший понурий день серед усіх сонячних днів коротенького кохання. Микола подумав чомусь, що це й останній день його щастя.

Була неділя, і вже зранку пекло немилосердно. Микола встав пізно (у неділю він дозволяв собі довше поспати) і лінивою ходюю приплентався з будки до хати, не хотілось ні їсти, ні пити. Подумав було піти в ліс, посидіти,

почекати, може, прийде, Оксана, але не пішов, бо серце підказувало, що сьогодні вона не прийде, хіба що ввечері, а до вечора ще далеко.

Микола сів біля вікна і задивився в садочок. Там було всього три кльомби, розставлені в формі трикутника: в одному куті, ближчому до хати, була більша кльомба, а в двох інших, ближче до штахет, обсаджених суцільною стіною бужку, піднімались над землею дві менші, овальні форми. В центрі росли великі кущі флоксів, займаючи майже всю їхню поверхню, на середнійросло деревце туї. Інших кущів і квітів у садочку не було, бо їх винищували рік у рік маси курчат, які виводилися часто без волі і клопотів господаріні. Виходило це так: зникала курка. Баба думала, що курку украв лис, і забула про неї, а через три тижні вона з'являлась з цілим табунцем курчат, яких висиджувала невідомо де і невідомо чим і як годуючись. Від такої героїчної квочки, що перебувала на власних харчах, залишалось, звичайно, одне пір'я, і її вітром носило, але бабуня зразу ставила її на посилене харчування, і курка оживала.

Увагу Миколи привернули до себе кущі флоксів і велика комаха-бразник, завбільшки з колібрі і подібна до цієї мініатюрної пташки. Вона швиденько літала над квітами і на льоту своїм довгим рильцем висисала нектар з її рожевих, довгих трубочок. Покрутившись над одним кущем флоксів, над другим, комаха від-

летіла; і тоді Микола звернув увагу на табунець курчат під бузком. Були там представники різної статі і віку: були курочки і півники, були цілком маленькі, були такі, що вже з опущеним крилом пробували залицятись до старих курей, за що не раз підпадали під гнів і незаслужені удари гострих кілків добродішних пернатих матрон; а були підлітки, які не мріяли ще про такі успіхи, але які вже пробували свої слабенькі голоси, і ці, власне, викликали усмішки на устах Миколи. Сидить такий кандидат на півня на землі, розпарений, дзюбик одкритий, хвоста ще немає, зад голій, сидить і дримає, бо очі заплющені. Але десь заціяв старий півень. Кандидат у півні прокидається, встає, витягає шийку і, наїживши на ній пір'ячко, прошипить щось подібне до ці-р-р-р. Після цього знов сідає і западає в дрімоту. Таких там сиділо багато і перекликалися різними голосами, один за одного смішнішими. Це розважало Миколу, і він забув на мить про своє горе.

У кімнату увійшов батько.

Ти знаєш, — сказав він, — зараз буде дощ.

— Можливо, — погодився Микола. — І півники співають навипередки, хоч і небо чисте.

— Ти вийди на двір, подивися, що там діється: над колодязем стоїть грозова хмара. Отой клаптик ясного неба, що ти бачиш крізь вікно, швидко затягне.

Микола вийшов надвір. Тут було зловісно тихо і парно. Від

ОР 4-9576

ДУКОРНЯ "ВЕСЕЛКА"

144 Друга Авеню
НЬЮ-ІОРК 3, Н. Й.
рядом із Укр. Нар. Домом

ПОРУЧАЄ:

Різномодні закуски, солодке печиво, каву, чай, какао, молоко, різного роду, різних фірм содові води, солодощі місцеві та імпортовані.

Морозиво знаної фірми „Сел-тест” в багатьох смаках і різних величинах.

Часописи (також в інших мовах), журнали.

Цигарки, цигари, тютюн.

Наша спеціальність: кави, содова вода з правдивим малиновим імпортованим соком — морозиво „Веселка”.

зрубу сунула синюваточорна хмара. На її тлі майже не видно було ластівок, хоч їх тут літало багато, бо часто чути було то тут, то там їх тривожний писк. Раптом щось важке і могутнє прокотилось по небу. На землю упали перші великі краплі дощу. Перелякані курчата, повитягавши шиї і поспускавши крила, стрімголов полетіла до курника. Крізь відкриті двері стайні висунув голову кінь. Він насторожив вуха, понюхав повітря і глибоко зітхнув. До хати почала збігатись уся родина. Рештки синього неба зникли вмить, як зникли і ластівки, які ще хвилину тому прошивали повітря. Грубезна чорна хмара, що на-

висла над лісом, розкололась враз із різким страшенним тріском, із неї вирвалось сліпуче синє полум'я і впало на землю, за ним пролунав різкий ревучий грім. Від грюкоту здригнулася земля, задзвеніли шибки у вікнах. На ганок вийшов дідусь з дзвіночком. Микола з батьком непомітно переглянулись.

— Грім ударив десь близько, зразу за См'яловського домом, можливо, в дуб, а може, в колодязь, — сказав дід. — Щоб, не дай Бог, не вдарив у хату. — По тих словах він пішов обходити будинки, творячи якусь молитву.

— Жаль, що ми вже так не можемо вірити, — промовив батько.

Пустився дощ. Спочатку рідкий, а коли дід повернувся, дощ лив уже з нечуваною силою. Зірвався вітер, зашуміли дерева, а небо раз у раз полосували золото-сині блискавки, і ревли, не вгаваючи, громи. Садочок, де сиділи курчата, а над квітами літав бражник, а також усе подвір'я враз вкрились водою. По дорозі на „долини" потекла ріка. А дощ лив невгаваючи. На подвір'я з радісним криком вийшли, переваляючись з ноги на ногу, качки, які підчас спеки і посухи томилась без води. Вони, здавалось, побожеволіли з радості: лягали пластом, перевертались на спину, лопотіли крилами, бігали одна за одною, пили воду, п'яніли і кричали на всі голоси, дякуючи небу за чудесну, довгождану воду.

Нарешті дощ почав поволі вщухати. Він ще йшов, але вже

не такий густий і не такий навальний. Надворі помітно похолодніло. Хмари порідшали, із чорних зробились сірими і подались на південь, за ліс; громи ще гули, але вже десь далеко, і ще зрідка мерехтіли відблиски далеких блискавиць.

На ганок вийшла вся родина — подихати приємним свіжим повітрям, подивитись на ігри качок. Це було дійсно цікаве і смішне видовище. На лісничівці джерела чи потоку не було, вода в кориті заступала качкам ставок! Було від чого божеволіти. На ганку почались розмови, посипались жарти. Всі були раді, що нарешті дощ промочив хоч трохи землю, що спала спека, що, може, тепер ще піде рости картопля, пожаліли тих, хто під час зливи був в дорозі і не мав де сховатись. Євген згадав розповідь Дмитра про те, як грім убив жінку кульгавого, що йшла з поля з серпом на плечі, і хотів було оповісти про цей випадок, коли раптом почулось чалапання по воді чіхось чобіт. Всі, мов по команді, повернули голови в той бік, звідки почулись кроки. За хвилину показалася із лісу усміхнена голова Дробницького, який, здалека побачивши, що всі на нього звертають увагу, приспівив ходу. Був він без шапки і цілковито мокрий, до нитки.

— Ось вам і один із таких нещасних, — промовив Гаєвський. — Звідки це ви? — почали навперейбій допитуватись мешканці лісничівки.

Дробницький, підійшовши, сказав, що був у селі, ходив по за-

купи і вже вертався. Коли б не весілля, на яке хотілось подивитись, то був би проскочив перед дощем, а то затримався, і дощ захопив на самій середині дороги.

Його повели до кухні, там топилось у великій пекарській печі, було тепло, і вся сім'я подалась туди за ним. Дробницький став спиною до печі, і з його плечей зразу повалила пара, як із казана.

— Ну й дощ! Давно такого не було, — промовив він. — Коли б так землю промочив, як мене, то було б добре, — додав сміючись.

— А хіба землю не промочив? — спитав дід.

— Промочити — промочив, але, мабуть, не дуже, бо рапто-вий. Коли б повільний — поміг би більше.

Дробницькому радили переодягнутись, баба принесла навіть дідову сорочку, але він нізащо не хотів переодягатись.

— Додому вже недалеко, — сказав він, — скільки там, десять хвилин ходу, там уже переодягнувся та посушусь.

Дід налив добру чарку вина, Дробницький випив, крякнув, витер пальцями вуса, подякував і зібрався йти.

— Чекай, — сказав дід, — ти ще не сказав, хто жениться? Як же так, ідеш додому, не сказавши?

— Я й забув. Та той жениться, як його, отой кривий з Ласковець, той, що на парцеляції купив десять моргів і побудував хату коло Корчинського. Він ще у нас купував крокви на дах,

знають пан?

— Знаю, Шпалковський його прізвище, — сказав дід. — Він уже підстаркуватий?

— Правда, немолодий уже. Він удівець, його жінку громом забило. Чули, пан, певне? Так, він уже немолодий, — повторив по хвилині, — і кривий в додаток, але багатий.

— Так, так, багатство замінє красу і молодість. Кого ж бере? — спитав дід.

— Не знаю, чи пан чули, недавно в Хаджайовій хаті поселилась жінка з дочкою, то ту дочку він бере, дочка гарна, і він її собі сподобав. Ксеняка її ім'я.

Ці слова наче не зробили враження. Такі випадки, що молода виходить за старого заради багатства, на селі не були рідкістю, крім того, ніхто не знав ні тої жінки, ні дочки. Але так тільки здавалось. Миколина мати вдала, що не розуміє, про кого мова, але в душі була невимовно рада. Одруження Ксені звільняло її від постійного страху за сина. Вона була певна, що син буде страждати, але знала й те, що все на світі минає, отже, мине й його закоханість. Вона вирішила здалека стежити за сином, щоб собі чого злого не заподіяв. Нічого більше, зрештою, зробити й не могла.

На Миколу звістка поділяла вбивчо. Влідий, як смерть, вийшов із кухні. Опинившись на ганку, схопився руками за одвірок, щоб не впасти. Спазма давила горло. Скористувавшись тим, що ніхто не бачить, побіг

чимдуж до будки і там, упавши на ліжко, дав волю сльозам.

„Ось що значила остання зустріч, — думав він, ридаючи, — ось що було причиною її журби, якої вона не могла приховати. Бідна дівчина! Вона приходила, щоб останній раз перевірити, спитати, чи не подам її рятівну руку, чи не витягну з безодні. І я злякався і не подав їй руки, і вона пішла, пішла від мене геть, назавжди, бо я безсильний був допомогти їй. Яке огидне почуття безсилля!”

Тільки-но виглянуло сонце, весільні гості вийшли надвір провітритись. Це були переважно найближчі сусіди, з якими Харитина, Оксанина мати, за коротке перебування в селі встигла познайомитись. Багачів не було ні одного. Ті готувались прийти просто до молодого, щоб не втрачати власної гідності, переступаючи поріг невідомих бідних жінок.

Всім було весело за столом у молодого, тільки молода сиділа сумна і бліда, з підпухлими від плачу очима, а її свекруха невесело жувала беззубим ротом свою злість і час від часу метала іскри своїх колочих маленьких очей в сторону небажаної, бідної невістки.

Весілля затягнулось до пізньої ночі. В нормальні часи воно тривало б принаймні три дні, але це ще був час воєнний, сільська влада відвела на весілля тільки один день. А, крім того, Оксана поставила умову, щоб весілля було якомога скромніше і ко-

ротке. Шуя¹ була незадоволена з того, що її не почастивали скупі господарі хоч пивом, і сердита на кульгавого за те, що забрав найкращу дівчину в селі, а на дівчину — що вийшла заміж за старого. До шуї належали парубки, яких не взяли на війну тільки тому, що країну зайняла чужа армія. Щоб помститись на кульгавому, вони витягнули на дах його хати його ж власні сани. Зроблено було все тихо, що ніхто не почув, до того ж прилаштували ті сани так, що вони кожної хвилини могли впасти на землю. І ось, коли кульгавий повів свою жінку в комору, де було влаштоване шлюбне ложе, хлопці, вичекавши деякий час, перерізали мотузку, на якій висіли сани, і вони полетіли з даху, ударивши кошилами в двері комори з такою силою, що двері комори розкололись і вся комора задрижала. Перелякані молоді вискочили в одній білизні надвір під свист і улюлюкання парубків. Так почався перший день Оксаниного подружжя.

Про цей жорстокий жарт парубків знало вранці все село. Вістка дійшла і до лісничівки. Про нього розповіла Миколинів матері Антошка. Оповідання справило прикре враження. Вона уявила, як сприйняв би цю звістку син, і хотіла приховати її від нього, щоб не ятрити його сердечної рани. Вона попросила Антошку не говорити про це

¹ Шуя — непрошені гості (місцеве).

більше нікому в хаті, але Микола почув про все з інших уст, а саме — від Дробницького, з яким зустрівся у лісі. Той розповів Миколі про це з усіма деталями, дуже картинно, неначе сам був там і бачив.

Дробницький заливався сміхом, але Миколі було не до сміху. Насамперед він постарався позбутись свого веселого співрозмовника, пославши його в кінець лісу, а сам побіг у другий бік. Серце розпирало невідоме досі, дике почуття заздрости.

„Я, безконечно люблячи її, — думав Микола, — не смів притулитись до неї, беріг її чистоту, як святиню, а той покручний купив і осквернив її прилюдно...”

Він уявив собі, як ця пара, боса, в одній білизні, перелякана, вибігла надвір під улюлюкання десятків голосів. Він чув ті дотепи, масні, безсоромні, що сипались з уст грубих жартівників, і йому стало гидко.

„Які далекі від ідеала людські взаємини, як можна опоганити найкращі почуття! Зовсім інакше виглядають вони в словах поетів, а інакше — в практиці такого покупця живого краму, такого багача, що за моток купив собі жінку...”

До пізнього вечора блукав Микола по лісу, терзаючись заздрістю, роздумуючи над долею Оксани.

„Якби любила — не вийшла б заміж. Мати не могла примусити. Це відмовка... А втім, хто знає, які там відносини були між матір'ю і дочкою?”

„Як же вона живе з тим куль-

гавим? — думав Микола. — Це ж не день, а на все життя!”

Вже коло дому зустрів маму і сестру.

— Куди ви? — спитав здивовано.

— Йшли тебе шукати, — сказала мати.

— Чого?

— Уже так пізно, а тебе нема. Ми злякались.

— І куди б ви йшли в ніч?

— Йшли б, доки тебе не знайшли.

Микола обняв матір і сестру, і йому стало тепло на душі. Він подумав раптом на хвилину, чи проміняв би ту кохану на когось із цих двох люблячих істот? І тут же прогнав геть цю безглузду думку. Таких зіставлень не можна робити навіть у жарті.

Цієї ночі він спав спокійно. Перед сном довго розмовляв з братом, чого давно не було.

— Як ореться? — питав Микола брата.

— Я вже орю, як старий плугатар, — оповідав Євген. — Плуга я сам умію налагодити. Мій плуг тепер іде сам, могу не тримати за чепіги. Ах, як гарно зараз у полі! — захоплювався Євген. — Така тиша, що чути, як у другому кінці села півень запіє, а гомін дзвонів долітась десь аж із Ласковець.

— Орете зараз недалеко села?

— Там, де до нас кривий приходив, пам'ятаєш?

Микола кивнув головою. Тепер він добре знав, чого той тоді приходив. Прозорливий Дмитро сказав ще тоді, що кривий мав якийсь інтерес. Тепер ясно, який

УКРАЇНСЬКА ДРУКАРНЯ

В И К О Н У Є :

візитівки, білети

афіші, летюжки

різні запрошення

фірмові листи

фірмові коверти

газети

брошури

журнали

книжки

словники

Ukrainian-American Press

114 ST. MARKS PLACE

NEW YORK 9, N. Y.

TEL.: GR 3-0240

то був інтерес: кульгавий хотів подивитись на нього. Не міг же він не знати про його існування. Згадка про суперника зіпсувала настрої, але ж не так гостро, як цього можна було сподіватись.

„Що ж би це значило?“ подумав Микола. Хотів заговорити з братом, але Євген, натомлений за день працею, спав.

„Невже мені все байдуже?“ знову ворухнулася думка, але сонний мозок не знайшов уже на це відповіді. Микола махнув рукою, повернувся до стіни і відразу заснув.

. . . Минали дні. Осінь йшла швидкою ходою. На осиках тремтіли вже золоті листочки, круглі, мов медалі на тоненьких шнурочках, почервоніло листя горобини, наче на те, щоб замаскувати від пташок свої червоні ягоди, жовтіли кінчики листочків на березі, буріли кучері дуба, граба. Одна ліщина не здавалась: її великі мохнаті листки ще зеленіли, тільки горіхи з неї падали зрідка з шелестом додолу, мов великі краплини дощу.

Микола вийшов на зруб, на своє давнє улюблене місце. Було тепло, тихо. Дуже тихо. Із села линув монотонний дзвін: бам, бам-бам. . . Він чув виразні удари сердечника великого дзвона.

„Хтось умер, — подумав Микола. — Невже і по мені колись будуть дзвонити?“ Він здригнувся. Це видалось таким неймовірним і таким неможливим, що він геть відігнав цю думку. Дзвін замовк, і стало ще тихше. Хоч був уже початок жовтня,

сонце ще гріло. Стояло воно зараз посередині між селом і лісом, немов серпанком сповите. На павутинні між стернями, в тіні бур'янів, на межах гойдалися крапельки роси, і їх не могло вже висушити сонце.

Микола став на узліссі і задивився в поле. Довкола було тихо, пустинно і якось солодко-ніжно, осінньо. Десь далеко на обрії високі тоненькі струмки синього диму, не турбовані вітром, свідчили про те, що там люди. Це пастушки пекли картоплю, там десь і копали її. Чудесні, незабутні запахи сільської осені. Копали картоплю цього року пізно, бо людей не вистачало, — їм забрала війна.

Микола прокинувся від дум. Заслонив рукою очі від сонця і дивився на дорогу: в тому місці, де вона зливається з обрієм, маячила якась постать. Вона швидко росла, і скоро Микола розпізнав у ній постать жіночу. Раптом серце почало сильно битись. Хода цієї жінки була до болю знайома.

Невже вона? В душі його спалахнуло з усією силою полум'я кохання, що вже починало було поволі погасати. Поява дівчини була тим вітром весняним, що подує бувало у тліюче багаття, і воно знову бухне ясным полум'ям до неба. Ноги затремтіли, і він сів на викіп.

Оксана наближалась. Він розпізнав її милі риси, та й вона вже здалека помітила його й приспішила крок.

Привітались, ніби нічого між ними не трапилося.

— Любий мій, — шепотіла молода жінка.

— Рідна, незабутня, неповторна, — говорив між поцілунками Микола, божеволіючи від радості й болю. — Що ти вчинила? Чому пішла від мене?

— Не дорікай мені, любий. Ходімо звідси, щоб ніхто нас не бачив, ходім на наше старе, миле місце, ходім востаннє.

— Чому ти так сказала? — спитав розпачливо Микола. — Чому востаннє?

— А хіба ти не знаєш?

Зі сльозами в очах Микола обняв її, і вони пішли в свій улюблений куточок. Трава, що сюди наносив колись Микола, посохла, і зараз тут пахло сіном.

— Ти не знаєш, чого я прийшла? — спитала Оксана.

— Не знаю, люба.

Вона підняла руки до його голови, рукавички її плаття зсунулись, і гола тепла рука обняла шию Миколи. Він заплющив очі, в той же час гарячі губи впились в його уста, і він втратив здатність володіти собою.

Спустошений і трохи розчарований, він лежав горілиць і дивився в небо, бездонне, синє. Біля нього, мов русалка, сиділа і заплітала косу Оксана. Її щокі пашіли.

— Попрощаємось.

Микола схопився.

— Куди ти?

— Забув, що мені треба йти?

Микола весь поник. Оксана гладила його волосся, а він плавав, здригаючись усім тілом.

— Не сумуй, коханий, мені буде гірше. Я бачу, що ти справді любиш мене. Могли бути разом і бути щасливі. Ти побоявся. Плачем не допоможеш, тепер уже пізно.

— Оксано, я люблю тебе безмежно, до божевілля.

— Що з того? І я люблю тебе також. . .

— А проте вертаєш до. . .

— До чужого і ненависного, — перебила Оксана. — Він, як павук, огидний мені, а проте він шлюбний.

Вона гірко посміхнулася.

— Прощай!

— Ти більше не прийдеш?

— Ні. Так, як сьогодні, нам ніколи не буде. Я цей день пронесу через усе життя.

— І я.

— Поцілуй мене ще раз на прощання.

Микола провів її до кінця лісу, до того місця, звідки виглядав її багато днів, звідки побачив її сьогодні, і вона пішла сама по пустинній польовій дорозі. Микола проважав її очима, аж доки постать її не зникла в тумані.

З советського гумору

— Товариші, — викрикнув промовець, — до закінчення найближчої п'ятирічки муситимемо трішки затиснути реміні.

— Хтось голосом повним радості і надії:

— Товаришу, скажіть, де можна дістати ремінь. . .

Ясне сонце і темна туча:

благодатне і грізне

обличчя погоди

КОЛИ в товаристві настає мовчанка і люди відчують з цього приводу якусь ніяковість, звичайно починається розмова... про погоду. В Америці знайомі, зустрічаючись на вулиці, вітають себе запитанням „як маєтеся?“ або „який гарний (чи який поганий) день сьогодні!“... Погода це вічна тема, і не диво. Від неї залежить самопочуття людини, її настрої. Погода для хлібороба рішальний чинник у господарстві. Посуха, градобій — це страшні катастрофи. Тож передбачати погоду, її зміни, і — що більше — впливати на ті зміни погоди — це відвічна мрія людини.

Тому здавна зустрічаються чарівники-спеці від погоди, шарлатани, хмарники, що відвертають тучі. По наших селах ще перед першою світовою війною іноді поруч різних „офіційних“

осіб, як вїт, староста, писар, поліцей-листонош, польовий і т. п. бували ще й „неофіційні урядовці“, яким люди давали дарунки за відвертання хмар. Прекрасний образ такого „володаря погоди“, гуцульського „мольфара“ і його практики дав Михайло Коцюбинський у „Тінях забутих предків“. — Оповідали, що в одному селі жила жінка, що славилась чарівницею. Коли довга посуха почала хвилювати селян, хтось піддав думку: — чи не скупати б чарівницю в Дністрі, може це помогло б... Не питаючи її згоди, чарівницю кинули в воду. Припадок хотів, що саме тієї ж ночі випав рясний дощ. З того часу наша чарівниця не мала спокою, бо як тільки громаді треба було дощу, водили її на річку купати... Ще нині в Арізоні (ЗДА) виводять „дощові танці“. В Африці досі

є „королеві дощу і грому”. Та все те тільки слабі відгомони й тіні колишніх богів-володарів грому, як грецький Зевес чи староукраїнський Перун.

В останні десятиліття погода стала не тільки темою розмов, здогадів, чарів, але й предметом справжньої науки: метеорології, а до її передбачувань погоди, поданих кожного дня в радіоавдіціях, прислухаються мільйони людей. Що більше, контролю погоди виявила не тільки своє благодатне обличчя, але й свої смертельно грізні можливості. Американський сенатор Clinton Anderson казав на зібранні метеорологів 1959 року, що контролю погоди може бути „остаточною зброєю” в війні, а голова департаменту метеорології в славному MIT (Massachusetts Institute of Technology), професор Henry G. Houghton, заявив: „Я здригаюсь, коли думаю, що Совети могли б першими відкрити зручні методи контролю погоди... Інтернаціональна контрола змін погоди буде такою ж основною передумовою безпеки світу, як і контрола ядрової енергії... Некорисна для нас зміна нашого клімату, яка могла б бути наслідком мирних зусиль Советів поправити свій клімат, може поважно ослабити нашу економіку і нашу здібність спротиву”.

Американські науковці знають, що Совети вклали і далі вкладають багато праці задля контролю погоди, що вони відвели для цієї цілі великі кадри вчених, дали їм найкращі інструменти і поважні грошові засоби. Три ро-

ки тому советський учений піддав думку і розробив плян побудови могутньої греблі між Сибіром і Аляскою, інсталяції сотень помпових станцій, порушуваних атомовою енергією на те, щоб втиснути теплу воду Спокійного Океану в Північний Льодовий Океан. Це змінило б клімат західного побережжя Північної Америки і топило б льодову арктичну покрівлю. Широки простори Сибіру, Аляски і Канади отеплилися б і стали б прогожими до поселення.

Це все ще тільки пісні будучини. Та є справи, що вже сьогодні настирливо вимагають контролю погоди. Повітроплавство, і то скорими джетями, понад великі міста робить мряку особливою небезпекою, передовсім під час причалу. Підчас воєнних операцій мряка може бути необхідальним, але рішальним чинником. Мряка складається з мікроскопійних краплинок води, що повисають у повітрі і затемнюють овид. Тож треба якогось каталізатора, що змусив би ті краплини сполучатись у більші краплі і спадати на землю в виді дощу.

Тому тепер почали випробовувати різні способи. Один із них це „метода свисту” ультра-високої частоти дрганнями, нечутними для людського уха. Довкруги лєтовиц були б уставлені сильні „голосники”, „гучномовці”, які постійно поширювали б ті нечутні „звукові” хвилі. Краплинки мряки дрижали б від них, зударялися б, творили б більші краплі, спадали б на зем-

*На місці кожних
сотирьох осіб 1950 р.
сьогодні маємо п'ять.*

*На місці кожних
п'ять сьогодні — за
сорок років матимемо вже
десять осіб. Продовж
нів минути родиться
90 дітей і вмирає 60 осіб,
отже кожна секунда дає
приріст однієї людини...*

ЕКСПЛІОЗІЯ

ЖИТТЯ

На верхах добробуту

В ЗДА присвячують особливо велику увагу демографічним студіям. Це зрозуміла річ, бо різні статистичні дослідження це улюблений предмет, навіть пристрасть американської вченості і публіцистики. Та сьогодні діє ще й інша причина. ЗДА це провідна сила Вільного Світу в те-

першній холодній, а може будучій гарячій війні з комуністичним царством, що наступає. Тому цілий світ пильно приглядається до росту і рухам населення ЗДА, його багатству й життєвому рівню.

Перепис минулого — 1960 — року дає можливість поробити цікаві висновки. Декада 1950-1960 рекордова щодо приросту населення. ЗДА збільшилися на кругло 28 мільйонів осіб. Себто населення в ЗДА прибуло набагато менше ніж мала його ціла передвоєнна Польща, або сьогодні мають Бельгія, Голляндія і Швеція разом...

Щодо статі, то тепер перевага жінок цілком виразна. За останню декаду чоловіче населення виросло на 17,5%, тоді як жіноче на 19,5%. Сьогодні різниця між статями виноситься 2,7 мільйона у користь жіночого населення. Одначе цікаво, що серед молоді нижче 18 років хлопців більше ніж дівчат. Загальна перевага жіночого населення це наслідок цього, що жінки в пересічі довше живуть, і наслідок того, що жертвами останньої війни були саме чоловіки.

Пересічний вік одруження у чоловіків в ЗДА це 22,8, у жінок — 20,3 роки. Величина пересічної родини — коло чотири особи (3,65).

Так само і щодо достатку остання декада виявляє швидке темпо росту. 1950 року типова, пересічна американська родина мала 3319 дол. річного доходу, а 1960 року вже 5600 дол. Родин із доходом понад 10 тисяч річно

було 1950 року 3,2%, 1960 року — 12,2%. Родин із доходом між 4000 і 10,000: — 1950 року 33,6%, 1960 року — 55%!

Особливо цікава динаміка руху населення підчас останньої декади. Кожного року на 5 родин одна змінює свій осідок. Чинники, що головню впливають на таку „мандрівку”, це — клімат, господарські умовини і передовсім авто.

Люди шукають кращих кліматичних умов і цим пояснюється пересування населення на захід і на південь. Так найбільш вирости такі стейти: Флорида (78,7%), Невада (78,2%), Арізона (73,7%), Каліфорнія (48,5%).

Як сказано, головним чинником тієї мандрівности є авто, яке облегшує, чи просто уможливує такі пересунення. 1950 року 60% американських родин мали своє авто, 1960 року вже 77%. Минулого року зареєстровано 61 мільйонів особових авт, себто на кожну третю душу припадає в ЗДА авто!

Два види осель найбільше втратили від тих змін: це дрібніші фарми і малі міста. Це види, що зникають, відживають, загивають. Приблизно щороку пів мільйона фермерського населення покидає фарми. Це зв'язане з розвитком техніки, яка дає можливість щораз меншій кількості людей справлятися із сільським господарством. — Знову малі міста нидіють через те, що авта зменшують віддаль від далеких великих осередків і люди їздять купувати в більших центрах.

Одначе було б помилкою думати, що втеча з фарм і корчення малих міст збільшує великі метрополії. Навпаки, поза Лос Анджелес, також великі міста втратили деякий відсоток населення в останній декаді. І так Нью-Йорк втратив 1,4%, Чикаго — 1,9%, Філадельфія — 3,3%, Детройт — 9,7%. Зате Лос Анджелес збільшилось на 26,8%.

Коли ж отак і фарми, малі міста і великі столиці тратять населення, то де ж воно дівається? Хто користує? Тут відповідь на основі минулорічного перепису зовсім ясна: користають підмістя, передмістя... Люди втікають із фарм і містечок з господарських причин, і втікають із столиць з огляду на тяжчі і прикріші житлові й гігієнічні умовини. Підміські садиби з малими дімками серед зелені — це ідеал наших днів.

Ясно, що здійснити його можливо тільки завдяки автові, яке дозволяє жити серед природи і працювати в найбільших міських центрах світу.

В долинах нужди

Приспішений приріст населення, або як називають це „експлозія населення” — вважається виявом здоров'я людства, але й одночасно й великою небезпечкою для нього.

Оптимістичні думки зроджуються у тих приглядачів і дослідників, які студіюють умовини і стан у багатих і розвинутих країнах, як Північна Америка й Европа. Їх думки такі: велике населення дає добрий ри-

нок збуту, який дозволяє застосовувати техніку масової продукції. В країнах сильного приросту звичайно помітний оптимізм і динамічний ріст продукції. І навпаки, коли кількість населення стоїть на одному рівні, або й меншає, тоді з'являються песимістичні настрої і настає економічний застій.

Eugene N. Black, президент Світового Банку Відбудови і Розвитку, в промові перед Економічною і Соціальною Радою Об'єднаних Націй, радив критично ставитись до тих думок. Їх можна пристосовувати тільки до багатих ресурсами і технічними спроможностями, високорозвинутих країн. Зате тяжче, або зовсім не можливо заступати такий погляд у відношенні до бідних і відсталих теренів. Тут скорий ріст населення перекреслює всі зусилля підняти матеріальний і духовий рівень життя.

В Азії, Близькому Сході, Південній Америці і Африці населення збільшується на 2 до 3,5% річно. Та в Африці і Південній Америці є ще досить простору і невикористаних ресурсів. Тож тут є ще можливість при кращому використанні природних даних прокормити, одягти населення і дати йому дах над головою. Інакше виглядають справи на Близькому Сході та в Азії. Тут хліборобська площа вже роздріблена на грядочки, які не в силі прохарчувати людину, що скоро приростає. Населення втікає в міста і ті ростуть головокружно і переповнюються до нестерпності.

Краї, як Індія, Близький Схід вимагають найбільшої помочі ззовні. Але — каже Блек, особливо авторитетна в цьому напрямі особа — всю цю поміч споживає, спотребовує саме приріст населення і на піднесення рівня, на освіту, кращу медичну обслугову, коротко на поступ, не залишається ніяких засобів. „Всі наші старання підняти життєвий рівень багатьох убогих країн загрожені ростом населення. Доходимо до ситуації, в якій тільки оптиміст може думати про втримання нинішнього стандарту. Песиміст не має й тієї надії”. — А відомо, що той стандарт у порівнянні з Північною Америкою й Європою жахливо низький.

Для прикладу Блек цитує Індію. За 25 років приріст населення дасть нових 200 мільйонів душ, а щоб дати їм дах над головою, то при найкращих умовах і найскромніших вимогах треба 25 бильйонів доларів! Це проблема, що переростає сили інтернаціональних агенцій. Це проблема, що нею мусять зайнятись самі держави й їхні уряди.

Президент Світового Банку Відбудови й Розвитку звернув увагу на економічно - соціальну небезпеку, зв'язану з неопанованим приростом населення бідних країв. Не менш грізні політичні наслідки. Чим більше людей, тим більше нужди, і тим краще поле для діяннн комуністичної демагогії, яка використовує людське горе для своїх імперіалістичних цілей підбою всього світу.

ЩО ТАКЕ АВІСИН?

Ольга МАР'ЯНЕНКО

Рослини рухаються

ЧИ відчуває рослина?.. Якщо говорити про поезію, то це питання давно розв'язане. В поетичній творчості всіх часів і колос прислухається до вітру, і листочки схиляються від жалю, і квіти радісно вітають зорю.

В науці ж щодо цього були різні думки. Так, відомий ботанік Карл Лінней категорично заявив, що рослини нічого не відчувають. Пізніше не всі дотримувались такого погляду. Та все ж прихильники „тверезого природознавства” дуже обурювались, коли Чарлз Дарвін порівняв кінчик кореня рослини з мозком низько організованої тварини.

Рослини рухаються. На перший погляд неймовірно! Тим часом вони чудово рухають своїм „тілом”, тільки дуже повільно. Коріння в землі, пробиваючись

дедалі глибше, розшукує вологу й поживні речовини. Вусики витких рослин намагаються собі опору.

А як крутить своєю квітучою голівкою молодий соняшник! Вранці він очікує сонця зі сходу, а ввечері дивиться йому вслід на захід. Та ви й самі, мабуть, помічали: коли горщик з геранню, який стоїть у вас на вікні, повернути листочками в кімнату, герань сама поступово повернеться знову до вікна, дивно вигинаючи стебло і черешки.

Свого часу Дарвін намагався розгадати, що змушує рослини робити такі „вправи”. Він одягнув на верхівки молоді прорости вівса станіолові ковпачки — і проріст не повернувся вбік світла. Коли заслону було знято, вона знову зробила „крок” до сонця.

Що ж це за таємнича сила,

Із журн. „Україна”, Київ, 1961 р.

яка владно керує стеблом і листочками! Дарвін вважав, що рослини вигинаються під впливом світла за участю якоїсь невідомої тоді речовини, яка міститься в їхніх верхівках. Передбачення видатного вченого підтвердилися через кілька десятиріч: цю речовину відкрили і дали їй назву — авксин.

Гормон росту

Науковий працівник Інституту ботаніки Академії наук УРСР Олімпіяда Борисівна Бойчук виймає з холодильника пробірки із зеленкуватою рідиною. Це — етерна витяжка з листя помідорів. Тут в екстракті разом з хлорофілом, рослинними оліями, органічними кислотами, міститься в невлучно малій кількості авксин.

Без нього, незважаючи на вплив поживних речовин і вологи, на доступ кисню, не відбувається росту клітин. За аналогією до тваринних організмів, авксини звуть гормонами росту.

Прим'яв хтось тонке стебельце з вусатим колоском. Тепер уже відомо: в такому стані авксин всередині стебла накопичується переважно на нижній стороні. Вона починає рости швидше, і рослина поступово зводиться вгору. Це триває доти, доки її верхівка не стане вертикально: тоді потік авксину знову розподілятиметься по всіх частинах стебла.

Отак авксини повертають до сонця й ваші квіти на вікні, рухають коріння під землею.

Та вони не „вузькі спеціалісти“, а хемічні регулятори багатьох життєвих процесів. Ріст зав'язків — яблунь, груш, слив, вишень — теж їхня робота. Чудодійні гормони підсилюють вплив води в клітині точок росту і, отже, сюди надходить більше поживних речовин, мінеральних солей. Це призводить до розростання плоду.

Розріжте однобоке яблуко — і в половинці, яка не виросла, ви не помітите насіннинок; а саме в них виробляються гормони росту.

...Авксини, добуті з помідорів, сприяли зростанню пшениці. Тож можна „позичати“ їх у одних культур і додавати іншим, щоб накопичувалося більше поживних речовин там, де це кінче потрібно — в плодах, в ягодах.

Так людина взяла в свої руки ще одне кермо управління життєдіяльністю рослин...

Але яким способом добувати авксини? Певно, треба споруджувати заводи, які перероблятимуть сотні тонн зеленої маси, щоб одержати кілька грамів гормону? Ні, не треба. Як часто буває в таких випадках, на допомогу прийшла хемія.

Несподівані відкриття

Вчені ламали собі голови над тим, у яких рослинах є найбільше авксинів, аналізуючи їх, а в цей час на полицях, поруч з іншими реактивами, не привертаючи особливої уваги, стояла кислота з довгою хитромудрою назвою — бета-індолилцтова. І рап-

том виявилось, що в неї однако-
вий хемічний склад з одним із
авксинів.

Ця кислота виробляється з ка-
м'яновугільної смоли, і, можли-
во, там збереглися ростові рече-
вини прадавнього скам'янілого
лісу. Головне ж, що її можна ви-
готовляти десятками кілограмів
синтетично. Дослідники почали
обробляти штучним стимулято-
ром найрізноманітніші рослини,
і тут почалися справжні чудеса.
Коріння з'являлося на черешках
тих рослин, що раніше ніколи та-
кої якості не мали; вдалося на-
віть виростити дуба не з жолудя,
а з пагіняця.

Було зроблене й ще одне не-
сподіване відкриття: авксини та
їхні синтетичні „побратими” при-
скорюють розвиток доти, доки
концентрація їх невелика — соті
чи навіть тисячні частки мілігра-
ма на паросток. Коли ж гормону
накопичується більше, він галь-
мує зростання. Такий перехід
кількості в якість можна спосте-
рігати й на сильно діючих лі-
ках. Скажімо, в дуже малих кіль-
костях отрути — стрихніна, ми-
ш'як та інші — підвищують жит-
тєдіяльність організму, а у вели-
ких дозах руйнують його.

Отже, відкрився ще один спо-
сіб використання гормонів — же-
мічно проползувати лани. Крім
того, стало можливим запобігати
проростанню картоплі в овоче-
сховищах, віддаляти строки роз-
пушкання плодівих бруньок під
час ранніх заморозків.

А тим часом учені шукали нові
препарати, схожі за своєю дією
на рослини авксини.

Гіберелін

Популярність, яку здобув ос-
танням часом грибок „гіберела”,
що паразитує на рижі, можна
порівняти хіба що з славою мік-
роскопічного грибка пеніцилли-
юма. В зв'язку з величезним по-
питом серед експериментаторів і
практиків сільського господар-
ства, його почали культивувати
в заводських умовах. Важко за-
раз сказати, де межа практично-
го використання гіберелінів —
продуктів життєдіяльності цього
грибка — в садівництві чи ово-
чівництві.

Чудесний препарат вніс істот-
ну поправку і в тексти старовин-
них романсів, де оспівується
квіти жалю — айстри, що спо-
конвіку провіщали осінь. Обро-
блені гібереліном, вони розквіта-
ють разом з ромашками.

І фолклор не лишився недо-
торкненим. Тепер, коли донька
чи синок запропонують вам тра-
диційну загадку: „без вікон, без
дверей — повна хата людей” —
не поспішайте відповідати, що то
кавун або гарбуз. За допомогою
гібереліна можна виростити ці
плоди без насіння.

В одному з кримських рад-
госпів учені вже вирощують ви-
ноград без кісток. А на вегета-
ційному майданчику Інституту
ботаніки Академії наук УССР
кандидат сільськогосподарських
наук Антон Іванович Загордо-
нець почастиє вас влітку сокови-
тими помідорами без жодної на-
сіннини в м'якоті.

Дивинсья на цей порошок, який
виготовляють на заводах, ніби

звичайнісіньке мінеральне добриво, і мимоволі дивуєшся його силі.

Як і багатьом іншим ученим України, Закордонцеві вдалося, користуючись гібереліном, виростити коноплі-велитні. В найстародавніших ботанічних книжках можна знайти описи цієї важливої луб'яної культури. Але протягом віків конопля не змінила так своєї зовнішності, як під рукою Антона Івановича. Наші предки, певно, не впізнали б цю рослину — стебло її потовцало і досягло величезного зросту близько трьох метрів, а врожай збільшився вдвічі. Технічні якості волокна вивчали в спеціальному

інституті, і вони одержали високу оцінку.

Ще багато невивченого в дії могутнього стимулятора. Ось чому в Інституті ботаніки Академії наук УРСР фізіолог К. М. Ситник ретельно досліджує, як дихають рослини, обприскані гібереліном, чи не порушує він роботи „зеленої лабораторії”, чи не заважає рослині виготовляти для себе крохмал і цукор з вуглекислого газу й води. Інший науковець, Микола Архипович Любінський, вивчає анатомію рослин, оброблених цим препаратом. Такий своєрідний медичний огляд разом з коноплею і томатами проходять соняшник, люцерна, кукурудза.

ХЛОПЧИК

ЧИ

ДІВЧИНКА?

„Люди говорять. . .”

ХЛОПЧИК чи дівчинка? — питання таке близьке серцю людини! Є родини поблагословлені самими синами і мати - „сирота” мріє про доню - „союзни-

цю” серед мужеського товариства чоловіка і синів. І навпаки, є родини, що в них для власної потіхи склалась пословиця: де дочок сім, там щастя всім..

Тож і не диво, що здавна люди старались відгадати, чи буде хлопець чи дівчинка. Першими „спеціалістами” були очевидно найбільш безпосередньо зацікавлені особи, отже вагітні жінки-матері. Віщували так: — якщо плід особливо рухливий, то це знак, що буде хлопець. Або коли мати несе плід нижче, то буде дівчинка. Коли мати підчас вагітності прагне солодоців, то це заповідає дівчинку; коли ж вона хоче кислих речей, то народиться хлопчик. До таких самих „певних” ознак належить і переконання, що коли підчас вагітно-

сти більше напухне права грудь, то буде хлопець; коли ж ліва — то дівчинка. В 17-му столітті вірили, що в жінки, вагітної хлопчиком, праве око порухається бистріше і світить ясніше, ніж ліве...

Разом із такими „певними” передбачуваннями люди знаходили і подібно „певні” способи, що робити, щоб згідно з бажанням на світ приходив хлопчик чи щоб приходила дівчинка. Напр. у чехів є повір'я, що наречену треба побити шапкою хлопця, тоді напевно після одруження народиться хлопець. Інші народи „повідкривали” інші способи. Напр. наречену вводять до дому нареченого, а тоді дають їй на руки хлопчика. Вона тричі обертається з ним, цілує і дає гарний дарунок. Це спосіб, що „ніколи не обманює”...

До подібних „певних” даних належить і віра, яка тримається до наших днів, що природа сама вмє рівноважити число хлопців і дівчат, особливо коли така рівновага захитується, як підчас війни. — Так само вірять ще й досі у вплив пори року на стать. Дівчата — мовляв — родяться весною і літом, тоді як хлопці воліють приходити на світ восени або зимою.. В багатьох краях навіть експертам від погоди не легко визначити пору року. Як мало б це робити ненароджене дитя, це вже його велика таємниця...

Наука каже . . .

Сьогодні оба питання стали вже предметом наукових дослі-

дів, і питання, чи можна перед народженням визначити стать дитини, і друге питання, чи можна впливати на те, якої статі має бути дитина. Є вже навіть перші натякання на можливість цікавих осягів у будучині.

Мікроскопійні препарати різних клітин виявляють певні, добре відомі прикмети. Але показується, що плями спеціально фарбованих клітин слинової мембрани мають якісь особливості, і то виключно у жінок. Те саме відноситься до рідини, що в ній, у лоні матері, розвивається зародок. Тож треба дістати зразок тієї рідини і таким чином можна мати ключ до відповіді на питання, чи ембрію чоловічої чи жіночої статі. Сьогодні добування того зразка ще небезпечно, але все ж є надія, що дальші студії в цьому напрямку дадуть задовільну і неризиковну відповідь на питання про стать людського ембріона.

Подібно в початковій стадії є і спроби впливати на те, яка має бути стать. Медичні журнали звітують про цікаві експерименти. При допомозі електричних процесів вдалося розділити заплідні клітини крільчого самця на дві групи. Одна група давала при штучному заплідненні в великій більшості потомство самичок, друга — самців...

Очевидно все це тільки початки, і то експериментовані тільки на тваринах. Але і ті несміливі початки вказують різні можливості, які пильно студіюються в наукових лабораторіях.

ВОЛОДЬКА

МИКОЛА

ПОНЕДІЛОК

ВОЛОДЬКА любить спостерігати, як батько голиться. Сяде навпочіпки на лежанці і оком не моргне від здивування...

Ось і тепер. Вігнався в хату з метеликом в руках і, вздрівши батька біля дзеркала, миттю примостився слідкувати... Так то кортить дивитися, як намилена татова борода від дотику лискучої бритви щезає, вус коротшає — і все обличчя, як мати

часто каже, перетворюється на нову копійку. . . Страшенно цікаво...

Володька, непосидючий розгардіяшник, від захвату просто завмирає на місці... І прошиває очима...

А коли бритва доходить до кінчиків вуса, тоді вже... най... найцікавіше... Батько смішно смікає устами, розхилиє та кривить ними — і при тому показує в дзеркалі всі зуби... Білі-біленькі, а між ними, збоку, мов для розваги Володьці, один чорний проглядає. Як він йому, той одинак припав до вподоби, як полюбився — не сказати...

— Тату, а чому я чорного не маю?

— Кого чорного?

— З-у-б-а.

— Не горюй. Прийде час — матимеш.

— А коли того часу ждати?

— Пізніше.

— А де те пізніше?

Батько замість відповіді, пригрожує пальцем — та ще отим присмаленим, що ним завжди цигарку тримає.

— Ще малий усе знати. Доростеш — і чорного зуба придбаєш.

Володьці оце „доростеш” вже гірко таки впам'яталося. Про що б не запитав, що б не хотів зробити — зараз же воно — бух! — і на перешкоді стало...

„Доростеш... Почекай... Дорослим станеш... Дорослим зробишся...”

А коли ж воно, нарешті, оте „доросле” прибуде, як довго і

Із збірки „Говорить лише поле”, Нью-Йорк

звідки йому виглядати? Чому воно так бариться чи навмисне ховається від хлопця? Та й чи буде-коли прибуде? Можливо, воно, примхливе, за щось розсердилося на Володьку й не прийде взагалі?

— Тату, а мені надоло!

— Що?

— Дорослого чекати.

— Сиди, не мудруй.

Володька розкрив середній палець у кулаці — і крізь щілину розглядає метелика...

— А чому брови не голите?

Вони у вас, тату, кудлаті...

— Бо не треба.

— А я, як доросту — голи тиму.

— А я тебе, халамиднику, ре-мінкою.

— Чого?

— Щоб такий розумний не був. Брів не чіпають.

— А вам хіба брів моїх жалко?

Тут батько уриває розмову. Кладе бритву і йде до комірчини...

— Дарко, допоможи хоч ти. Забери хлопця. Голитись заваждає.

Володьці це просто дивно чути. Як можна заваждати, коли він причепився на краю лежанки, а батько аж десь у куті чепуриться. Та ж він ніби не смикає за сорочку, не лізе на коліна, не тягне розмальованого возика складати...

Одне ясно Володьці: тримати в руках бритву і одночасно розмовляти з кимось — справа не із легких. Навіть Володьчиному батькові, міцному та здоровому

— не під силу... Ну, просто-напросто тяжко... Ну, так, не інакше, як тяжко... Бо навіщо ж він матір кличе на підмогу?...

— Та хай витре носика добре... І зміни йому штанцята до церкви, Дарко. Бач, як бур'яном пополосував...

Кумедно, а ей-бо кумедно! Батько як згадує про носика — посміхається — так лагідно, погідно, гоже, а як зиркає на штанни, помережані зеленими попругами — враз змінюється. Чомусь гне брови і суворішає...

Ех, коли б то знали... Та ж ті попруги — то сліди найбільшої розради хлопчачка. Скільки вони приносять буйної втіхи та радості! Скільки згуків та сміху... А біганини-метушні... Як то треба прикрадатися, присідати та вловчуватися... Тільки подумати... В білих штанцях женешся щодуху за метеликом... Мчиш за ним навіжено, полосуєш бур'ян — вздовж і впоперек — і як метелик уже близько — нишком рачкуєш, чигаєш... і, затамувавши дихання — падаєш... Просто на нього. І прикриваєш прудкокрилого... А потім носиш у долоні і показуєш усім, усім, усім... А найперш — Петьці Черпаю... Чванькуватуму... щоб не зазнався... Щоб тріскав від заздрости... Мовляв, дивись, Петько — хвалько, якого метелика я умудрився схопити! Ото піймав! Та тобі такого ніколи не доводилося в руках держати. Та що держати! Певне, й не снилося ніколи... А, бач, в мене тріпочеться... Оце метелик — вилий кінь, тільки гриви кат-має...

— Де ж це ти тинявся? — обриває Володьчині міркування мати, роздягаючи його в комірчині.

— У канаві.

— Ну, й лобуряка. Всі штани в смугах.

— Мамо, а в тата штани також із смугами...

— Ну, то й що?

— І він лобуряка?

Мати частує лагідним ляпасом Володьку. Вже йому вухо і обіцяє не гірше мняти, як він буде так батька взивати. „Лобуряку” — заслужив лише він, Володька, бо померезив штани, гасаючи бур'янами. А батькова одежа мерекана у фабриці. Второпав? Хлопчина не встає від радості... Йому надягнули — вперше! — новеньку сорочку... Та ще яку... Як повернешся — майже шелестить...

„Сатинова, — сказала мати, — підкрохмалена”. Хоч Володька не розумів ні першого, ні другого слова — та відчував, що вони повинні напричуд гарними бути, коли мати з такою гордістю їх вимовляє...

І ось — наостанку — йому розчісано голівку, вкладено до кишені хусточку — і він готовий... Переминає ногами, туркотить від задоволення...

— Знаєш, як у церкві поводитись?

— Авжеж. Уже давно.

Ще б не знати! Скільки то разів йому вичитували та повторяли.. Він уже все напам'ять перейняв... Не крутитися, не роззиратися і — обов'язково — часвід-часу хусточку до носа прикладати... І, Боже, борони, з ким

перешіптуватися... Чи перестрелюватися очима... Як той Петька Черепай хай не киває, як не підшіптує — треба стояти, мов укопаний — і вперед глядіти...

*
*

Перед брамою батько відібрав Володьку від матері.

— Ти вже нівроку, — сказав він, — будеш серед мужчин молитися.

— А мама?

— Серед жінок.

Володьці жалко стало матері... Він ледве не запхивкав, побачивши, як вона відділилася від них і змішалася в жіночому гурті... Химерно діється... Він ще навіть недорослий, ще й чорного зуба не має, а вже мужчина... А мати... Така доросла, хороша, вродлива...

Тут він перервав роздуми, бо якраз у дверях церкви Черепай укмітив. Як же його пройти мимо і новою не похвалитися. Ото, як почує — позаздрить...

Петько, я мужчина, ага!

— А я ящірку в дома маю! — відповів йому погірдливо Черепай.

Володьку цілковито збито з пантелику... Що ж вартісніше? Що заслуговує на більшу пошану — машиною бути чи ящірку мати!...

Він уже смикнув батька за рукав, щоб дізнатися — та у відповідь дістав такий колочий погляд, що враз відхотілося питати...

А встояти в церкві на одному місці — тяжко... Невимовно тяжко... Та ще й вперед дивитися... Так, ніби хтось за ногу смикає і повертає голову убік... Та й

розглянутися навколо не завадить... Ану ж Петька Черепай вже щось там на мигах хоче сказати, а чи з кипені що виїняти і Володьці показати...

Роззирається трішки... Петька хоч і недалеко — на одному місці топчеться — та якийсь дідусь широкою бородою все його обличчя прикриває... Одна тільки Петьчина фіялкова сорочка й видніється... Володьчина мати — навколішках... Спокійна - спокійна... Лише інколи хреститься та ледь-ледь ворухить устами... Он і дядько Панас... У вишиваній сорочці і без карлочки. Усміхнений, увічливий... Зовсім не такий, коли Володька проходить повз садибу і на груші поглядає... Тоді дядько Панас лихий, насуплений та ще й горбатою карлочкою махає... „Проходь, проходь, — каже, — ще зелені груші, крастимеш пізніше, як підстигнуть...”

Збоку, біля кольорового вікна, плечем зіпершись до стіни, тітка Настя в картатій хустині... Вона найсмирніша, найдобріша в селі... Володька нераз чув, що її можна навіть до рани притуляти... Хоч йому ще й донині не доходить, як можна такою огрядною тіткою рану прикривати...

Ззаду, обіч дверей... Е, ні! Те, що хлопець уздрів, змусило його скритися...

— Тату, га, тату? Що я примітив?

— Володько, стій спокійно.

— Ану дивіться... туди...

— Не вередуй. А то, побачиш, вдома відчастую ремінякою.

Володька знав, що коли бать-

ко говорить таким спокійним голосом — жартів нема. Може прийти додому... І всипле гарячих... Не пособить навіть материна спідниця, що за неї Володька частенько, хоч і даремно, бо батько його і там знаходив, ховався... Але ж від тих т-р-ь-о-х біля дверей він не знайде спокою... В картузах, із чорними зірками... Чи ж не гидкі вони, не осоружні?...

„Мій тато в руках тримає шапку, а вони... А голова би вам відпала... Варбоси”. (Володька те слово схопив на базарі — якась молодиця на таких, як оці червонокартузники, кричала: „Хіба вам серед людей ходити... На ланцюги припнути, щоб псам помагали гавкати! Варбоси! Варбоси нещасні!”).

— Тату, он дивіться...

— Знов свос. Не мороч голови, Володько... Що там таке?

— Оно ті, що гавкають... — і показав пальцем до дверей.

Та батько і без того запримитив, що люди якось косо озирються назад...

Трое в картузах проштотвхуються допереду... Люди, що очима б їх ладні поїсти, поступаються набік, дорогу звільняють...

Незрозуміло Володьці. Чому їм, поганим, уступаються? Та їх би, банькатих, просто витурлити звідси... Ех, коли б це Володька та більшим був... Дорошлим... Він би за них узявся... Геть би понівечив їх... Підійшов би до трьох, обшмагав батою, а тоді — за груди всіх разом — та круть-верть їх у повітрі, щоб

аж зафурчали крізь двері...

— Тату, а дайте їм у морду.

— Не можна, Володько. Вони із зброєю.

— А ви і зброї — дайте...

Батько притиснув до коліна Володьчину голівку і покуйовдив чуприну. Хлопець відчув, що він щось дуже хороше, дуже приємне вчинив і батько вдоволений...

Один із зіркою — миршавий, клишоногий, з вив'яленим лицем і перекрасним носом — ткнув пальцем у ікону і сказав, Володьці здалося, просто до нього:

— Це, по-вашому, Бог, а насправді — забобон проклятий.

Люди, мов зговорилися, мовчки повиходили із церкви і вишикувалися уподовж огорожі.

Вийшли й на паперті, якраз навпроти Володьки, ті троє поставали...

Мовчали... Лише очима один одного нищили...

Володька хотів щось крикнути — гнівне, жаске, щоб воно лягнуло тих трьох гірше реміноки... Щоб вони від страху затіпалися... Та добротлива тітка Настя перебила — від брами затюкала — заголосила:

— Тю-тю, на вас, паплюжники, харцизи! Прокляті!!!

— Трутні!

— Аби ви в колиці видохли, бандити!

— Бестії, бестії! — вигукував дядько Панас.

Володька оглядався на всі боки... Він спостерігав, що його мати щось сердито гукала, як дядько Панас кулаком у повітрі помахував — і водночас всі сто-

впилися — і підступали до трьох — з прокльонами, криками, зойками...

Один тільки батько не рухався. Стояв, як ніби нічого й не сталося... Лише ворухив інколи бровами та в очах його замиготіли кришталеві зірки... Багацько-багацько...

— Тату, ви боїтеся?

— Ні, синку.

— То чого ж їх не б'єте?

— Во ти перешкоджаш. Коли б не ти, Володю, я б їх стросонув, із землею змішав би. Та осиротити не хочу...

Знов дивина! Як може Володька батькові перешкоджати?... Та ж він аж труситься, аж міниться, щоб їх побити... Та коли б їх батько лупцював, він би від радості не знав, де діватися... І сам би допомагав... Розмахнувся б — і зі всієї сили від себе напіддачу дав би...

— Від сьогодні церкву запечатуємо. Нікому не совітую ремствувати... Гірше буде.

„Той, що з перекрасним носом, певне, велику силу має, — подумав Володька. — Навіть мій тато, такий дужий, що спиною воза підіймає — злякався... А я дзуськи — не боюся!”

— Розходьтєся!!!

Володька в гніві готовий підскочити до трьох і, зціпивши зуби, погрозити — та батько цупко тримає за руку біля себе...

„Ідемо, сусідо, — сказав батько дядькові Панасові, — нічого не вдіємо. Взяти нас у клітку... Пізно пручатися...”

Оце вже Володьку не здивувало, а просто таки розгнівило.

Як міг його батько, такий кременний та тямовитий, у клітку попасти? І де та клітка, що її Володька не бачить? І чому він з неї не виходить. Та ж не один він там, а з дядьком Панасом? Бо сказав. „Взяли нас у клітку“.” Та чому ж вдвох звідтам не вирвуться? Що б там не було, але він, Володька, не у клітці. І не залізе до неї...

„Бач, то тато не сильніший від усіх... Оцим трьом навіть гарячих вспати не може... Воїться... Воїться...”

Володька враз заридав, вирвавшись з рук батька... Він біг до матері — і, похитуючись та прикриваючи сорочиною личко, гірко похлипував...

— Мамо!

— Ну, чого ти, дурненький?

— Мамо, я не в клітці... Я ремствую... Я ремствую... Во вони барбоси... В-е-с-т-і-ї...

Хлопець захлинався в риданні...

Мати прикрила поспішно Володьчині уста, пригорнула його і вивела хутко крізь браму.

— Чотири етапи любовного життя жінки:

1. — Любий !!!

2. — Коханий !!!!

3. — Ну і що ж, мій старенький юначе?

4. — Ах, це знову ти?

ПЕРШОРЯДНА УКРАЇНСЬКА М'ЯСАРНЯ

В НЬЮ-ЙОРКУ

Б р а т і в С Т А С Ю К І В

З ДОВГОЛІТНІМ ДОСВІДОМ І ДОВОРОЮ СЛАВОЮ

ALL KINDS OF FRESH MEATS

124 FIRST AVENUE ■ NEW YORK 3, N. Y.

ЯКЩО ЗАВТРА

АТОМОВА ВІЙНА

Написав Яр. З.

ПОДАНО НА ОСНОВІ ТАКИХ МАТЕРІАЛІВ: "LIFE" — HOW YOU CAN SURVIVE FALLOUT; U.S. NEWS AND WORLD REPORT — IF BOMBS DO FALL — WHO'LL RUN THINGS; JOHN HERSEY — HIROSHIMA; БРОШУРКИ — OFFICE OF CIVIL AND DEFENSE MOBILISATION; FACTS ABOUT FALLOUT PROTECTION, THE FAMILY FALLOUT SHELTER, I IH.

ЧИМ більша небезпека, тим більша потреба дивитися прямо ввічі тій небезпеці, тим більша потреба знати факти, розуміти їх і відповідно діяти. Оцю правду і цю потребу пригадував свого часу президент Айзенгауер, коли покликував до життя нову агенцію в федеральному уряді в Вашингтоні, т. зв. Civil Defense. І мав він тоді на думці небезпеку можливої атомової атаки на ЗДА.

Сьогодні міжнародне положення зовсім не краще, небезпека війни не менша, але про „атомові факти“, по-правді, люди назагал не

багато знають, здебільша не думають про них поважно, і діяти — майже зовсім не діють. Але чи ми хочемо, чи ні, ті факти існують і мабуть ще довго будуть існувати. І тепер і в майбутньому мусимо дивитися з великим недовір'ям, з постійною підозрою, на ті бомби, що їх роблять у ССРСР. Навіть якби прийшло до порозуміння між потугами і обі сторони погодилися б знищити всі бомби, то чи повірили б ви, що большевики не заховали десь на Уралі, чи на Сибірі, кілька чи кільканадцять бомб, так на всякий випадок . . .

Останні тижні проходили в цілому світі під знаком бомби. Це віддзеркалювалось і в пресі. Було багато вісток і статей на ту тему. А все ж є люди, які говорять і пишуть у листах до редакцій таке: Пощо то писати про бомби і бомбосховища? Бомби падали б підчас війни, а чей жеж війни, та ще атомової війни, напевно не буде. Так навщо страшити людей!

Говорити в цім випадку про страшення — це велике непорозуміння. Численні висношення в пресі, інформації в радіо, вся праця Громадської Охорони, всі розпорядки президента мають одну ціль: зробити все *можливе*, щоб на випадок воєнної хурговини якнайбільше людей врятувати від можливої смерті. Того вимагає інтерес кожної родини, того вимагає добро держави.

Але є хтось, чия ціль — залякувати інших. Червоний Кремль рад би застрашити весь світ, бо народи опановані страхом були б здібні на повну капітуляцію. І саме того хочуть більшовики. Можна б спитати: чому вони в такому секреті випускали „Спутніка“, чому такою тасмичістю окутували лет свого аеронавта, а чому тепер Хрущов так гучно - бучно заздальгідь заповідав вибух велетенської бомби? Його ціль хіба була одна: — страх! Тими атомо-

вими погрозами — писав Осерваторе Романо — більшовики підняли терор на світову міру. Хто може — питається той часопис — загарантувати, що людина чи держава ніколи, в ніяких умовах, не вживе тої злочинної сили?

Оцю свою велику гру більшовики підготували „по плану“. Зірвавши роззброєні переговори, вони негайно розпочали пробні вибухи атомових бомб аж до найбільших бомб-потвор. Все це діється „припадково“ в часі, коли мали б початися переговори в справі Берліна і евентуального мирового договору з цілою Німеччиною. Їх безпосередня ціль: добитися тут якнайбільше поступок з сторони вільного світу. Очевидно, як довго вільний світ буде їм поступатись, так довго вони війни зачинати не будуть.

Але говорити сьогодні, що війни „напевно“ не буде — важко. В непевному теперішньому світі ніхто не знає, що буде напевно. А що каже на цю тему уряд, президент, конгрес? На просту мову перекласти їх заяви можна б так: Ми війни не хочемо, ми війни, а ще атомової, зачинати не будемо, але можливости вибуху війни виключати не можемо, бо за другого ручатись трудно.

От нещодавно президент Кеннеді сказав так: Атомова зброя і можливість ато-

мової війни це факти життя і ми не можемо їх сьогодні ігнорувати, не признавати. Уряд ЗДА має детально розроблені плани на всякий випадок, щоб не бути нічим заскоченим; має між іншим приготовані схоронища в різних містах, ближче і подальше столиці, в горах і скелях, і відповідно розміщені урядові сили, що уможливило б безперервну діяльність, безперерйне керування воєнними діями і життям країни. Конгрес ухвалив більйони не тільки на вдержання дотеперішніх, але й на прискорену розбудову збройних сил, як теж поважні мільйони саме на цілі Civil Defense, на будову публічних схоронищ тощо.

Очевидно, можна вгадувати і сперечатись на тему: буде війна, чи не буде війни, але в одній книжечці, видання Civil Defense, кажуть, що розумніше *робити* щось, щоб на випадок війни пережити її, ніж бавитися безвартісним „вороженням”. І кажуть, що роботи відкласти не треба, бо може бути запізно. Ясно, хоч і різко, висловив це недавно в „Свободі” інж. М. Яримович так: Підчас війни будувати бомбосховище не буде кому і не буде вже для кого. Я гадаю, що якби тільки загроза війни стала наглядніша і багато домовласників нараз кинулось будувати схоронища, то дуже можливо, що не

тільки „контрактора”, але навіть потрібного матеріялу тоді не можна б уже дістати.

Загально, в цілій країні практичних заходів цивільного населення для своєї оборони небагато. Люди почали говорити, часто спорити: чи взагалі варто завдавати собі труду і витрачати гроші, чи то щось помогло б, чи морально приготувлятися на випадок війни, чи не було б насильств, навіть убивств, якби чужі люди вдиралися до приватних, родинних схоронищ, тощо. Як ствердив опит Нью - Йорк-Таймсу, переведений у цілій країні під кінець вересня, давніша байдужість громадянства, його незацікавлення взагалі справою цивільної оборони — минають. Вплинули на це: справа Берліна і советські пробні вибухи атомових бомб. Вістки і світлини, що почали появлятися у пресі, вказують, що вже щось у цій ділянці робиться.

А що діється на тамтім боці „фронту”? Ще 10-го лютого ц. р. „Time” писав, що в СССР праці в програмі приготування охорони населення перед наслідками атомової атаки поважно заавансовані. Советський уряд побудував уже тисячі схоронищ і організував по всьому краю численні курси, на яких вчать, що і як робити людям на випадок атомової атаки.

З цього виходило б, що со-

ветський уряд вважає, що може прийти такий час, коли ті схоронища і те практичне знання могли б пригодитись. І виходить із того, що Кремль вважає, що схоронища можуть тоді допомогти.

Люди, які кажуть, що ніяке схоронище не охоронить нас перед атомовою бомбою, мають слухність, коли мова про терен у безпосередньому сусідстві вибуху бомби. Але інші, які твердять, що схоронища можуть врятувати мільйони людей у випадку атомової атаки, мають також слухність, якщо йдеться про небезпеку від радіоактивного опадку так званого fallout.

Вибух 10-мегатоннової бомби (сила вибуху 10 мільйонів тон динаміту) вбив би все життя в промірі 10 миль. Для порівняння: В Гірошімі 20-кілотонна бомба (20 тисяч тон динаміту) вбила все в промірі одної милі. Чим даліше від осередньої точки вибуху бомби, тим менше жертв. Немає сумніву, що на окраїнах засягу руйнуючої сили бомби відповідні схоронища могли б врятувати життя, чи здоров'я багатьом людям, охороняючи їх від падаючих домів, зриваних дахів, скла тощо.

На вбивчу й руйнну потужність бомби складаються три чинники: горяч, несамопитий тиск, удар повітря і т. зв. початкова або швид-

ка радіація. Обчислили, що на землі, під бомбою, що вибухнула в Гірошімі, температура сягала 6 тисяч ступнів Цельзія. Для порівняння: 20 - кілотонна бомба в Гірошімі спричинювала середнє попечення відкритої шкіри до 2,2 милі, таке саме попечення спричиняла б 10-мегатонна бомба не далі як на 15 миль.

Гірошіма мала 90 тисяч будинків, з того сила вибуху зовсім зруйнувала 60 тисяч. Дослідники подали, що навіть коли б не було того величезного удару повітря, ні тісі несамовитої горячі, то в Гірошімі в центрі вибуху було б згинуло 95% населення від самої швидкої радіації. У моменті вибуху бомби витворюється незвичайної натуги радіація, яка триває дуже коротко, але діє фатально.

Очевидно, ніхто з нас не знає і не знатиме, де підчас війни і як далеко від нас вибухнула б бомба. І не треба: „І то лихо попереду знати, що станеться”. Можна здогадуватись, що коли большевики відважилися б напасти на Америку, то правдоподібно ціллю першої атаки були б військові споруди, літунські бази тощо. Можливе теж, що напад відбувся б радше вночі, бо ворог волів би мати день на рятункову акцію після негайного відплатного удару. Але чи напад був би вночі чи

вдень, одне певне: не тисячі, але мільйони людей були б zagrożені смертельною небезпечкою радіоактивного опадку, fallout.

Як вибухає бомба, наступає т. зв. позитивний удар повітря в напрямі від бомби, що вибухає. Після кількох секунд наступає вже дещо слабший, т. зв. негативний рух в протилежному напрямі, який підносить угору мільйони тон пилу, які стають радіоактивними. Той радіоактивний пил летить із вітром, часто на великі віддалі, 100 до 200 миль, чи навіть даліше, залежно від величини бомби і місця її вибуху. Чим даліше і пізніше той пил опадає, тим менша його вбивча сила. Радіоактивний пил називають мовчазним вбивником. Його часто ні око не бачить, ні ухо не чує, ні нюх не відкриває його приявности. Навіть як повітря не є дуже насичене радіоактивним пилом, то все ж він ще може бути небезпечним, як вже не для самого життя, то для здоров'я, бо атакує цілий організм. Для ілюстрації: світляний, фосфоризуючий наручний годинник діє радіоактивно, але тільки на малу поверхню. Коли б, кажуть,

поверхня того годинника була така велика, як поверхня нашого організму, то навіть така слаба радіоактивність могла б бути фатальна, бо атакувала б організм на великій поверхні.

Отож хоронити людей перед вбивчими наслідками радіоактивного опадку в випадку атомової війни мали б відповідні схоронища. Кожен, хто зацікавлений тією справою, може дістати потрібні і докладні інформації в місцевих відділах Civil Defense.

Тисячі, мільйони людей грають на льотерії. Хотіли б напр. за кводра виграти авто, чи за 3-4 доляри грубі тисячі. Чи можливість велика? Ні, мала, дуже мала. Чому ж люди грають? Бо манить їх висока ставка. Чи можливість атомової війни велика? Ні, бодай дотепер вона мала, зовсім мала. Але ставка висока, дуже висока. Нею може бути наше життя. До небезпеки радіоактивного опадку на випадок атомової війни й охорони перед ним можна застосувати практичну мудрість нашого народу, висказану трьома словами: Стереженого Бог стереже!

3 советського гумору

Советського громадянина засуджують на 20 років за те, що він назвав міністра освіти дурнем: — 5 років за образу уряду, а 15 років за зраду державної таємниці...

РОЗМОВА З АВТОРОМ
ЗВІРНИКА УКРАЇНСЬКИХ
НАРОДНИХ МЕЛОДИЙ,
Д-РОМ ЗИНОВІЄМ
ЛИСЬКОМ.

ЩЕЩЕННИЙ СКАРЬ УКРАЇНИ

ВЖЕ ЗОРГАНІЗОВАНИЙ КОМІТЕТ ПРИ УКРАЇНСЬКОМУ
МУЗИЧНОМУ ІНСТИТУТІ ДЛЯ ВИДАННЯ ЦЬОГО
МОНУМЕНТАЛЬНОГО ТВОРУ.

ШАНЕ професоре, Ви привезли з Європи готовий Кодекс Українських Народних Мелодій, над якими Ви працювали десятки років. Чи можете поділитися з нашими читачами хоч короткими інформаціями про цю Вашу капітальну працю і що Вас спонукало взятися за неї?

— Дуже радо. Вчите, ми українці звикли чванитися нашими народними піснями. У нас стали вже просто традиційними такі суперлятивні фрази, як „найкращі в світі українські пісні“, „найбагатіша в світі українська народна пісенність“, „найбільш оригінальна“ і т. п. Але коли приходиться знайомити чужинця-музика, або музиколога з конкретним нотним матеріалом, показується, що майже нема з чим, бо в публічних бібліотеках цих матеріалів дуже мало, давніші видання вичерпані і являються лише рідкими унікатами, а багаті збірники польських і росій-

ських записувачів чужинці зараховують звичайно до польського і російського фольклорних фондів, — отже ми залишаємось не найбагатішими, а сливе найбіднішими на світі.

— Чи багато записів українських народних мелодій опублікували чужинці, наші сусіди?

— Більше, ніж може хто думає! На першому місці треба згадати польського етнографа 19-го стор. Оскара Кольберга, що з його праць Польська Академія Наук (у Кракові) опублікувала: 4 об'ємисті томи „Покуття“, 1 том „Перемищини“, 2 томи „Холмщини“ і 1 том „Волині“. Лише в останньому знаходиться коло 600 волинських мелодій, а все разом це кількісно більше, ніж записав котрий-небудь українець. Багату спадщину Кольберга і йому подібних мусимо ревіндикувати для документації не польської, а української культури.

— Як мається справа з публікаціями музичного фолкльору у інших народів?

— Звичайно, багато краще, ніж у нас. За зразок можна поставити кількісно малий народець фінляндців, що мають виданий повний кодекс своїх народних пісень, зредагований їх найвизначнішим музикологом Ільмарі Кроном. Кодекс цей складається з 6-7 тисяч мелодій (цитую з пам'яті). Ми чванимося 40-ка мільйонами українців, але чи багато пісень можемо показати світові, особливо в порівнянні з малою кількістю фінляндців?

— Які нотні матеріали увійшли, пане професоре, до Вашого українського Кодексу?

— Увійшли всі нотні записи, які досі появилися збірниками в Україні і не в Україні. Таких збірників, менших і більших, розкинутих буквально по всьому світі, пощастило використати 160, різними, іноді фантастичними шляхами. Разом в нашому кодексі знаходиться 11.000 українських народних мелодій і їх варіантів.

— Так, це поважна скількість. Просто вірити не хочеться: аж так багато пісень!

— Ви помиляєтесь, це не є багато. Це мало. Це лише пісні, яким пощастило бути записаними. А всі, що співалися і ще співаються по Україні, йдуть певно в сотні тисяч...

— Можливо. Але і цих 11 тисяч, якби їх пощастило опублікувати, були б, імовірно, найбільшим збірником цього роду в світі. І яке велике значення це мало б для престижу української

культури!

— Ще мушу Вас поінформувати, що мелодії мого кодексу це далеко не прості передруки з давніших публікацій. Річ у тому, що у нас записи робилися досі записувачами різних кваліфікацій, тимто було в них чимало помилок у визначуванні тактів, темпів, тональностей тощо. Отже кожному пісню треба було докладно проаналізувати, продумати, порівняти і, в нічому не міняючи її мелодичних і ритмічних зарисів, поставити в правильні музичні рамки. Але і записувачі високої кваліфікації, як М. Лисенко, Ф. Колесса, чи К. Квітка, вживали різних систем у визначуванні варіантів, чвертьтонів і всяких інших діякритичних знаків. Для уникнення хаосу прийшлося все це зуніфікувати в одну систему.

— А який порядок пісень, яку систему групування Ви застосували у Вашому кодексі?

— О, це Ви, цим питанням, докторнулися до найболочішої проблеми моєї збірки і музикології взагалі. Очевидно, пісні з кожного попереднього видання прийшлося перенести в картотеку і вставити кожному у відповідне місце. Так із первісних збірників не стало ні сліду. Треба було також відмовитися від групування пісень жанрами, напр., „Весільні“, „Колядки“, „Любовні“ тощо. В сучасній музикології цей спосіб відкидається. Наукова дискусія провадилася в цьому напрямі дуже завзято, а остаточно найкращою виявилася система вищезгаданого І. Крона,

яку він застосував у своєму зборі фінляндських пісень. Згодом цю систему змодифікував трохи мадярський дослідник В. Барток у своїх публікаціях мадярських і румунських народних пісень. А у нас до цієї системи долучився Ф. Колесса, модифікуючи її ще далі і застосовуючи в останніх своїх публікаціях (як „Лемківщина”). Я в принципі прийняв також цю систему, але запровадив ще деякі відміни, які видаються мені потрібними для українських пісенних особливостей.

— В чому ж полягає ця система?

— Це популярно пояснити дуже тяжко. В кожному разі в основі цієї системи лежить принцип музичних форм. Групується разом пісні, що мають форму лише музичного мотиву, фрази, а далі музичного речення, періоду і т. д. В рамках кожної форми пісні чергуються за каденціями: на тоніку, домінанту тощо. Так прийшлося проаналізувати й упорядкувати всі 11 тисяч. Така система дає, між іншим, ту користь, що дозволяє упорядкувати також інструмен-

тальні мелодії і зводить до купи мелодичні варіанти.

— Вибачте, пане професоре, але я думаю, що для людини, необізнаної з тонкощами музичних форм, тяжко буде в цій масі знайти потрібну пісню.

— На це лихо призначений весь перший том майбутнього видання, що обіймає 8 детальних показників (індексів). Між ними є також показник в азбучному порядку текстів пісень, що уможливило знаходити потрібну пісню, коли знаємо тільки її початкові слова. Інший показник подає географічне походження пісень, з точним зазначенням повіту і села. Дальший „Показник жанрів” групує „Колядки”, „Щедрівки”, „Чумацькі”, „П’яницькі” і т. д. „Показник мелодичний” порядкує детально мелодичні прикмети пісень. „Показник ритмічний” робить те саме з їх ритмічною сторінкою. На кінці є „Показник музичних форм”. Всі ці показники-індекси значно полегчать працю майбутнім дослідникам і допоможуть не згубитися у тих численних нотних матеріалах українських народних мелодій.

The Ukrainian folk song is a treasure of great artistic value. Well performed it can take the world by storm. This happened when the Superb Republican Choir of Alexander Koshytz toured the capitals of both hemispheres. It happens today with choirs under highly artistic conductors. But till now this musical wealth is still uncollected, and often unclaimed it serves others. Professor Zenon Lysko through lifelong research and labor collected and revised according to the latest demands of musicology 11,000 songs. This great work will fill 10 volumes of 500 pages each when printed, and it is an imperative duty of the Ukrainian society to help publish it. Only then will the immense wealth of our musical heritage be fittingly presented to the world.

СЛОВОГРА

Подав А. Вовк

1. *бунзук* — а) гетьманська булава, б) пірнач козацького старшини, в) знамено зроблене з кінського хвоста, г) малий прапорець на довгому держаку, ґ) незнане слово.

2. *патериця* — а) частина монашої одежі, б) жезл, палиця, в) книга про життя святих, г) вервиця, ґ) незнане слово.

3. *сиз* — а) цвіркун, б) співучий птах, в) рід сови, г) козацький розвідчик, ґ) незнане слово.

4. *варнак* — а) наймит, зарібник, б) безрідна і бездомна людина, в) таврований утікач з каторги, г) в'язничний сторож, ґ) незнане слово.

5. *сизий* — а) сіро-синій, б) блакитний, в) сивоволосий, сірий, г) білий і поплястий, ґ) незнане слово.

6. *лимар* — а) перевізник, б) сідляр, римар, в) конюший, г) рибалка у лиманах, ґ) незнане слово.

7. *пригинний* — а) запроданий у кріпаки, б) винний

У Шевченківському році нам варто перевірити чи повно і докладно розуміємо мову цього найбільшого нашого поета. Тому Словогруцим разом присвячуємо Шевченкові — всі її слова вибрані із творів поета.

у проступку, в) ясновидючий, ясновида, г) ненормальний, несповна розуму, ґ) незнане слово.

8. *перебендя* — а) кобзар або бандурист, б) балакуча людина, жартун, в) мандрівний продавець, г) весільний староста, ґ) незнане слово.

9. *присок* — жар, жарини, б) рід скірної недуги, в) п'явка, г) столярський прилад, ґ) незнане слово.

10. *курникати* — а) воркотати, бурмотіти, б) підспівувати, мугикати, в) шукати за чимось, г) кликати домашню птицю, ґ) незнане слово.

11. *пійга* — а) поет (іронічно), б) податковий п'яниця, в) дяк, г) людина, що подає скаргу до суду, ґ) незнане слово.

12. *ехидний* — хитрий, підступний, б) людина, що має астму (задуху), в) зазидючий, ревливий, г) злобний, злісний, ґ) незнане слово.

(Відповіді на стор. 78)

**ПОЕТИ ЗАХОДУ
В ПЕРЕКЛАДІ
СВЯТОСЛАВА
ГОРДИНСЬКОГО**

Сонет 55

Ні пам'ятники в золоті ні мармур
Перетривати цих не зможуть рим;
Час їх засмітить і покине марно,
А ти все в вірші житимеш моім.

Пишноту статуй звалить шал вогонний
І лють незгод мулярський знищить труд,
Але ні Марсів меч, ні жар огненний
Твого живого сліду не затруть.

Наперекір і забуттю і тліні
Ти йтимеш, і повік хвала твоя,
Нащадкам сятиме в красі незмінній,
Як довго їх терпітиме земля.

Так житимеш до суду й змертвихстання
В цім вірші й зорах тих, хто знав кохання.

Вільям Шекспір (великий англійський драматург, 1564-1616)

Му з и к а

Як море, музика несе мене не раз
До тебе, зоре,
Під обрієм хмурним, або в погідний час
Пливу в простори;

Легені сповнивши, з напнутими грудьми,
Як полотно вітрила,
Гойдаюся серед нічної тьми,
Що хвилі збурені покрила;

Безмір'я мук вирює у мені,
Я корабель, що тоне;
Мене вітри і бурі навісні
На глибині бездонній

Колищуть. — Інший раз дзеркальних плес безкрай,
Як мій одчай!

Шарль Бодлер (французький поет, 1822-1867)

БОЙКІВЩИНА

НАЗВА „Бойківщина” пішла від назви українського племені верховинців, що заселює оба узбіччя середньої частини Карпат. Назву „бойки” пробують виводити від частки „бойє”, яку населення часто вживає в різних значеннях. Подібно від частки „лем” мала піти назва сусіднього бойкам, найдалі на захід висуненого українського племені лемків. Самі бойки не дуже радо вживають тієї назви, вважаючи її образливою. Вони називають себе верховинцями. Цю назву зустрічаємо в заголовку відомого оповідання Миколи Устияновича „Мість верховинця”.

Територія Бойківщини займає близько 8 тис. км², а на цій території живе до 400 тис. населення. Це центрально-карпатська влоговина з такими міськими оселями: Турка, Бориня, Нижні Веречки, Волове; на східному пограниччі Бойківщини: Сколе,

Ой піду я в сині гори,
Та на тії Бойки,
Там музики дрібно грають,
Скачуть по легкой...

Синевідсько. На пограниччі з Підгір'ям лежать більші міста: Самбір, Борислав, Волехів, Долина, Калуш. На заході Бойківщина межує з Лемківщиною, про яку була згадка в „Українському Огляді” ч. 3. На сході переходить Бойківщина в Гуцульщину, а на півночі в галицьку рівнину. На півдні колись населення Бойківщини в'язалось із південними слов'янами, поки мадярський клин не вбився поміж них. Вчені гадають, що нинішні бойки це нащадки давніх білих хорватів, яких Володимир Великий приєднав до Київської держави.

Як не було б, бойки до сьогодні зберігають свій окремий тип. Уява бойків не така жива, як сусідніх гуцулів. Бойки не створили такої буйної мітології і не заселили своїх гір так густо нявками, чугайстирами, нечистими силами. Також їхнє народне мистецтво вбогіше, менше кольоритне в порівнянні з гуцульськими вишивками, різьбамі. Однак темпераментом бойки не уступають своїм гарячим сусідам. Навпаки, бойківський елемент виявляє тенденцію поширення й поволі опановує суміжні,

лемківські на заході і гуцульські на сході терени. Так само позначаються бойківські впливи на північному Підгір'ї.

Є у бойків прикмета, незнана гуцулам і лемкам: — це добре розвинутий купецький хист. По численних містах Галичини воєни появлялись бойківські садівники-торговці сливами і виноградом. Перед 1-ою світовою війною, коли ще не було стільки нових державних границь і паспортових утруднень, бойківських торговців овочами можна було зустрінути навіть у Вукарешті, Будапешті, а й то у Петербурзі і на французькій Рівієрі.

На високоположених нивах головним продуктом хліборобства є овес, картопля (по бойківськи: кромплі), бруква (бойки кажуть: кваки). Головною галуззю господарства є скотарство завдяки сінокосам. На ярмарки напр. у

Сморжу, малій, глибоко в горах, коло Тухольки, положеній оселі, з'являлись колись купці з далеких міст, навіть із Відня. Мале сельце, коло 500 душ, перетворювалось на кілька днів у великий торговельний центр, місце зустрічей, зайомств.

Окремий бойківський тип позначається і в діалекті, в народній культурі, в побуті, своєрідному одязі, будівництві, звичаях. З рухливих і підприємливих бойківських сіл вишло багато українських політичних і культурних діячів. Бойківське Підгір'я це вужча батьківщина славного гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, і це батьківщина Івана Франка.

В 1930-х роках дослідниця праця над Бойківщиною зосередилась в музеї „Бойківщина” в Самборі, що видавав „Літопис Бойківщини”.

(За Гасловою ЕУ, т. 1., стаття С. Рабій-Карпинської)

Чи знаєте?

1. Чий цей вислів: — Людина родиться вільною, але всюди вона в кайданах?

2. Яка держава була найбільшою в світі?

3. Котрим з черги папою є сьогоднішній Папа Іван 23-й?

4. З якого часу святкують „день матері”?

5. Скільки видів спорту допускається до Олімпійських Ігор?

6. Котрий спорт критиковано 1583 р., називаючи його „дозвіллям диявола і джерелом зависти, огірчення і пересердя, а іноді

приводом до зударів, смертних випадків і морду, і до великого розливу крови”?

7. В якому дні кожного року проголошують нагороду Нобля?

8. Скільки мільйонів міст є тепер у світі?

9. Коли винайдено телефон?

10. Як називався основник міста Детройту, столиці автової промисловости?

11. Котрого року почали в Голлівуді давати „Оскарі”?

12. Як називається найбільше озеро Європи?

(Відповіді на стор. 69)

КОЖНОГО РОКУ УКРАЇНСЬКІ
ГРОМАДИ ВІЛЬНОГО СВІТУ
УРОЧИСТО ВІДЗНАЧАЮТЬ РІЧ-
НИЦЮ

ПЕРШОГО ЛИСТОПАДА

А ПРЕСА ПРИНОСИТЬ НОВІ
СПОМИНИ ДО ІСТОРІЇ Й ОЦІН-
КИ ТИХ ПОДІЙ.

„ПІДЗЕМНИЙ” ЛЬВІВ

Д-р Лев ГАНКЕВИЧ

ВЕЛИКИЙ був зрив нашої нації в лис-
топаді 1918 року... Ми знаємо про
нього багато. В його річницю бесідники
широко і докладно розказують про заслу-
жених членів Української Національної
Ради, парламентарних та соймових послів,
про відомих політичних діячів, про виз-
начних військових командирів та стар-
шин, коханих УСС, а у слухачів блищать
очі, б'ється сильно серце...

Але чомусь ніхто не згадає про тих сі-
рих, малих людей, про денних робітників,
про кам'яничних сторожів, про домашню
прислугу...

Про сотню полк. Абрагама зложеноу
із Замарстинівських поляків і вже спольо-
нізованих українців із Замарстинова існує
вже ціла польська література, а про на-

Із журналу „Наш світ”, Нью-Йорк, 1961 р.

ших замарстинців ні слова. А люди з сотні полк. Абрагама це були "Lumpen Proletariat" (батяри), що не хотіли працювати, а наші всі працювали, хоч правда, робили тільки чорну працю, бо фахової не знали.

А ті низи росли. Почалося це під час сецесії української академічної молоді в боротьбі за український університет в 1901 р., коли ті *найбідніші* складали свої жертви на сецесійний фонд молоді (були випадки, що бідна служниця склала на фонд 100 корон) та на великий селянський страйк в Сх. Галичині в 1902-му році, а далі під час боротьби за загальне тайне право голосування до парламенту в 1907-му році.

Та все це перевищили листопадові дні у Львові в 1918-му р. Це був найвищий верх росту наших низів.

30-го жовтня 1918-го року на доручення Президії УНР, др. Степан Баран і я поплудні десь о четвертій годині поїхали до школи Бориса Грінченка на Городецькій вул., де зібралися українські залізничники. Були там машиністи, кондуктори, будкарі — сторожі залізничних будок біля Львова. Залізничники вміли скоро порозумітися між собою.

Велике подвір'я школи Грінченка було заповнене. А серед них, молодий може 24-

тилітній залізничник Михайло Голубець. Він бігав від одних до других і щось їм розказував. Коли нас побачив, підбіг до мене з гарячою просьбою — „Товаришу, нам треба револьверів. Польські залізничники відгрожуються, що нас вистріляють”...

Коли ми з д-ром Бараном десь о 9-ій год. веч. вернулися до Народного Дому, де саме відбувалося останнє засідання УНРади, я передав ту справу військовикам до полагодження. А коли ранком, десь о четвертій год., відправлено револьвери, Михайло Голубець вже не жив... Поцілила його куля якогось залізничника, коли разом з нашим військом займав залізничний двірець.

Це була перша жертва в листопадові дні.

О год. 10-ій перед полуднем першого листопада впала друга жертва. Молоденький гімназійний студент мабуть шостої класи, син бідного селянина з-під Львова, повнив службу, як міліціант, на Академічній вул. Несподівано впав вистріл з якоїсь кам'яниці і вбив його на місці.

Наш сеньйор д-р Кость Левицький, голова УНР-и, обняв керму влади над народом, а Данило Панчишин, кам'яничний сторож з вул. Личаківської 4, член виділу товариства денних робітни-

ків і кам'яничних сторожів „Праця”, де посол Семен Вітик був головою, обняв керму над своїми сторожами. Його права рука Петро Босий (письменний) та Іван Барух провели це „перебрання влади” протягом кількох годин. Він скликав негайно делегатів кам'яничних сторожів із Городецького, Янівського, Жовківського, Личаківського, Стрийського та Середмістя на нараду і дав їм точні директиви. Посол Вітик був тоді в Дрогобичі чи Бориславі.

Нічого дивного, що польські шовіністи перестерігали один одного: — „Уважайте, бо всі кам'яничні сторожі, це українські шпигуни”. І як колись під час сецесії української академічної молоді, вони склали на студентський фонд, так і тепер склали на боввий фонд. Сторожі великих кам'яниць платили більше, малих менше. Данило Панчишин справедливо розділив тягарі. Правда, мучився він при тому, бо був неписьменний, умів тільки підписатися, але був промовцем з Божої ласки, мав голос як грім і ним покривав людей. Коли говорив в приміщенні товариства „Праця”, Ринок ч. 4, перший поверх (сусідня з кам'яницею „Просвіти”), його голос було чути аж на Ринку.

А ось образ Юзя Н. з Замарстинова, голови органі-

зації „Противників Приватної Власности”.

Познайомився я з ним вже по листопадових днях.. в Бригідках в келії ч. 1. Він там дістався не за політику... Але рано, коли келія пробудилась, він голосно відгрозивався, що пімститься на когось (якомусь полякові), що доніс на нього, що він разом з українськими вояками боровся проти поляків. Юзьо українець, але говорив по-польськи, бо забув по-українськи. А він був старостою келії. Келія на 20 людей мала тепер 70 в'язнів. Як мене о 4-ій рано впахали до неї, я не міг кроку зробити, бо на підлозі лежали люди. Так перестояв побіч „кібля” до 7-ої рано і тепер приступив до мене Юзьо. Взяв за руки і завів в кут під вікно побіч його тапчана. Чи цей крик про пімсту був адресований до мене, щоб здобути моє довір'я, бо він вже знав, що я українець, чи з іншої причини — не знаю. Він до мене ставився по приятельськи, а коли в два місяці пізніше вкрали мені з канцелярії дві машини до писання і я звернувся не до поліції, але до Юзя, то він прийняв мене дуже гостинно і я мусів з ним довше конферувати. Коли я вернувся до канцелярії, обі машини були були вже на місці.

А ось Лехова, що всю свою

молодість переслужили у всяких панів (маленькі то були пани), а коли прийшла старість і вона не могла знайти праці, заробляла на життя продажею газет. І треба було її бачити, як з розвіяним сивим волоссям летіла з „Впередом”, а потому „Ділом”, чи „Новим Часом” по ринку і кричала на все горло — „Українці, купуйте свої газети”. Навіть поліціянти її не зачіпали. А мала вона ще і свої „кадри”. З тих Знесінських, Замарстинівських, Жовківських, та Личаківських напів спольонізованих підростків вона організувала цілу сітку продавців українських газет та була їх команданткою. Завдяки тому український часопис по виході з друкарні був скоро вже далеко на периферіях міста. Вона примушувала тих дітей говорити по-українськи.

А по листопадових Днях вони були не тільки продавцями газет, але і кур'єрами від нас до нашого уряду та армії. Поруч незабутньої професорки Стефи Пашкевич, передиралися вони з нараженням життя через ворожі лінії. Одну 14-літню дівчину з Винник, Н. Фолиса, сина парламентарного посла, пароха з Скнилова та різничного термінатора, Н. Саломиновича, зловили польські воєки та розстріляли.

А наші домашні служниці.

(На підставі перепису населення з 1931 р. половина кам'яничних сторожів і більше як половина домашньої прислуги у Львові були українці). Голод вигнав їх із сіл і вони ішли до Львова на службу, головно до поляків і жидів. Ніхто ними не займався, а вони так потребували опіки! Багато їх пропало. Але і до них дійшла національна свідомість. Вони зорганізувались і в дуже короткому часі купили собі кам'яницю при Руській вул. ч. 10, де урядили собі захист для тих, що хвилево були без праці. І стали свідомими українцями.

І всі вони і ті денні робітники і ті кам'яничні сторожі і ті домашні служниці давали Національній Раді без ліку інформацій, дуже потрібних і корисних, на жаль, я вже їх прізвищ не пам'ятаю. Щодо професійного робітництва, — друкарів, металівців, кравців, будівельників, то вони робили все, що їм доручено. Найвища робітнича „аристократія” — друкарі, під проводом свого голови друкарської організації (Пекарська 17), Андрія Кусика і незабутнього Порфіра Буняка віддали УНРаді неоцінені прислуги.

Наші низи, це були чорні робітники, кам'яничні сторожі в вогких, темних норах, де дуже часто „контем” (кутом) мешкав і бідний укра-

їнський студент, що не платив за „станцію”, бо вчив їхні діти. А з тих дітей виросли свідомі українці. Цей „підземний” Львів виростав блискавично, непомітно, але як велика повінь заливав сутерини. Їм всім, тому нашому „Підземному Львово-

ві” складаю, як заступник голови УНР-и, а від 12-го листопада до 21-го листопада як голова (коли д-р Кость Левицький обняв уряд як міністер-президент) — цих кілька слів любови, пошани та подяки і клоню голову.

ВЕЛИКІ ДНІ АВСТРИЙСЬКОЇ УКРАЇНИ

Микола ШЛЕМКЕВИЧ

„... Ми жили тихо на краю світу. А із Східної України доходила до нас тільки слава кількох імен, перед котрими ми хилили голови, кілька назв часописів і журналів, мало і малих як для Великої України, і доходило до нас примусове, наказне мовчання від молдованина до фіна... Революція, 1917 і початок 1918 року отворили двері, але все до основ змінилося аж після 1-шого листопада. Ми вийшли з наших тіснот і обмежень у широкий український світ. Ми дихнули повітрям далеких просторів українського степу і української історії. І вже не тільки з літератури, але в безпосередній зустрічі доторкнулися Східної України, її тілом і душею потужного народу. І ту нашу зустріч припечатали спільно, в обороні соборної батьківщини пролітою

кров'ю. Такі речі не забуваються, а погляди і постає, що родяться з таких досвідів це вже не теорії і не урочисті пози, але живі, налиті кров'ю мислі і переживання; не міти, але життя.

Можна завважити, що ми і без держави 1-го листопада, без Західної Української Народної Республіки, прийшли б у Східню Україну подібно, як і наші предки в 17-18 століттях доходили туди, до тієї — хай неповної, але всетаки в порівнянні з західно-українськими умовами — свободи. Це правда, але ми прийшли б тоді інакші. Ми були б тільки втікачами, ми залишилися б пришельцями в рідній землі. Дорогу знаходили б, як давніше, тільки одиниці, окремі гурти, як Київські Січові Стрільці. Ми не принесли б золотоверхій столиці, Києву, віна в виді Галицької

З книжки „Галичанство”, Нью-Йорк, 1957 р.

Армії. Не було б того історичного процесу міжнародного, що 1923 року тимчасово вирішений Радою Амбасарів у користь Польщі, 1945 року знову повертається до лінії Керсона. В уяві всього світу Галичина й Буковина залишилися б цілком при-

родними частинами Польщі і Румунії. Найвищим актом нової історії України був би 4-ий Універсал, без завершення тієї історії копулою акту 22-го січня 1919 року, який від тоді є історичним фактом і ідеєю, що нас зобов'язує".

~~~~~  
**Вельмишановний Читачу! Прохасмо перевірити, чи Ви прислали належність за всі дотепер отримані числа „Українського Огляду”.**  
~~~~~

“ДЕМОН ШВИДКОСТІ”

З ІСТОРІЇ АВТОМОБІЛЕВОГО СПОРТУ

АБСОЛЮТНИЙ рекорд швидкості на воді 382,4 кілометра за годину не задовольняє англійця Доналда Кемпбелла. Воно й зрозуміло, інакше він не був би гідним сином майора Малколма Кемпбелла, відомого в передвоєнні роки рекордсмена світу на землі і воді, яким усе його життя володів „демон швидкості”. Помер Малколм Кемпбелл в 1948 році, а нині його син Доналд офіційально повідомив, що він готується до побиття абсолютного рекорду швидкості на автомобілі.

Рекорд цей встановив англієць Джон Кобб, і він дорівнює 630.120 км на годину або 630,714 км/год. на одну милю з так званого льотного старту.

Як і в перші роки появи авто-

мобілів, встановлення рекордів швидкості служить найкращою рекламою для автомобільних фірм. Кожна фірма прагне завоювати ринок, і не шкодує коштів на виготовлення перегонних машин, хоч це вимагає великих витрат. Ці витрати завжди себе виправдують. Нехай в боротьбі за досягнення абсолютного рекорду швидкості нерідко гинули гонщики, — про це покупці машин не дізнавались, зате кожен успіх збільшував кількість бажаних придбати звичайну серійну машину фірми, яка мала відношення до встановлення рекорду.

Це рекорд, встановлений з авіаційного старту на дистанції в один кілометр або одну милю.

Гонщик робить дві спроби, середній результат яких приймається за остаточний.

Першим чемпіоном автомобільного спорту був француз де Шасслеу Лоба, який 12 грудня 1898 року, на автомобілі „Жанго” розвинув фантастичну для того часу швидкість — 63,175 кілометра за годину. Весь світ був приголомшений!

В наступному році в цей рекорд було внесено аж шість поправок. Суперничали тоді між собою французькі та бельгійські гонщики. Шосту поправку зробив бельгієць Енатзі, який увійшов в історію автомобільного спорту, як перша в світі людина, яка розвинула на автомобілі швидкість у 100 км за годину. Це було в місті Ашер, де Енатзі встановив швидкість 105,882 км/год.

Минуло сім років після рекорду Енатзі, перш ніж була перейдена межа швидкості в 200 км/год. В січні 1906 року американець Мерріот на автомашині „Станлей” розвинув швидкість 205,404 км/год.

„Шалений Сігрейв”

Через 21 рік рекорд швидкості перейшов за межу 300 км/год. Англійський гонщик Генрі Сігрейв, якого називали в газетах тих днів „шаленим Сігрейвом”, 27 березня 1927 року в Дейтон Віч (Флоріда) на машині „Золота стріла” з двигуном потужністю в 1000 кінських сил розвинув швидкість 326,578 км/год. Ця машина важила 5 тонн. Завод „Даніоп”, який поставив на

ній спеціальні покришки, гарантував їх цілість лише на 3,5 хвилини.

На арені — Кемпбелл старший

Першою людиною, яка досягла на автомобілі швидкості понад 400 км/год., був згадуваний вже нами Малколм Кемпбелл. Це він зробив у лютому 1932 року, тобто через п'ять років після досягнення Сігрейва, який загинув в 1930 році під час спроби побити світовий рекорд швидкості на моторовому човні. Кемпбелл на машині, названій „Голуба птиця”, досяг швидкості 404,494 км/год. Далі збільшення швидкості здавалося неможливим. Після побиття рекорду покришка машини являла собою лахміття, а двигуни годилися хіба для перетопу.

Але „демон швидкості” не дрімав. Кемпбелл прагнув досягти нової мети — швидкості 500 км на годину. Він виготовляє новий модель „Кемпбелл-Спешел” і починає випробування. В 1933 році він добивається швидкості 438,175 км/год., в 1935 — 444,444, а через шість місяців — 485,175.

Це був останній рекорд знаменитого гонщика, якому тоді минуло 50 років. Не маючи ні можливостей, ані коштів для створення нової машини, втрапивши надію продовжувати улюблену справу, Кемпбелл відмовився від дальшої боротьби. Він захворів, не витримали нерви, вимотані „демоном швидкості”.

Рекорд на Соляному озері

На арену виступає земляк Кемпбелла — Айстон. Йому ви-

пало на долю перейти завітний п'ятисоткілометровий рубіж. В листопаді 1937 року на поверхні висохлого соляного озера в Вонневил (Юта) він на машині „Айстон-Спешел" досяг швидкості 502,436 км. Але Айстон прагне більшого. Йому мариться проїхати 10,000 метрів за хвилину, досягти швидкості 600 км/год. і він повинен був поспішати, бо до того ж прагнув і 38-річний англієць Джон Кобб. Пізніше, в серпні 1938 року в Вонневил Айстон поліпшив свій рекорд, показавши 555,552 км/год.

А через два тижні Кобб на тій же трасі досягає на машині „Непір-Рейлтон" швидкості 563,373 км/год. Наступного дня Айстон показав 575,073. Його машина „Блискавка" важила 7 тонн, мала довжину 9,3 метра і ширину 2,2 метра. Її рухав 12-циліндровий авіаційний мотор „Ролс-Ройс" (36 літрів, 2300 кінських сил).

Весь світ здивовано стежив за поєдинком цих двох гонщиків, за спинами яких ревли мотори в кілька тисяч кінських сил.

Кобб не відступає. В серпні 1939 року, за тиждень до почат-

ку другої світової війни, він у Вонневил на новій машині „Рейлтон-Спешел" досягає швидкості 593,479 км/год. До наміченої цілі йому не вистачило неповних семи кілометрів.

Останнє слово Кобба

Війна відклала здійснення планів Кобба досягти швидкості 600 кілометрів за годину. Лише через вісім років здійснились його задуми. В серпні (щасливий місяць для автогонщиків) 1947 року він знову з'являється в Вонневил і на машині „Рейлтон-Спешел", обладнаній двома моторами по 1250 кінських сил кожний, досягає швидкості 630,120 км/год. на один кілометр, або 630,714 км/год. на одну милю. Через шість років після цього Кобб загинув під час катастрофи, встигнувши перед цим довести рекорд до 648,58 км/год.

Але „демон швидкості" не спить. Син Малколма Кемпбелла — Доналд, продовжуючи батьківську традицію, прагне закреслити рекорд Кобба. Він вирішив добитись нечуваної на землі швидкості — 700 кілометрів за годину.

Відповіді

1. Французького мислителя, Жан Жака Руссо.

2. Держава Джингісхана, коло 1227 р.

3. 258-им.

4. „День матері" встановив президент Вудро Вилсон, 9 травня 1914 р.

5. 23.

6. Копаний м'яч у писанні

Штуббе: Анатомія людських нуджить.

7. 10-го грудня.

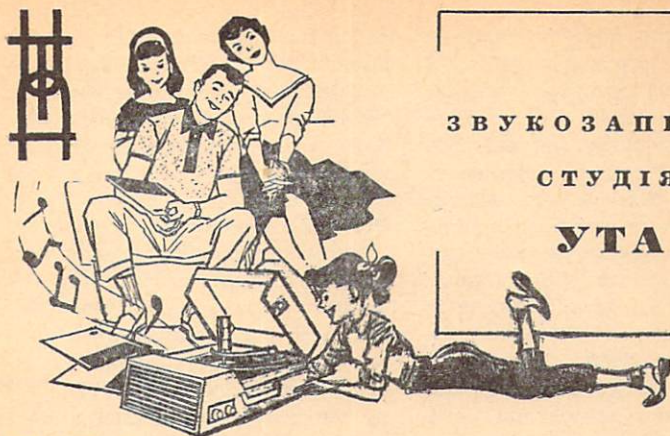
8. 109.

9. 1861 р.

10. Антуан де ля Мот Кеділак (1660-1720).

11. З 1929 року.

12. Ладога в РСФСР.

ЗВУКОЗАПИСНА
СТУДІЯ
УТА

НОВА ПЛАТІВКА

„Вечір з оркестрою Б. Гірняка” (ч. 105)
(танга, вальси, фокстроти)

З попередніх видань студія УТА ще має на
складі такі платівки:

КАЗКИ

у виконанні О. Добровольської
„Чарівна хустина”, „Чотири вітри”,
„Павлик-Мандрівник” і другі.

у виконанні Й. Гірняка
„Чухрайці”, „Сини”, „Гриць Зозуля”.

Купити їх можна в усіх книгарнях
Ціна кожної платівки \$3.95

Замовляти можна поштою, висилаючи чек,
або моні-ордер на адресу:

UTA Recording Studios Inc., Cooper Station P. O. Box 23
New York 3, N. Y.

у Канаді:
N. Spolsky, 210 Oakmount Rd., Toronto 9, Ont.

ОСТРОВИ, ЩО ЗНИКАЮТЬ

ДНЯ 29 серпня 1950 року мешканці рибальських осель на березі Озівського моря почули потужний гул, що нагадував артилерійську канонаду. Рибалки побачили стовп диму й вогню, які піднімалися з моря. Полум'я за яких 20 хвилин погасло; на місці вогнистого кубла появилася острів. З нього довгий час виходив дим.

Декілька рибалок вийшло на човнах у море. Від берега до острова було приблизно 4 кілометри. Однак висадитися рибалкам не вдалося, бо поверхня острова представляла собою рідку склисту масу, на якій появлялися й тріскали пузирі газу.

На третій день острів обслідував капітан Темрюцького порту, Павленко. Брудна маса була ще тепла, вона поволі густіла і твердла. В деяких місцях можна було стати ногою.

Як пізніше стверджено, острів виник унаслідку викиду вулькану. Його діаметр сягав 100 метрів і був усередині високий на 3 метри над рівнем моря. Спеціальна комісія визначила його географічне положення (координати).

Морські записи (лоції) точно нотують усі зміни берегів, островів, скель, мілизн, течій і різних притаманностей морів. По лоціях Озівського моря можна прослідити інтересну історію „кочуючих островів” в районі Темрюка. Перший прояв виверження підводного вулькану занотував відомий подорожник і географ, Палляс (Pallas) в 1799 р.

15 років пізніше, 28 квітня 1814 року в одній із лоцій занотовано: „ . . . Коло 2-ої години пополуноді, при тихій і ясній погоді, почувся в морі грім, а опісля — недалеко від берега — появилася у воді полум'я, окружене хмарами диму. Серед сильного гуку, подібного гарматнім салвам, море до вечора викидало масу землі і каміння. Пізніше, чорний неначе смола, виник острів.

За 10 днів моряки хотіли дістатися на цей острів, але затверділі брили смоли, що плили біля нього, перешкоджали їхньому задумові. Вілувато - камениста поверхня застиглого острова стирчала з-під води на яких 3 метри.

6 жовтня 1880 року, в іншій лощі читаємо:

„ . . . За одну верству від Голубицького поселення появився новий острівце; його поява супроводилася вибухом диму й пари. Новий острів виходив над рівень моря на коло 10 футів. Зимом цього року він був стертий льодовими крижинами й бурунами так, що навесні на його місці залишилася тільки мілина (1 фут).

В „Известиях центрального гидрометеорологического бюро” згадується про виверження підводного вулкану в околиці Темрюка в квітні 1906 р. Тоді острів був теж скоро змитий морськими хвилями. Вулкан діяв знову 1924 року. Тоді появився острів ефемерид.

Так протягом півтора століття вулканічні дії проявилися 6 разів.

Острів, що його згадано на початку, був обслідуваний гідрологічною експедицією Чорноморської фльоти. Дослідники ствердили, що острів утворився в результаті виверження болотнистих мас внаслідок вибуху газу в нутрі землі. З масою болота були викинені кусні доломіту, вапняка й сірчаніка. Поверхня острову поволі висохла, покритася тріщинами; на ній згра-

ями сідали чайки.

Такі болотнисті вулкани відомі в районі Керченського й Таманського півостровів, та на дні Озівського моря й Керченського проливу.

Виверження трапляються рідко. В часі вибухів — в супроводі газів — на поверхню моря виходить рідка маса, складена з гірських порід, які залягають у значній глибині (3—5 км.). З болотом часами появляється нафтова ропа. Серед газів переважають вуглеводні. Ці вулканічні появи не мають нічого спільного з вулканами, що викидають попіл, каміння і розтоплену лаву.

Виверження болотнистих вулканів викликане розположенням органічних речовин, покритих товстою верствою намулу. При тому виділяються гази, що часами вириваються наверх, забіраючи з собою воду і масу землі. Такі вибухи супроводяться легкими земними трясеннями. Вони готують морякам несподіванки. В 1906 р. корабель, що проїздив Керченським проливом, осів на мілині, не зазначеній на жодній морській карті. Йому вдалося виповзти. Гідрографи, які приїхали дослідити те місце, переконалися, що її вже немає.

На подібну мілизну наскочив інший корабель, 1914 року. На щастя й тоді, болотнистий підводний конус не був великою перешкодою.

Поява болотнистого вулкану в 1950 р. свідчить, що підводні вулкани Озівського моря — активні, як і в минулому.

ВІКТОР ЦИМБАЛ

ОБРАЗ Віктора Цимбала репродукований на обкладинці цього числа „УО” зветься „Три душі” і ілюструє містичну візію з „Великого Льоху” Т. Шевченка:

... як сніг, три пташечки летіли
Через Суботове і сіли
На похилому хресті
На старій церкві . . .

Народився Віктор Цимбал 1901 року в с. Ступичка, Звенигородського повіту на Київщині; вчився в Києві, де за Української Народної Республіки закінчив гімназію. Зв'язковий поміж українськими повстанчими групами, згодом юнак Юнацької Школи, Цимбал разом із нею відбуває всі походи.

Мистецьку освіту закінчив Віктор Цимбал у Празі і то з особливим успіхом. Молода Чехо-Словацька Республіка, щоб відзначити найбільшого свого історика та ідеолога самостійності — Паляцького, оголосила великий конкурс на графічно виконаний портрет славного історика. А треба підкреслити, що Прага віддавна славилася графічним мистецтвом,

а її друкарська промисловість не поступалась світознаному Ляйпцігові. На конкурсі зголошено 100 (сто!) праць, очевидно, найкращих графіків. І от першу премію одержав наш земляк Віктор Цимбал! Крім своєї мистецької вартости, портрет Паляцького у виконанні В. Цимбала був поза всякою конкуренцією своїм технічним рівнем.

Того ж 1928 року В. Цимбал переїздить до Аргентини, до Буенос-Айрес, де закладає власну графічну майстерню і мистецьку школу. Найбільше працює у модерній рекламовій графіці, здобуваючи таке провідне становище, що інші аргентинські графіки починають орієнтуватися і наслідувати нашого мистця. Реклямова графіка В. Цимбала обслуговує найбільші і найкращі фірми та банки Буенос - Айресу, а також міжнародні, як City Bank, Bank of Boston, Swift, General Motor і інші.

Не зважаючи на переобтяженість своєю мистецькою працею, В. Цимбал відомий своєю громадською, меценатською і організаційною працею поміж українською еміграцією в Аргентині.

Минулого, 1960, року Віктор Цимбал переїхав до ЗДА і оселившись у Детройті, продовжує свою мистецьку творчість.

В. Січинський („Свобода”)

ЧЕРВОНА ПРОЩА

Написав
ІКЕР

В ПІДСОВЕТСЬКІЙ пресі читаємо, що т. зв. прогресивні українські організації в ЗДА і Канаді плянують вислати в цьому році на „республіканські святкування” 100-річчя смерті Т. Г. Шевченка в Україні около тисячі своїх компатріотів, які... „хочуть поклонитись могилі великого Пота-революціонера на Канівській горі”.

Ну, що ж... Щаслива вам путь, прогресивні Братя і Сестри! Поїжджайте, здорові, кланяйтеся, і хай вам милостивий Микита дозволить щасливо вернутись назад під капіталістичне ярмо. Так воно бувало в давні часи на Рідній Землі, що навіть закам'янілі грішники удавались деколи на прощу, до святих місць, щоб там покаятись й дістати прощення важких своїх провин. Прийшла, значить, і на вас пора шукати відпущення гріхів у стіп святої Тарасової могили... Та не знаю, товариші, чи багато з вас,

крім „Інтернаціоналу”, вміє ще проказати „Отченаш” і „Богородице Діво?” А хоч би й знайшлася серед вас така побожна душа, то чи відважиться стати навколішки знаючи, що за кожним із вас зорять чуйні очі „опікунів” - комісарів?

А все ж, бувало, во дни-они, що на могилах святих праведників творились великі чуда! Бувало, що сліпі прозрівали, німі відзискували мову, а немічні каліки діставали владу в руках і ногах. Може станеться таке чудо і на могилі праведного Тараса?... Може дух його пророчий заговорить з могили, освяченої сльозами народними, а гнівно-полум'яне його Слово дійде з сузір'їв Потоїбичности до сердець та совісти збаламучених наших Братів?

І може статися таке, що глухі почують і сліпі побачать і відчиняться очі на правду в братів незрячих-гречкосіїв — фермерів із Манітоби, майнерів із Пенсилвенії, по-більшості чесних трударів, що в їхній любові до України ніхто не сумнівається. Але хай вони, сироти, споглянуть на цю Україну не крізь рожеві скельця партійної пропаганди, хай відвернуть свої очі від гладко підстрижених парків і скверів, від кам'яних бовдурів, званих вождями, а нехай добре придивляться сумним селам невеселим, хатам без дахів, з чорними, забитими вікнами і загородами без тинів, хай натішаться-налюбуються видом колгоспів, куди народ замучений женуть на панщину, — гіршу і прокля-

тішу від того кріпацтва, з якого добрі люди викупили Шевченка.

А коли хто з вас, прогресивні земляки, знайде нагоду зустріти когось рідного й потайки поговорити з ним у чотири очі, щоб стіни не чули і вікна не бачили, то ви спитайте в того свого кривняка: скільки душ в одній вашій родині загнали душегуби в могилу, скільки сиділо за ґратами, скільки каралось, або ще й досі карається на каторзі... Скільки прекрасної нашої молоді,

самого квіту, витеребили супостати без суду і права, скільки дітей маленьких, посинілих, опухлих, сконало в страшні голодні роки?

Затямте ж собі добре, що ви чули та бачили, а коли щасливо повернетесь назад, розкажіть всю правду про нашу Батьківщину своїм дітям, друзям і сусідам, і це, либонь, була б найбільша користь з вашого паломництва до Канева, на Тарасову могилу, в сторіччя його смерті...

ПОЯВИЛАСЯ НОВА КНИЖКА

С. ГОРДИНСЬКОГО

ПОЕТИ ЗАХОДУ

Ця книжка приносить вибір 60 перекладених поезій 24 авторів — римських, італійських, французьких, англійських, німецьких, польських, між ними шедеври світової поезії таких поетів як Війон, Мікельанджельо, Гюґо, Водлер, Верґарн, Шекспір (сонети), Байрон, Е. А. По, Вітмен, Гете, Шіллер, Словацький і ін.

Люксембурґське видання в твердій оправі. 136 сторінок тексту. — Ціна 3.00 дол. з пересилкою. — Невеликий наклад. Замовляти через наше видавництво.

З советського гумору

Чоловік застас дружину з любовником. Обурений кричить: — Дурні, то ви тут воловодитеся, а там, у розподільні вже цілу годину продають цитрини!

В Празі викрикує продавець газет: — Москалі висадилися на Місяці!

Радісні голоси з вулиці: — Чи всі?

Над ранком каменичний сторож стукає від дверей до дверей, але й заспокоює переляканих мешканців:

— Лиш не бійтесь, товариші! Це тільки горить наш дім!

Партійний промовець годинами торочить про Маркса. — Чи є якийсь запитання?

— Мені все ясно — заявляє один із аудиторії — тільки я хотів би ще знати, чи Маркс заселений, чи ні...

ХАТНЄ ВИХОВАННЯ

ОЛЕКСАНДЕР
КОВІНЬКА

ЯКА радість — наші діти. Весела й дзвінка радість. Втішаються, радіють батьки: чудесна зміна росте.

Але, гріха не будемо таїти, часом батьки невтішної хатньої науки діток повчають.

Починається це навчання з маленького, грайливого:

— Покажи мамі дульку!..

— Учи, учи на свою голову. Іди сюди, доцю... Стрибки... стрибки... Не слухай тата, маму слухай... Мама... цяця, а татко — бека... Плюнь на татка... Штрикни таткові в очі... От люба доця, мамина доця... Вона вже вміє батькові в очі штрикати. І мамі штрикаєш?... Ой, ой!.. Мама боїться...

Грайлива втіха закінчується неграйливо.

— І в кого воно отаке чортеня вдалося? Чуєте, сьогодні чуть ока не викололо? Хто його навчив? У нас такого і в роду не водилося!..

Батько і свою характеристику подає:

— Отож!.. Носи його, вчи його, а воно, бач, якої принарови-

лося — у лице плювати? От ти і хоти добра. Це ж тільки воно на ноги зіп'ялось. А що з його вийде, як підросте?

З ростом дитини росте і прикладне, й хатнє виховання.

— Полякай, синку, батька. Лякай, Вася, лякай. Отакечки: грр... гррр.....

Злякали батька. Впав батько на долівку.

Перейнявши чудернацькі штуковини, діти стягають з ліжка подушки, одіяла, напинають у хаті халабуду і просять батька:

— Тату! Оце бачиш курінь! Ми поховаємося усередину, а ти тоді кругом бігай та гавкай. Тільки дуже, дуже, щоб нам страшно було...

Часом хатнє виховання нерозважно поєднують з чарочкою.

— Ну, синку, хильни. Для примера хватони грам двадцять.

— Ви бачили, чого він дітей навчає? Чи ти при своєму розумі? Сам п'єш, гуляєш та ще й сина привчаєш?

— Пий, синку, пий. Це батько дає. Хили!..

Синок вихилиє, кривиться,

Із збірки „Україна”, Київ, 1960 р.

чкає... Сльози з очей біжать.

— Ото бачиш, синку, яке воно противне? Отак і я страждаю. А мати думає, що я мед п'ю...

„Весела” наука кінчається не-весело.

— Ти ще молодий батька вчити! Норова якого взяв: дай, батьку, на сто грам! Молоко на губах не обсохло, а йому — сто

грам. Я тобі таких сто грам покажу — і у двері не втрапиш!

— Тату! Давайте це діло замнем. Ви ж мене самого вчили: хильни, Васюню! А Васюня, який розговор, — хилить. Батько дає!

Отут би годилося й крапку поставити. Не будемо крапки ставити. Хай батьки поставлять. На те вони й батьки!...

ЧИСЛА І ЗНАКИ

КОЖНА дитина, що ледве починає шкільну науку, вмє написати 1, 2, 3, 4 і т. д. Для нас усі ті знаки такі звичайні і такі прості, що ми і не уявляємо собі, як довго люди обходились без них, і наскільки ті знаки облегшили всі рахунки і тим самим облегшили саме життя.

Греки вживали на означення чисел букв своєї абетки. Сліди тієї системи маємо в наших церковно-слов'янських книгах. Таких знаків було у них 27, і всі вони були потрібні, щоб визначити числа від 1 до 999. Напр. буква „ета” означала вісімку, буква „пі” вісімдесятку, а буква „омега” означала вісімсот. Таким чином щоб передати число 888, треба було написати поруч себе ті три букви, себто 888 передавалось трьома різними знаками. . .

Римляни мали менше знаків і тому мусіли їх повторяти по кілька разів. Та сама цифра 888 передавалась такими знаками: DCCCLXXXVIII.

Тепер подумати тільки, як

тяжко було, користуючись тими знаками, переводити найпростіші арифметичні дії: додавання, віднімання, множення, ділення! Тому греки й римляни вживали приладдя, що називалось „абакус”, себто рахівниці, якої в Україні вживають іноді для додавання й віднімання.

Наша десяткова система незвичайно проста в порівнянні з грецькою і римською. Нам треба тільки десять знаків від 0 до 9 і ними можемо легко означити і найбільші числа. Ця система полягає на тому, що вартість кожного знака залежить від місця, на якому він стоїть. Знак 1 означає одиницю, коли стоїть на останньому місці, але той же знак означає десятку, коли стоїть на другому місці з кінця, сотню — на третьому, тисячку на четвертому і т. д. Ця система винайдена в Індії за часів мудрого царя Асоки, про котрого стільки згадок у творах і перекладах Івана Франка. Це було приблизно 2200 років тому. Чому індуси взяли за основне чи-

сло десятку, а не якесь інше напр. 8 чи 9? Це пояснюють тим, що зразу люди рахували на пальцях руки, отже число десять було — що так скажемо — межовим числом.

Самі знаки — 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, — називаємо звичайно арабськими у протиставленні до римських I, II, III, IV, V і т. д. Але ця назва не зовсім точна. Во і ті знаки винайдені в Індії. Арабські математики перейняли їх і почали вживати. В 10-му столітті, коли взаємини між арабським світом і Європою були особливо живі, за посередництвом арабів ті знаки перейшли і до європейських учених. Їм зразу було ясно, що та нова — індійсько-арабська — система куди вигідніша ніж римська. Для прикладу: наскільки простіше мно-

жити 337 на 19, ніж СССХХХVII на XIX. Одначе треба було ще довгого часу, щоб ті знаки витиснули з ужитку освячені традицією римські цифри. Зразу дивились на індійсько-арабські цифри як на „поганські“, іноді навіть забороняли їх ужиток, бо — мовляв — ними можна легко обманювати і шахрувати — вистачає мала рисочка, щоб із 0 зробити 6 або 9.

Також вигляд тих знаків був довго неустійнений. Кожен писар вносив у них щось свого. Аж друк нарешті утвердив одну форму, але це сталось аж у 15-му столітті. Тоді то індійсько-арабські знаки остаточно перемогли своїх римських суперників. Сьогодні вживаються вони в цілому світі і без них трудно й уявити собі модерну математику.

Відповіді і пояснення до стор. 58

1. в. Бунчук це військова регалія часів Козаччини й давніших. Він складався з прикрашеної палиці, до якої прикріплено волосся коней, або турів.

2. б. Патериця це звичайно символ влади (архисреїський жезл, бурмистерська патериця), але теж і звичайна палиця. У Шевченка вжито, мабуть, в останньому значенні (..Чернець мій встав, надів клубок, взяв патерицю...).

3. в. Рід сови.

4. в. Варнак це утікач з ка-

торги, зарібник, це в російській (а тепер і в підсоветській мові) — батрак; безрідний, бездомний чоловік, це бурлака.

5. а. Сіро-синій.

6. б. Сідляр, римар.

7. а. Причинний, це такий, що йому щось спричинено, ненормальний, не при собі.

8. б. Балакуча людина, жартун.

9. а. Жар.

10. б. Підспівувати (під носом), мугикати.

11. а. Поет.

12. Злобний, злісний.

“САД ГЕТСИМАНСЬКИЙ” У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

ДУМКУ перекладу відомого роману піддав ще Володимир Винниченко. Під враженням прочитаної книжки він писав авторові, І. Вагрянюму: „Велике спасибі Вам за присилку книжки і за книгу. Вона — великий, вопіючий і страшний документ. Про неї можна говорити книгами і, мабуть, чулі люди будуть так говорити... Чи робиться кимнебудь щонебудь для оголошення цього документу перед світовою opinією? Чи робляться заходи про переклад її на чужинні мови?... Чи маєте Ви перекладачів на французьку мову? Чи маєте когонебудь у Франції, хто міг би зайнятися цією справою?... Я зроблю все що сила моя буде для Вашої великої книги і для істини”.

Цього року книжка появилася у французькому перекладі і мала дуже добрі рецензії в поважних органах паризької преси. Подасмо кілька уривків.

Адре Віллі, член академії Гонкурів, в статті „Література невідома у Франції”, прирівнює „Сад Гетсиманський” до таких книг, як „Доктор Живаго” Б. Пастернака та підкреслює, що це фактично перша ластівка з су-

часної української літератури в перекладі на французьку мову.
“Le Figaro Littéraire”

Ален Палаянт в статті „Нуль утверджує вічність”, відзначаючи документарну точність описів терору, тюремного життя, пише: „Чи може нуль кинути виклик Безконечності? — Такий запит, що його ставить книга і на який вона відповідає позитивно без жадних поступок психології зневіри й поразки, — у відміну від інших книг, які поставили цей самий запит. Перекладач “Le Jardin de Gethsemani” п. Г. Алексинський, один з найкращих знавців і істориків сучасної Росії, має право написати в своїй передмові до роману: „Суттєва різниця в тому, що в Кестлера і в Пастернака рішення негативне й пасивістичне. Їхні герої роздавлені тоталітарним молохом, тоді як у Вагрянюму, сина робітника, людській особистості вдається опиратися до кінця і вийти переможцем, кінець-кінців, загірюмфувати над антилюдяною жорстокою силою, яка хоче її розчавити”.

“La France Catholique”

Вера Вольман у збірці рецензій про „Заграничні романи” присвячує окрему згадку „Садів Гетсиманському”: „Деякі сторінки такі пригноблюючі, що читач ледве чи мав би силу пройти до кінця цю ніч, коли б Іван Вагрянний не був поетом: в пекло, яке він яскраво описує, він вставляє оази поезії, де і в'язень і читач мають можливість утекти в мрію...”

“Le Nouvelles Littéraires”

ATLAS PARCELS CORPORATION

141, 2nd Avenue

(Між 8-ою та 9-ою вул.)

New York 3, N. Y.

Phone: GR 5-7430

Бюро з ліцензією на висилку пакунків до всіх країн СССР. Усі витрати, зв'язані з висилкою пакунків, включно з митом, оплачуються тут, на місці. Ваші рідні і друзі одержать пакунок без ніякої доплати.

ДОСТАВА ГАРАНТОВАНА НА 100%

Маємо на складі великий вибір ШКІРИ — м'якої й твердої. ХУСТКИ — швейцарські та інші. МАТЕРІАЛИ вовняні, імпортовані і місцеві. ПОЛОТНА — ВСИПИ — ОКСАМИТИ — СТРУКСИ.

МАШИНКИ для стриження та НОЖИЦІ. Також німецькі ДІЯМАНТИ в великому виборі для різання скла.

ЦІНИ НИЗЬКІ

Крамниця відкрита: ЩОДЕННО від 9-ої ранку до 9-ої веч., у НЕДІЛЮ від 10-ої ранку до 4-ої по-полудні.

Отсим повідомляємо наших Шановних Клієнтів, що в зв'язку з ліквідацією попередньої фірми, ми тепер працюємо в новій компанії, яку створили три висилкові фірми під назвою „АТЛАС ПАРСЕЛ КОРПОРЕЙШИН”. Довголітній досвід і авторитет цих фірм дають запоруку солідної доставки пачок. Ми працюємо далі на тому самому місці і в тому самому приміщенні та даємо так як досі запоруку за солідну і чесну обслугу.

Роман Ганкевич

~~~~~

“Все, що було,

живе в мені,

а чужина

навкруги”

Ю Р І Й

О Ч Е Р Е Т

~~~~~

*Уривки з споминів, яких
частина була друкована
в 6-му числі „УО”
п. з. „Сексотка”.
Там же і слово
про автора.*

В ЦЬОМУ будинку колись мешкав Жан-Жак Русо, а в цьому народився Огюст Конт, а он там щось робив Містраль. Я йду темними вузькими вулицями старого французького міста, його університету сімсот років. На медичному факультеті, доцентом був сам великий Рабле. Вулиці мають назви на честь філософів, вчених, мистців, журналістів 17-го сторіччя, письменників. Є вулиця Вольтера і вулиця славного ботаніка Флао, площа Жореса і вулиця старих поштовиків. А в цьому будинку народилася року 1590 героїчна Франческа Де Цезеллі. Та сама, що потім боронила місто від ворогів. Вона мала мужність зберегти волю міста ціною життя свого чоловіка, що потрапив в полон. Франческа де Цезеллі рішуче відмовилась здати ворогові місто і тим врятувати чоловіка. Я ходжу цими вулицями, читаю написи на меморіяльних мармурових дошках, і бачу інше місто, згадую інших людей. В тому місті мармур мовчить. Йдуть роки, і з ними крокують в безвість останні свідки. Точніше — я нічого не згадую, але все, що було, живе в мені, промовляє до мене. А чужина навкруги...

В цьому будинку мешкав Гнат Хоткевич, в цьому Софія Русова, тут Христя та Івась Алчевські. Цей будинок пам'ятає Миколу Міхновського, а цей належав академіку Д. Вагалію, а в цьому мешкав славний професор М. Сумцов. Тут працював Васильківський, м'який, лагідний майстер фарб. На Основі, колиш-

ньому передмісті, на березі річки збереглися руїни Квітчиної садиби. Деся на покинутому цвинтарі Холодної Гори на віки вічні загубилася могила Соленика, найталановитішого з акторів першої половини 19 сторіччя. На старому міському кладовищі в просторім мавзолею Гулака-Артемовського замешкала родина якихось то безпритульних і безробітних, біля входу горить чийсь то хрест — кипить картопля. Ласкавою по-смішкою вітає на головній алеї усіх, що їх вносять, Марко Кропивницький.

А тут був ресторан „Ялта“. У великий піст збиралися в місто зо всіх усюдів українські актори і в „Ялті“ вирішували, за царських часів, свої справи. Тут склалися угоди, формувалися акторські товариства і антрепризи. Кожний з директорів мав у ресторані вкритий стравами та напоями стіл. З ранку сидів за тим столом і уловляв акторів.

По цих сходах у березні року 1917, вихровим подувом влетіла до великої залі юрба кубанських козаків. Шаблями, випробованими на фронті, порубали, розтерзали в клоччя портрет Миколи II, що розлігся на всю стіну. І на його місце в величезну, золотом вкриту, раму, в її кричучу пустку, до вкритої порохом стіни наліпили маленький, паперовий портрет Тараса Шевченка. І все залишалось незмінним, аж поки в стару колишню царську раму не запроторили трьохметрового Леніна.

Облупилась Покровська манастирська церква, замкнена, при-

лучена до музею. І ніхто не згадує тепер її будівничого Івана Мазепу. Але, клянучи радієм „зрадника“, зі станції, що влаштувалася в колишньому катедральному соборі, забули, що в цьому ж самому соборі кожного року (— був час —) товстий, страшений протодіакон нелюдським голосом ревів анатему Мазепі. Повторюється історія в її сумних деталях.

— Викликати до мене автора! — це саме тут завзято наказав директор радіопересилання, прочитавши уривки з „Фата-Моргана“.

„Кость Тимофійович Туркало, єдиний учасник процесу „Спілки Визволення України“ 1930-го року, якому пощастило пережити лихоліття і опинитись у Нью-Йорку, помістив в місячнику „Український Самостійник“ чч. 4 і 5 ц. р. спогади п. з. „Перед процесом СВУ“. Він так характеризує стан в УРСР при кінці 20-х років: „По всій Україні розгорнулася надзвичайно жвава робота на всіх ділянках культурно-господарського життя, що дало підставу говорити про український ренесанс двадцятих років... Російських шкіл в Україні не стало. Було їх п'ять-шість у Харкові, по одній-дві в Києві, Донбасі та Одесі для дітей службовців-росіян, присланих працювати в Україну з Росії. Російських

На вулиці Червоних Письменників, ви нічого не чуєте, коли йдете вздовж сірого похмурого будинку? Сірого й тяжкого, як хмара восени. Нічого не чуєте? Це — „Слово”, будинок письменників, іронічна усмішка. В ньому заподіяв собі смерть Микола Хвильовий. Не чуєте його пострілу? З брами „Слова” вимаршували на торттури, до концтаборів, на смерть геніальний Лесь Курбас і шерехи письменників. В пам'ять їх, закатованих, знімайте шапки, коли йдете вздовж „Слова”.

А в цьому театрі колись то роз-

газет і журналів не існувало; можливо було по одній такій газеті в Донбасі та Одесі. Коли М. Скрипникові, наркомові освіти від 1925 р., казали, що росіяни не розуміють українських газет, він відповідав: „Хай вчать, нічого, через місяць-два розумітимуть” ...Такий розвиток був несподіваний і для самої Москви. Її почало це непокоїти... Треба було знайти щось таке, що створило б бодай якунебудь подобу підстави для плянованої хірургічної операції над Україною. А для цього треба було винайти контрреволюційну організацію та інкримінувати їй націоналістично-підривну діяльність у тому напрямку, щоб відірвати Україну від Росії і „продати” її тій чи іншій „капіталістичній державі”.

ривав серця копенгагенського королівського театру славетний трагічний актор мурин Айр-Ольридж, приятель Шпеченка, і в саме цей театр хотів був улаштувати шістнадцятирічну Катрусю Підкову, безнадійно закоханий в дівчину, поет. Але життя потребує тверезих людей і тверезих вчинків, тому оздоровлення з'явилось швидко. Марія Заньковецька, Садовський, Саксаганський грали на цій сцені. Тут вбито „Березіль”.

А є ще в місті інший театр. Навколо, будинку збройна охорона, квитків не треба. Треба мати перепустку. Заля глядачів виповнена вщерт, завіса роздвинута.

Дивіться і пам'ятайте. Назавжди. Щоб знали ваші внуки і внуки ваших внуків. Вріжте у ваш мозок і у ваші очі.

Праворуч: ґрати і лави, озброєні конвоїри. На лавах: Володимир Чехівський, Сергій Єфремов, Дурдуківський, Андрій Ніковський і, першою від глядачів, наймужніша, найвільніша Людмила Старицька-Черняхівська. Всіх сорок п'ять.

За ґрати і на розправу — за патріотизм, за спротив комунізму.

По середині судді і голова Приходько.

Ліворуч: головний прокурор Михайлик, прокурор Ахматов, громадські обвинувачі Панас Любченко і письменник О. Слісаренко.

В урядовій ложі голова Совнаркому, Чубар, нарком юстиції Порайко, Скрипник, інші наркоми.

Це йде суд, або знущання над „Спілкою Визволення України”. Йде довго, дуже довго. А потім, коли ледве затихнуть слова безсовісного вироку, почнеться, в трюхстах метрах від театру, у модерному будинку, новий суд, і підуть на свою страту, на заслання і голова суду Приходько і судді, і Михайлик, і Ахматов, і Порайко, і Чубар, поїде на Соловки, змучений своїм тяжким вчинком О. Слісаренко.

Пройде деякий час, і в великий наркомовський кабінет в будинку Державної Промисловости вб'жить маленька, налякана чергова друкарщиця. Потім вона буде розказувати, що власне не знає, що саме побачила вона спочатку: перевернутий маленький столик, револьвер на долівці, або Миколу Скрипника, що, неприємний, але ще живий, лежав на дивані. Вона прибігла перша, коли підчас перерви на обід почула постріл. З того часу маленька друкарщиця захворіла на нерви.

Серпень року 1937 у Києві. Шалено мчить авто. На засіданні Центрального Комітету партії більшовиків України голова Совнаркому несподівано угледів, вірнішого з вірних, „залізного” Єжова. Це в авті поспішає до дому, поки ще є час, голова Совнаркому. Так, встиг... Але вулицями Києва вже лютує друге авто. І коли люди з цього другого авто вдираються до житла голови уряду, вони знаходять лише два трупи. Це Панас Любченко пострілом з револьверу вбив спочатку свою дружину, а

потім і самого себе.

Пройде ще деякий час, і в невідомій в'язниці, біля невідомих мурів буде забито Єжова...

Так йду я вулицями давнього французького міста, бульваром Віктора Гюґо і бульваром Пастера, вулицею Клода Дебюсі і вулицею королівської криниці. Проходжу біля в'язниці, з котрої вчора втекли злодії, на смерть налякавши сторожу пістолею. Пістолею, що їй було зроблено з звичайного хліба. Але я бачу інші події, інших людей. Я чую слова надії, і поруч з ними слово знущання. Я не можу забути пострілів самогубців і хамський розквіт підлабузництва і зради.

Я мушу видержати і не впасти, щоб бути, щоб творити нове життя, знайти для нього нові форми. Але де та як? Для цього треба думати. Я не впевнений в тому, що це не є анекдота. А втім сатиричність факту наближує його до реальності:

— У твоїй книзі є думки. Навіть багато думок. Коли ж у книзі люди знаходять думки, то це примушує їх думати. Коли ж люди почнуть думати, то ніколи не можна передбачити, що саме вони будуть думати. Тому твою книгу не можна видати такою, як ти написав її.

Так ніби то говорив радянський редактор радянському письменникові. Але ж я хочу думати. Про життя, про вітчизну, про майбутнє, про рідних. Де мої брати, мої сестри? Де моя мати? Нікого. Яка невимовна, надлюдська втома!... Вітчизна, безсмертне ім'я твоє!... Так, думати і ді-

яти. Душу і кров приношу тобі, щоб бути. Разом з тобою і для тебе...

**

*

— Даруйте мені, Ларисо, коли знайдете, що цей лист є зайвий та взагалі ні до чого. Майже сім років я нічого не знаю про Вас. У вересні, або на початку жовтня року 1941, я одержав Вашого останнього листа, де Ви сповіщали, що вирушаєте на Схід. Я залишався на місці. Я тоді ж послав Вам відповідь, коли не помиляюсь, в Альма-Ату. Не знаю, чи знайшли Ви це моє прощання з Вами. Ми були добрі друзі, Ларисо. І я глибоко вдячний Вам за приязнь і тепло, що завжди почував до себе. Ми були зовсім різні. Донька донбасівського шахтаря, сама вісім років працювала під землею — я пам'ятаю жовтуваті мозолі на Ваших долонях, що збереглися, мабуть, навічно. Впертою волею дійти до університету, одночасно бути дружиною, матір'ю. І чого я ніяк не міг зрозуміти — яким чином сталося, що Вас, чоловіку партійну людину, духового, так мовити, вождя робітників великої установи, вдома друга партійна людина, — Ваш чоловік, Ларисо, майже щодня бив, смертельним боєм бив. Яка слабенька, беззахистна, беспорядна жінка крилася за суворим, витриманим і, дійсно, чесним секретарем партійної організації. Завжди пам'ятаю той день, коли Ви прийшли на роботу з перев'язаною головою, з синіми плямами на обличчі. Хтось спитав — що це з вами? — Так, нічого, раптово знепри-

томніла і впала на сходах, — відповіли спокійно, але болюча усмішка і Ваші темні очі не йшли до цих слів. Потім, коли ми залишилися тільки вдвох у кімнаті, Ви розстебнули сукню і показали зелено-червоне плече.

— Робота Дмитра! Вчора прийшов п'яний і побив.

— Покиньте його!

— Ненавиджу його, осоружний він мені, чужий, але покинути не можу. Чому? Не знаю. Може вб'ю колись, але покинути не можу. Все чекаю, що це остання бійка. Розлютується, оскаженіє востаннє і щезне назавжди. Але сама не можу... Мабуть, боюся. Донесе на мене, як доніс на сестру, на Богдана...

Не всі вертаються з фронту. Може не повернувся і Дмитро?

Я ніколи не забував Вас, Ларисо. Пригадую, що сім років тому, — коли я писав прощального листа, — в той час здавалось, що життя йде під такий схил, що, мабуть, не вдержатись. Коли Ви його читали, то в той час це був лист „з того світу“. Але... Декілька днів тому радіо з Києва подало інформацію з Вашого міста. Спікер назвав Ваше прізвище і посаду, котру ви могли б обіймати. Ви чи не Ви, Ларисо? Але для мене це була дуже зворушлива хвилина...

Гадаю, що цього листа Ви не одержите... Не хочу компромітувати Вас, не хочу. І так хотів би почути Ваше слово, знати сьогодні Ваші думки. Сім років — дуже великий термін. І мабуть ми з Вами дуже й дуже змінилися. І побачили багато і почули, і пе-

режили. Відверто кажучи, я ще не вирішив, з якого саме боку треба починати цей лист.

Знаєте що, Ларисо, яка страшна річ — „пошлість“! Коли щодня крутишся в її оточенні, то якось забуваєш про чисте повітря і лише її парфуми та її сурми доходять до тебе. Забуваєш, що можуть бути інші думки, інші фарби. Мені здається, що Ви колись розповідали, що були знайомі з письменником Валентином Катаєвим.

Дуже соромно, але лише тут, на березі Антлантійського океану, я довідався, що Катаєв народився в Україні, що його мати була українка. Зараз я сиджу коло самої води, як твердить Володимир Сосюра, „під сталінським сонцем, що світить для нас“. Але в цьому не можна погодитися з шановним орденоносцем, бо тутешнє сонце рішуче відмовляється від сосюриної атестації і каже, що взагалі у всесвітті є лише одне сонце, це воно саме, і що іншого сонця не буває. Між іншим, сонце каже, що пам'ятає В. Сосюру ще в редакції „Вістей“ років 20 тому, а може й більше, а був просто мрійною людиною, пив та вирішував проблему, чи можна йому одружитися в тридцять перший раз, чи вже годі і треба зробити перерву. Але був дуже милий, простий та привітний.

Вибачте, що з Сосюрою забув про Катаєва. Хоч він і Ваш знайомий, Ларисо, і член партії, але який він маленький, сіренький. Його „активність“ примусила його відгукнутись на ювілейне

„свято“ — тридцятиріччя советської України. Читайте, що він пише:

— „В эти дни мне особенно радостно, и мое сердце рвется на Украину, на мою родину, туда, где в тишине старого кладовища покоятся мои родители — русский отец и мать украинка. Они лежат рядом в украинской земле, которая под незакатным солнцем Ленина и Сталина цветет неслыханной красотой и счастьем. Спите с миром, мои дорогие старики!“ — співає душа В. Катаєва, „душа общечеловеческая, неделимая на части, душа ленинской и сталинской правды“.

Мені здається, Ларисо, що це один з найяскравіших виявів пошлости в громадському житті советських людей. Але В. Катаєв не є одинак. Ф. Гладков ставить поруч із Шевченком, Коцюбинським, Лесею Українкою і Франком — Корнійчука, Сосюру, Важана та Первомайського, бо вони „належать всьому советському народу“! Важана, який зрадив своїх старих товаришів, ситого вельможу кремлівських передпокоїв! А от останнє то бундючного Л. Первомайського: — „Все они встанут, поднимая бокалы. О чем они думают сейчас? Названо любимое имя. Словно вихрь подхватывает сердца“.

Ви пам'ятаєте з'їзд письменників? В той рік, коли святкували 300-річчя Шекспіра. Тоді розказували модерний анекдот: мер міста Стретфорду довго вагався, який саме оригінальний напис зробити на новому монументі.

менті Шекспіра? Нарешті він знайшов вихід і наказав вирізьбити: — Англійський Корнійчук.

Кожна людина носить у серці своєму якусь велику подію, що запала в те серце на все життя. Я знаю одну маленьку і навіть дуже поганеньку акторку, що з гордістю і щастям розповідає в урочисті хвилини, що однієї ночі, під час бенкету, її поцілував сам Корнійчук! Воронь Боже, дійсно, лише поцілував, коли зустрів її на коридорі. Маєстатичність та велич цієї події, вище над розум бідної акторки!

Коли йде вже в нас розмова в справах літературних, то нагадаю Вам, Ларисо, декілька слів Салтикова-Щедрина. Боюся, що Ви їх не знаєте, або забули, або вимушені забути, що вірніше:

— „А программа наша вот какова: Чтобы мы, мерзавцы, говорили, а прочие, чтобы молчали. Чтобы наши, мерзавцев, затеи и предложения принимались немедленно, а прочих желания, чтобы оставались без рассмотрения. Чтобы нам, мерзавцам, жить было покладно, а прочим, чтобы ни дна, ни крышишки не было. Чтобы нас, мерзавцев, содержали в холе и неженьи, а прочих всех — в кандалах. Чтобы нам, мерзавцам, сделанный вред за пользу считался, а всеми прочими, если бы и польза была принесена, то таковая за вред бы считалась”.

Це вам нічого не нагадує, ніяких інших програм з нашого сьогодні? Думаю, що жах і страхіття років війни, років відбудови ще більш відшліфували Ваш розум, Ваші думки стали ясніші.

Тому мені здається, що Ви самі мусіли дійти приблизно до таких самих висновків. Чи ні?

Іноді я пригадую Вашу Галю, славна дівчинка! Тепер їй мабуть вісімнадцять років. Зовсім доросла! Чим вона зайнята? А на зовнішність яка? Її мати прекрасна. Не червонійте, Ларисо, Ви ж таки, дійсно, красуня. Коли б я був малярем, з Вас писав би Діву Марію. Уявляєте, секретар партійного осередку у вигляді Мадонни? За такий мій твір Вас, мабуть, вичистили б з партії.

Позавчора тут помер старий інженер, емігрант з давніх часів. Він був справжній аскет, у нього не було нікого з рідних. Він мав маленьку комірку, сам варив собі їжу і навіть під час тяжкої хвороби сам себе обслуговував. Позавчора, в своєму щоденнику, уже тремтячою рукою, він занотував:

— ... о 9 г. 20 хв. прийняв 2 таблетки. Витрусив попіл і виніс його. Приніс бараболлю... Затопив в 11 г. Зварив юшку та окріп... О 13 г. 20 хв. поставив термомір, показав 38,5 ступенів... Зараз ляжу собі, бо почувую стомленість. Треба одпочити...

У вечорі інженер вмер. Самітне і малорадісне життя скінчилось. Між іншим, я ніколи не думаю про власну смерть, я не хочу уявляти собі, як тривожно засвистить потяг, з ласкою перекопившись через мій труп. Хай зупиниться тоді, хай йде далі. В той час мені буде все однакове, все байдуже. Але сьогодні я хочу жити. Хотів би побачити Вас, Ларисо!...

Ледве не забув! Знаєте, кого зустрів у одному з таборів? Василя Стельмаха, донбасівського письменника. Пам'ятаєте, коли йшло „визволення” Галичини, його покликано до війська, а потім коли повернувся до дому, Стельмах все був сумний, пригнічений, мовчазний.

—Бачили бездомного собаку, що тиняється по Європі? — каже він. Так це я. На батьківщину повороту нема, бо я її фізично втратив. Чому? Буденними, звичайними словами доводиться говорити про трагедії, свідком яких був. Я бачив розстріли безневинних людей, бачив їх прив'язаними до дерев. Стріляли по одному, але закопали в одній ямі. Бачив трупи, що пливли річкою, і дівчат, що потрапили до Іваної хати. Йти вдруге на теж саме я не схотів. Може нерви знайшлися дуже тендітними. І знаєте, чого я ніяк не можу забути — це справу нашого лікаря Полонського. Його розстріляно, дружина засуджена на довічні примусові роботи, але доньку звільнено. І знаєте чому? Підписала наклеп на батьків. Довідався під час перебування у політкомах. Що мусіла перетерпіти бідна дівчина, чим її зломлено, — не знаю, але факт є безперечний. Апокаліптична доба наша? Але все ж таки б'ю на тривогу, і в цей дзвін, гудіння вкладаю увесь екстаз мого життя. Пориваюсь розірвати мертву тишу і рушити в похід, боротися з тим, чому сам уклонявся...

Здається Стельмах був Вашого партосередку, Ларисо?

А смішно ж сидіти на березі океану, біля самої його солоної води, чути шебаршіння атлантийських хвиль та піску і писати листа на той світ! Яка Ви гарна, свіжа, запашна і барвиста були, Ларисо! Що сталося тепер з Вами? Хто подасть мені вістку, щоб знати — мертва, чи жива?

Що? А, так. Мені зовсім невідоме остаточне завершення мого життєвого шляху, мого животіння. Той або інший термін відповідає тому або іншому смаку. Не знаю, чи здушить мене голод, чи захлинувся я у власній злобі, але вмирати я буду разом з моїм народом, і разом з ним дійду й до мого відродження. Це є ідеал, прекрасний і безмежно далекий. Розумієте? Останні роки йшов я шляхами, вкритими кістками і кропленими кров'ю. Ці кістки і кров кличуть до себе. І наказують...

Прощайте, Ларисо! Людина не може бути завжди одна. Я зберіг Ваш партійно-ворожий, але такий людський, ніжний, жіночий образ. І тому писав. Погоджуюсь, що цього не слід було робити, але лист залишається в мене і не діде до вас. Це поперше. А по-друге, Ви пам'ятаєте той соняшний ранок, коли ми вдвох з Вами ледве-ледве втримались, щоб не наговорити один одному таких річей, що їх зовсім не слід було б казати? Але ми зберегли наші душі.

Прощайте! Є так, як наше безсилля того заслуговує...

РОБІНСОН

1960-го РОКУ

В ОДНІЙ лондонській газеті грубими черенками надруковано пораду: „Не трать сили на те, щоб втекти від усього”. Це обурило журналіста Мек Доналд Гастінгса, а тоді редакція газети, що в ній була та порада, запропонувала йому таке: — Поїдьте на острів, де немає ні одної людини, поживіть там п'ять до шість тижнів і таким чином докажіть, що і для людини 20-го століття можливе життя Робінсона. Все беремо на наші кошти. — Гастінгс прийняв визов минулого, 1960 року, поїхав на маленький острівцець, Ресурс, архіпелагу Амірант, на Індійському океані. Як сам потім писав, він був переконаний, що чим густіше люди живуть

одне коло одного, тим більше поширюється між ними найстрашніша недуга цивілізації: нудьга. Отже заклад прийнятий. Гастінгс іде без готових харчів, без цивілізаційних витребеньок у роді гамаків, резервної одежі, без шатра. Його висадили на острові в товаристві пса, що дістав ім'я Робінсоного товариша, П'ятниця, і в товаристві черепахи Фіфі.

Що мав сучасний Робінсон до розпорядження? Як виявилось, на острові було багато кокосових горіхів, риби і малої птиці. Підсоння звільняло від того, щоб журитись одягом. Будівельного матеріалу досить. Із знаряддя, що його на основі догвору можна було взяти, руш-

ниця з набоями, вудка, кілька ножів, лінва і сочка для добування вогню.

Чого бракувало? Виявилось, що немає питної води, тільки солоня. Ніякого знадб'я для будови тимчасового „дому“-сховища. Харчі в такій температурі зараз псуються, отже припасів робити не можливо, себто харчування з рук до уст, і не більше...

Але новий Робінсон — це ж журналіст. Він провадить щоденник. Ось кілька уривків із нього, з вечору першого дня:

„Це кінець найповнішого і найбільш хвилюючого дня в моєму житті. Сиджу в сійві тропічного місяця під пальмою. П'ятниця лежить простершись біля моїх ніг.

„На мені нічого поза моїми підштанцями. Не тільки тому, що підсоння не наставлене на одягнених європейців, але тому що на тисячі миль докруги не знайдеться ні одна істота, що могла б негодувати з приводу такої моєї появи.

„А все ж одна половина мого я. . . все ще наставлена на людські звуки і вуличний клекіт Лондону. В темноті відрухово намагаю в порожнечі, щоб включити електричне світло. І завжди маю враження, що хтось мене кличе.

„Це недоречно, але правдиво. Коли я збирав дрова для мого першого вогню, на момент здавалося мені, що чув дзвінок телефону.

„Що хвилини під враженням, що час стоїть, споглядав я на руку, але на ній не було нічого

тільки білий слід від годинника.

„Вітрильник, що привіз мене, знаходиться сто миль на схід, на морі. Нема ніякої можливості обмінятися із кимсь хоча б одним словом, ніякої правдоподібності, щоб припадково якийсь корабель пропливав повз островець.

„Мене опановує приємне почуття спокою. Я прослідив мій острів і він виглядає мені гарним. Він справді малесенький. Я обійшов його навколо і це забрало мені може трохи більше години. Але я ще в житті не знаходив місця, яке було б таке сповнене спокоєм, як цей острів.

„Навіть птахи — здається — не знають, що це страх. Як тільки показується, білі ластівки злітають із дерев вниз, щоб приглядатися нам зблизька, білі ластівки, які пригадують оздобу на торті з нагоди уродин.

„Їх очі неначе блискучі гудзички. Вони кружляють над моєю головою, докола простягнутої руки. Але вони баламутять П'ятницю, вживаючи його спину як місця причалу.

„Цілі громади дрібних, райдужних рибок роються в найменшій прибережній калабанці. А кокосові пальми, смарагдові дерева з брилами бурштинових горіхів, лагідно похиляючи віти, неначе кажуть нам „Вітайте“.

„. . . Вечерю мали ми завдяки П'ятниці. Він повернувся з своєї нюхової експедиції по хащах із курочкою. Так, в пашеці він тримав курочку. Він її випустив, курка полетіла, а я пішов назирцем за нею. В дуплі знай-

шов я гніздо, а в ньому шість малих, бронзових яєць.

„ . . . При допомозі терпеливості і сочки запалив я в'язку дров. А тоді почав шукати води. В заглибинах набережних скель була вода. Я замочив палець і спробував. Вода була солона. Отже ніякої води до найближчих дощів! Це значить: — тижнями тільки кокосове молоко!”

Далі описує щоденник прикрі несподіванки, що їх принесла перша ніч. Всюди присутня комашня, а зокрема великі краби, не давали спокою. Вони з свого боку досліджували невиданих гостей і знайомились із ними. Навіть П'ятниця не мав спокійного сну і, обороняючись від них, будив свого пана, новітнього Робінсона.

А потім нотує Гастінґс в щоденнику спроби збудувати собі якусь халабуду з галуззя пов'язаного волокнами кокосової пальми, і прикритого листям. „Людина мусить мати якийсь дах над головою. Дім — це символ присутності людини, навіть найнікчемніший дім. Спати під голим небом — гарно, але це не по людськи. Дах над головою зменшує велич і невблаганність космосу і створює якусь можливість до прийняття пропорцію між людиною і довкіллям світом.”

Але „дім”, що його збудував недосвідчений у тому фаху журналіст і то без відповідного приладдя, виявився будовою з карт. Доводилось наново будувати. Не витримував вітру і не хоронив від тропічних дощів.

Гастінґс підперізувався поя-

ком, а в ньому були резервові дірки в два боки: чи грубне людина, чи худне. Після чотирнадцяти днів довелося уже пробивати ножем нові діри: черево десь зовсім згубилося . . .

Після чотирьох тижнів людину огорнула якась безсила безвладність. Нічого не робити! Пустити думки на волю! А вони несподівано починають кружляти то довкола смаженої картоплі, то довкола готових, смачно приправлених сардинок. Стану повної пасивності не каламутили вже й комахи і краби. За той час людина стала невразливою на уколи. Бзичать комахи, монотонно бзичать думки . . .

„Це зовсім глупо. Але хоча моя свідомість відкидає всяку того роду можливість, в моїй голові грає радіо. А дивно в тому радіо не так те, що воно функціонує без струму і батареї, але що воно грає речі, яких я не знав: — ціла оркестра і спів. Невже я божеволію?”

Після повороту в людський світ Гастінґс ледве відчитував останні записи щоденника. Це було, як казав він, „каліграфічне побосвище. Так міг би писати дикун. Три худенькі речення біжать поперек одне одного. Окремі слова машерують зигзакувато, щоб розбіглись якимсь хаосом рисунок. Одначе немає сумніву, що це моя робота. П'ятниця не міг цього втяти, хоч який він здібний пес.”

Договір звучав на п'ять тижнів. Згідно з домовленням Гастінґс мав вивісити на жердці сорочку, як знак, щоб його за-

брати. Він витримав. Межова дата, тридцять п'ять днів, надійшла. Але при всьому виснаженні ще не зовсім приспана амбіція. Подати знак зараз 36-го дня — це було б доказом нетерпеливості, розпачливого бажання якнайскоріше закінчити цілу пригоду. Тож краще протривати ще один день . . .

Вкінці переcheкавши той додатковий день, Гастінгс-Робінсон виходить на умовлений видний здалека виступ острова. Він пробує встромити жердку з прапором-сорочкою, але сильний вітер змагається, починається тропічний буревій, монсум. Вітер валить жердку, валить з ніг людину. До сховища, до сховища! Треба йти тримаючись від дерева до дерева. Пробившись до сховища, людина мов колода падає вичерпаною на землю. А свідомість не дає спокою: вітер поніс сигнал і мене не заберуть звідси... Ще раз останками сил, людина взявши шнур поривається до того умовленого виступу, щоб так встромити жердку. Лю-

дина повзе на колінах, заслоняючи очі від піску, що його мете буревій. Ще раз після нової спроби повертається до сховища і сягає по пляшку з коньяком, взяту для крайнього випадку. Ковток... смакує як сірка, людині робиться недобре, але в шлунку порожнеча, кишки корчаться. Гастінгс лежить на мокрій землі в товаристві гідких крабів, серед темні. Тільки в голові грає радіо...

Та крізь звуки щораз виразніші голоси: „Раді Вас бачити”. Люди! безсилому подають термос із чаєм. . .

І оце кінець споминів очайдушного журналіста: „Так скінчилася моя пригода. Тижнями я був в стані виздоровця. Пес-П'ятниця лежить у карантині. Кожного дня відвідую його. Незабаром будемо вже разом назавжди. Тільки немає Фіфі-черепахи. Вона залишилась на острові, в своїй новій батьківщині. Над людиною і над собакою тріюмфувала цивілізація”.

З советського гумору

Колгоспник хвалиться соціальною поступком:

— Раніше було тяжче. Я мусів помагати дружині прати білля. Але тепер інакше. Дружина каже: — Дай мені сорочку і штани, а сам тимчасом кладись до ліжка...

Советський директор фабрики з гордістю пояснює відвідувачеві:

— Першого року ми продукували 5 000, другого — 50 000, третього — мільйон...

— Мільйон? Чого?

Директор показує картку з написом: — „Більше не виробляється”.

ВЧЕНИЙ ЛІКАР — ГЕРОЙ ПОСВЯТИ

СХОДАМИ вгору, до головної брами старого університету в Бреслав підходить чоловік з великою бородою, одягнений в скромне, темне пальто. В його руці старомодна, подорожня валіза. В тій валізі знаходиться безліч тасмничих скляних плиток і плящинок, мікроскоп, і... клітка з тузином веселих, білих мишей. Досить провінціоально виглядає той повітовий лікар Роберт Кох, але те, що він несе з собою, це вислід довголітніх дослідів і наполегливої праці, — це те, що зробить революцію в усій медицині.

Досі ніхто не знав справжньої причини зараз і епідемії, які щороку забирали маси людей і від яких гинули цілі стада худоби. А ось з'являється невідомий повітовий лікар і висуває сміливе твердження, що малесенькі тваринки, які розмножуються в тілі, є спричинниками недуг, — живі істоти, яких досі ніхто з людей не бачив, які вза-

галі не видні для голого ока! Найбільші авторитети, між ними світова слава: — Вірхов із Берліна, не хочуть слухати про це переломове відкриття. Але зі спокоєм людини, що певна своєї справи, Кох — у той квітневий день 1876 року — розгортає перед ученою аудиторією Бреславського університету доказ за доказом. А коли він скінчив свою доповідь, в залі запанувала тишина, повна тривожної пошани.

Роберт Кох прийшов на світ третьою дитиною в родині гірника в Клявсталь, у Німеччині, 1843 року. Родина була численна: чотирнадцятеро дітей! Роберт мріяв про те, щоб стати корабельним лікарем і таким чином мати нагоду мандрувати і пізнавати далекі континенти. Але він полюбив дівчину, а та не хотіла, щоб її чоловік постійно їздив по світах і тільки гостем бував вдома. Тож Роберт став провінційним лікарем у По-

знанщині. Але цей фах його не вдовольняв. Як часто він безрадно мусів дивитись, як життя під його руками ниділо, пропадало. Його глибоко боліло, що він не може допомогти, бо не знає навіть, як братись до страшних недуг людей.

У 28-річні уродини дружина подарувала йому мікроскоп, і цей інструмент заважив на долі і Роберта і його дружини. Він узявся шукати небезпечного ворога людства, шукати бактерій. І вкінці він перший знайшов невидного досі, але страшного ворога, якого жертвою в ті часи падала кожна сьома дитина. Він знайшов туберкулічну бакцилю.

Дивно тепер читати про те, як Кох при допомозі свого примітивного дослідного знаряддя міг дійти до таких епохальних вислідів. Кімната в Вольштайні, де він приймав хворих, була переділена завіскою на дві частини. В одній він справлявся з пацієнтами, що приходили до нього з своїми великими і меншими стражданнями. Але кожную вільну хвилину проводив він у своїй „лябораторії“ за завіскою. Там на полицках стояли склянки з мишами, морськими свинками, на яких він робив досліди. Дружина Коха годувала ті тваринки. Коли ж треба було зробити мікроскопійні світлинки, Кох пускав на свій фотографічний апарат зосереджене світло через дірку в запертих віконницях. А що він у темноті не міг знати, чи сонце вийшло з-за хмар, то мала доня з-надвору мусіла давати знак, чи все в порядку.

Темною камерою для викликування світлин була шафа з середини помальована на чорно, з віконцем заслоненим червоною завіскою.

Тоді в Європі лютувала так звана сибірська пошесть, недуга селезінки, що нищила худобу. Вона почала ширитись у Познанщині. І саме тут починається дослідча праця Роберта Коха. В крові худоби, що гинула, Кох знаходить під своїм мікроскопом малі палочки, тисячі в одному квадратному міліметрі. Чи це вони мали б бути заразками? Але як вони дістаються до крові? Якщо вони є причиною зарази, то значить якось вони дістались до крові здорової тварини. Він впорскує краплини зараженої крові до ранки здорової миші. На другий день миш здохла, виявляючи всі позначки тієї сибірської зарази.

Отже — так розумє Кох — ті заразки розмножились у крові миші і спричинили її загиб. Але як доказати, що ті палочки це живі творіння? Кох не матиме спокою, поки на власні очі не побачить, як вони — ті палочки — ростуть. Тож його невідступною тепер думкою і його завданням стає виплекати ті бактерії поза тваринним тілом, на спеціальної, дослідній поживці. Після безчисленних і геніяльно продуманих експериментів нарешті він осягнув ціль. Зразу він не хоче вірити, він прогирас свої втомлені, короткозорі очі, схвильовано ще раз і ще раз приглядається через мікроскоп: але немає сумніву! Під мікрос-

копом щось рухається, палочки діляться, розширюються, множаться, з однієї постають дві, десять, сто, тисячі. . .

Коли до того всього геніальному лікареві вдалось ще доказати, що ті бактерії можуть перемінитись у спори, які на вільному повітрі, на заражених луках, можуть роками існувати, щоб доставшись до тіла живої тварини зараз стати гніздом тих небезпечних палочок, — коли все те вже доказане, Роберт Кох спаковує свої речі і їде до Берліна, щоб перед лікарями столиці об'явити своє відкриття, яке має порушити весь світ.

Відкриття зробило багато шуму, але сам учений-лікар не мав особисто поважної матеріальної користи. Йому запропонували посаду в Бреслав з річної платнею 900 марок і 15 марок квартального додатку. За ці гроші він не може утримати себе з дружиною і донею. Кох повертається назад до свого провінційного містечка, де він знову поринає в відкритому ним світі таємничих живин. Днями і ночами сидить він похилений над мікроскопом. Дружина майже не бачить свого чоловіка. Починається взаємне відчуження і кінчається сепарацією. Великий учений-лікар посвятив своє подружнє щастя задля рятунку людства!

Поволі ім'я Роберта Коха стає відомим у світі. 1880 року пригадують собі його і в Берліні. Його покликають до державного уряду здоров'я і він вкінці дістає справжню лабораторію, яка не

залишає вже нічого до бажання. І аж тут удається йому його найбільше відкриття: — він знаходить туберкульозну бактерію. Він припускає, що ця недуга передається віддихом. Він тримає миші, крілики, морські свинки в скляних посудинах і, не зважаючи на небезпеку самому заразитись, впомповує туберкульозні бактерії в ті посудини. Знову доказ проведений: тварини хворіють і здихають. Тож коли бактерії дістаються до легенів через віддих, хворих треба ізолювати, щоб від них не заразились здорові. Це практичний висновок Роберта Коха. Він з усією енергією починає проводити цю засадку.

Тепер уже успіхи йдуть один за одним. Новим великим ділом є відкриття холерної бактерії. Разом із успіхами йдуть почесті. Але Кох залишається скромною людиною з погідним гумором, що все ж трохи поблажливо дивиться на велику частину своїх колеґ. Коли в 60-ту річницю життя появляється біографія вченого, він спокійно заявляє: „Коли переглядаю своє життя в цілості, то здається, що я справді багато досягнув, — але найбільше з того всього я вже забув”.

27 травня 1910 року Роберт Кох помер. Його досліди, часто пророблювані серед небезпеки для власного життя, служили виключно цілі допомогти людству в боротьбі за здоров'я, визволити людство від найнебезпечнішого ворога, бактерій.

Новий том офіційної советської історії другої світової війни обвинувазує за поразки советських армій 1941 року . . . Сталіна і його генералів, зате підкреслює заслуги генерала Микити Хрущова, який опанував трагічну ситуацію і зорганізував успішну оборону Сталінграду (тепер уже Волгограду)...

**Кохання,
заслання,
навчання
під знаком...
свинюшника...**

Але той великий стратег воєнного фронту має постійні клопоти на внутрішньому, харзовому фронті. Здогнати Америку в продукції масла, м'яса, кукурудзи — стало ударним гаслом. Звідси нові „герої наших днів”: омедалені доярки, свинарки і кукурудзяні стахановці.

Тож пішов натиск на літературу і їй наказано співати похвальних пісень для героїв коров'язої стаїні і свинюшника. Також пішов натиск на молодь, щоб вона, здобувши середню освіту, не мріяла про вищу школу, але йшла в доярки й свинарі . . . Як на кожному фронті, де є герої, там бувають і дезертири. Зanedбання на коров'язому чи свинарному фронті це державна зрада з усіма її наслідками.

У КОЛГОСПІ

Степан ТРИНДИК

НА СЕКРЕТНОГО сотрудника Онохрея Парганя аж прикро дивитися, такий він таранкуватий. Дівчата кажуть, що на його обличчі чорти арихметику ріша-

ли. То ж не дивниця, що він дуже лихий на жіноче покоління. А оце став докучати свинарці Катерині Фурштейсі. І тут не мав щастя. Раз тому, що таранкуватий, а за друге, Катерина має чоловіка й не потребує інших. А головна річ, не любить сексотів наперехід.

Діставши остаточно облизня, Онохрей Паргань дуже роззлюстився, сів і написав донесення. А в тому донесенні стояла така напасть на бідну Катерину:

„У нашому колгоспі „Радість комунізму“, в поросячій ланці свинячої бригади імени Лазара Кагановича завелися великі неполадки й такі саботажи, що зводять на нівець шосту п'ятилітку. Свинарка Катерина Фурштей так занедбала довірене їй поросяче поголів'я, що скоро залишаться з нього самі костомашки. Не дає малятам ні їсти, ні пити, а замість того частує їх такими по-реклами, як Сталінське насіння, Хрущовські накоренки, Лазарівська хазерина, і жалус, що нема на них холери, чуми, ні карі небесної. А свиноматок інакше не називає, як шльондри, паплюги, непотребниці і обсипас їх такими контрреволюційними прикладами, що аж ворони жахаються і розлітаються геть.

То ж не дивниця, що в свинячих кучах завелось непролазне болото, а свиняче поголів'я нидіє, паршивіє і вже ледве ноги волочить. День і ніч чути з куч вицання і кругінкання, бо не тільки того, що те нещасне поголів'я голодне, а ще його обсіла незліченна муха. Свині труться, об що тільки можуть. Обшмугляли всі одвірки, всі стіни, всі стовпи, а коли їх випускають надвір, то з цілого світу злітаються ворони, сідають на свиноматок і викльовують із них вошей. Та коли ж би то були воші, а то ж просто калуші! Кожна воша важить не менше грама. Так

їх порозплоджувала ота негідниця Катерина Фурштей. І так їм догоджає. Воші ростуть, як на дріжджах. І свиняче м'ясо їсть не советська влада, а мерзенна мужа. А крім того, коло куч завелася така блішня, що земля не земля, а чорноземля: усе вкрито блохами. Куди не ступиш, то станеш чорним, мов гарп, від ніг до голови. А такі тверді, як залізна циндра: ні в пучках не скручуються, ані під нігтем не тріскають.

Недавно приїздив до нас свинячий інструктор і вчив, як треба по-советському плекати свиней і організувати свинячі соцзмагання. А та пащекувата свинарка Катерина Фурштей сміялася з нього і казала:

— Коли вже, каже, жиди вчать нас, як коло свиней ходити, то нехай його, каже, дідько забере з таким господарством і з таким проклятим життям!

Але та сама злокачественная свинарка Катерина Фурштей має і на власнім господарстві свиноматку і поросят. Тільки не називає її свиноматкою, бо вона велика буржуазна націоналістка, а каже просто льоха, а то й льошка. І треба бачити, як та свиноматка й поросята виглядають. Просто буржуї! Льоха така чиста, що аж блищиться. Можна її облизати. Походжає по подвір'ї, блаженно порохкує й рие землю. А рие землю тільки тому, що має рило. Зовсім не тому, що може голодна й шукає хробаків чи корінців. На хробаків вона плює! Бо свинарка Катерина догоджає їй, чим тільки може — і

наїдками, і напитками та щодня хорошить її, мисє, обтирає, наче графиню Потоцьку. А як промовляє до неї! Куця моя люба, куця моя мила, куця моя єдиноличная! А потім гладить її, ласкає, шкрябає попід горлянку, попід живіт, позавуш, аж клята свиноматка прилягає до землі і, порохкуючи, обертається на той бік, то на цей.

А кожне поросє — то не поросє, а букаток срібла, аж блищиться. І кожне має своє наймення. Одно називається Пупсик, друге Куцько, третє Трибушончик, бо має закарлючений хвостик, четверте Клаповушко, п'яте Кругінькало, і так аж до десяти. Кожному пришила якийсь фашистівський лозунг.

Останнє називається Мізинчиком, бо найменше. Але воно мається найліпше. Катерина Фурштей носить його на руках, притискає до грудей, цілує, мов дитину, а ще поверх програми напуває молочком.

За такі буржуазно - націоналістичні замашки Катерина Фурштей повинна бути покарана по всій строгості пролетарського правосуддя, щоб другі свинарки на неї не задивились, а щоб добре доглядали свинячого поголів'я та дбали про якнайбільше постачання свинини для нашої Советської Влади.

Хай живе комунізм!

Громадянин Онохрей Паргань".

(Із збірки: „Пригоди і люди”, (оповідання), Чикаго, 1960).

СВИНАРСТВО, МОЛОДЬ І ЛІТЕРАТУРА

Василь ЧАПЛЕНКО

ЧИТАЧ, мабуть, непомаду здивується, побачивши в цьому заголовку поєднання явищ, що, здавалося б, не мають нічого спільного між собою. Це ж бо на перший погляд щось таке, як народня нісенітниця: „На городі бузина, а в Києві дядько”. Це щось більше, ніж звичайний парадокс. І таке здивування було б цілком виправдане, якби ми базувались тільки на фактах з „досоціалістичної” історії людства на землі та на даних із життя сучасних несосоціалістичних країн. У цьому бо світі, з найдавніших часів і аж до наших днів, свинарство було ні-

чим іншим і нічим більшим, як тільки свинарством. Свиня як всеїдна і невибаглива тварина ніколи не вимагала від людини ані великого хисту, ані надзвичайного тренажу для догляду за нею. Тож не випадково свиню як свійську тварину легко вигодовують собі на харчі навіть австралійські дикуни (тобто сучасні найдикіші люди на землі), як про це свідчить австралійсько-український письменник (є вже й такі!) Б. Сірко в своєму оповіданні „Зірвані заручини”. Герой цього оповідання, молодий тубілець Альоємі, ідучи женитися, несе „два великі ве-

при", що мали послужити виміною за жінку" ¹⁾.

Це Сіркове оповідання не викликає здивування в читача, бо це тільки правдиво-реалістичне зображення дійсності, з якого видно, що свинарство — найпростіше в економічному житті людини явище, а той молодий дикун — ніякий герой. А з відомої євангельської притчі про блудного сина можна зробити ще й той висновок, що бути свинопасом чи свинарем — це значить спуститись на найнижче становище в людському суспільстві. Таку ж оцінку свинарства маємо і в тій приказці, що нею люди нашого часу звичайно обороняють свою зневажену гідність: „Я з тобою свиней не пас!“ У повісті А. Свидницького „Люборазці“ о. Гервасій забороняє своїй дочці Масі ходити біля свиней, бо це, мовляв, понижує її гідність попівни. У повісті Ф. Мелешка „Три покоління“ молодий селянин на ймення теж Маса (Максим) „заплямував“ себе трохи чи не на всьєке життя тим, що змалку пас свині в багатія Калюжного. „Так мріяв Маса, — читаємо в повісті, — ні, вже не Маса, а Максим! Тепер він навіть сердився, як його звали Масаєю. Йому здавалося, що це тільки понижує його гідність, наче його дражнять і все пригадують гіркі часи його свинопаства" ²⁾.

¹⁾ Див. „Новий обрій“, ч. 2, Австралія, 1960 р.

²⁾ Фотій Мелешко: „Три покоління“, Нью-Йорк, 1959 р., стор. 224.

... У „несоціалістичному“ світі проблему „свинини“ розв'язують непомітно просто „кабанники“ чи „кабанниці“ типу Оксани Таранихи з Мелешкової повісті „Три покоління“. У країні наче б то найвищого суспільного розвитку, у країні будованого не соціалізму, а комунізму вже, конкретніше кажучи в СРСР, ця проблема стала проблемою великої державної ваги, проблемою молоді, проблемою літератури. Там же не хтонебудь, а сам голова держави і диктатор Микита Хрущов висунув на одно з найпочесніших місць у суспільній ієрархії свинаря Ярослава Чижка! І чи це не трагічний парадокс, що людству треба було пройти багатотисячолітній шлях розвитку, від рівня австралійських дикунів почавши, щоб на „найвищому щаблі“ цього розвитку, купленого кров'ю і стражданнями тисяч і тисяч борців за людський поступ, купленого ціною мільйонів українських селян, вимерлих з голоду в 1933 р., свинарство стало такою „великою проблемою“!?

Чи не глум це з людської історії?! А втім, це було б іще, може, півбіді, якби розвиток „радянського свинарства“ (там же все тільки „радянське“) поєднували тільки з такими свинарями, як Ярослав Чиж, тобто з тими людьми, що для іншої ролі в суспільстві не надаються і ні на що інше не претендують. Алеж там силують тепер залишатись на „свинарстві“ ту молодь, що, закінчивши десятирічкі, хотіла б далі вчитись, хоті-

ла б увійти в широкий світ найвищих досягів людської думки й творчості! Не можна при цій нагоді не згадати того, що більшовики почали були свою освітню політику з творення робітничих факультетів, з гасла, зверненого до молоді, „гризить молодими зубами граніт науки!”, проголосили освіту безплатною; а коли та молодь справді почала „вгризатися” в науку, злякались і зробили навчання в старших класах середньої школи та в ВИП-ах платним (постанова РНК СРСР з 2 жовтня 1940 р.). А як і це не допомогло, Хрущов вигадав „закон про зміцнення зв'язку школи з життям”, і на підставі цього „закону” тепер свідомо гальмують пориви молоді до науки. І знов спадає на думку історична аналогія: давніш, перед революцією це робили „глитаї абож павуки”, як от батько Семена Буревія із згадуваної вже повісти Ф. Мелешка „Три покоління” („Ач який, у паничі захотів!”), а тепер це робить „радянська влада”, заборсавшись в економічних суперечностях — у хронічному недовиробництві життєво-важливих засобів харчування та речей побутового вжитку. А найтрагічніше в цих заходах „радвлади” те, що вони, ці заходи, найдошкульніше б'ють по народніх масах, зокрема по „націоналах”, а дітей панівної бюрократії майже не зачіпають, бо їх рятують „блат” і протекції як про це свідчать хоч би матеріали, публіковані в „сатиричних” журналах, в таких, як „Перець”.

Радянських письменників змушують вихваляти такий стан згідно з „законом соцреалізму”, який приписує показувати життя не таким, яким воно є, а таким, яким його хоче бачити партія і радянська влада.

Отож ми й маємо тепер нарис Григорія Комлева „Леонтій Лукашевський”, написаний у такому дусі на тему про свинарство й молодь і надрукований у розділі „Герої наших днів” у журналі „Вітчизна”, ч. 2 за 1961 р.

„Багато на світі буває різних весіль, але такого, як у Левка Лукашевського, мабуть ще не було ніколи... Кого тут тільки не було. Та що там казати! Левкові здається, що незримо була в нього на весіллі вся країна, всі наші люди, навіть мовбито сам Микита Сергійович до нього завітав...”

„Хто ж він, цей блакитноокий хлопчина Левко, що в нього зібрались такі гості, так багато гостей? Він свинар, рядовий свинар. А що може бути простіше за цю професію? Адже дехто ще в недалекому минулому, далебі, і професію таку, як свинар, не визнавав. Казали ж: „І куди ти, чоловіче, годишся — тобі тільки свиней пасти”. Дуже образливими, дуже вразливими були вони, ці слова. А тепер? Коли Левка Лукашевського, випускника сільської десятирічки, запитали, ким він хоче бути, він відповів: — Хочу пасти свиней!

І коли йому не повірили, він піднявся на трибуну обласного зльоту молоді і там підтвер-

див:

— Хочу стати свинарем! Хочу вчитись у Чижа! Пустіть мене до нього!”

Словом, твориться, як там тепер кажуть, „династія свинарів”... А про те, якою загальною і масовою небезпекою стало це для нашої української молоді, свідчить стаття „Спільна справа школи і колгоспу”, надрукована в „Радянській Україні” ч. 70 з 24 березня ц. р.

„Той, хто зацікавиться біографіями передовиків сільськогосподарства молодшого покоління, — читаємо в цій статті— знайде в багатьох із них спільну рису. Це — середня освіта. З атестатами зрілості прийшли в свій час на роботу в сільське господарство знатний свинар артілі імені Леніна Олександрівського району на Кіровоградщині Леон-

тій Лукашевський, відомі ланкові-кукурудзіводи Марія Тимчук з колгоспу ім. Калініна Тернопільської області, Катерина Бондаренко з колгоспу „Заповіт Леніна” Черкаського району, Черкаської області, багато їхніх однолітків, що прославились нині як майстри високих урожаїв та високої продуктивності тваринництва”.

І далі:

„Сотні тисяч юнаків і дівчат, що закінчили середню школу, працюють нині на вирішальних ділянках у колгоспах і радгоспах республіки. З кожним роком їх ставатиме все більше”.

Знищивши село, як „стихійного” виробника харчів, большевики отак калічать тепер нашу молодь.

„Український Самостійник”, Мюнхен (травень 1961).

ЗАШУМІЛА ЛІЩИНОНЬКА

Степан ТРИНДИК

Зашуміла ліщинунька,
Заплакала дівчинунька,
Заплакала, заридала,
Що безрога не рождала!
Плаче дівка, ламле руки,
Повна горя і розпуки,
Аж питає на-остатку
Саботажну свиноматку:
Чи тобі нема ще літок,
Що не плодиш свинодіток?

Чи тобі тих літ багато?
Чи дрантивий свинотото?
Чи кортить тебе на села?
Чи плянета не весела?
Чи уроки? Чари? Зілля?
Чи не любиш Джугашвіля?
І питала, і благала,
На Сибір таки попала...
(Із збірки: ЛОГОС, друге
видання, Чикаго, 1961).

Що? Іван Іванович помер? А я навіть не знав, що він арештований!

**ЧИ СОННИЙ
ВЕЛЕТЕНЬ
МАТИМЕ ЧАС,
ЩОБ
ПРОКИНУТИСЬ?**

ПРОБУДЖЕННЯ ЕВРОПИ

“ЗАХІДНИЙ Берлін” — це кістка в горлі Советів. Так отверто заявляє Хрущов. Західний Берлін — це постійне виставове вікно західної свободи і західного добробуту в середині світу комуністичної неволі й убогости. Тому Хрущов конечно хоче позбутися тієї кістки з горла. Від 1958 року він грозить, що заключить сепаратний мир із Східною Німеччиною і тоді альянти мусітимуть із тією „незалежною” державою договорюватися щодо доступу до Берліна. Але західні держави не признають поділу Німеччини і не хочуть допустити до того, щоб німецький Схід став остаточно советським сателітом. Вони стоять на становищі, що мир може бути заключений тільки з цілою, об’єднаною Німеччиною, і тільки з її вільно, демократичним способом, вибраним урядом.

Цього року загострення особливо велике. Хрущов при кожній нагоді заявляє, що до кінця року він той свій мир підпише і передасть Східній Німеччині всю владу над наземними, водними і повітряними шляхами до Берліна. І одночасно він отверто погрожує війною, коли б західні держави зважились силою обороняти свої права доступу.

Дійшло до того, що вже ні одна сторона не може відступити без упокорення, без утрати престижу в світі. Отже питання війни, навіть атомової війни, стало руба.

В такій ситуації світова преса підраховує сили обох сторін. Тим двома сторонами називаються звичайно з одного боку ЗДА, з другого — СССР. Звичайно залишають поза увагою „сонного велетня світу” - Європу. Тимчасом вона сьогодні — це вже

не та знищена Європа 1945 року, але потенціально потуга, яка сама без ЗДА, перевищас можливості советського суперника на Сході. Тільки їй бракує того, що має той суперник: бракує зосередження сили. Але вже пробуджується свідомість цього недостатку і Європа робить зусилля до того, щоб перетворюватись в Об'єднані Держави Європи (ЗДЕ) по аналогії до Об'єднаних Держав Америки (ЗДА). Тривожне питання, чи стане на це часу, чи події не випередять повільних кроків Європи і чи замість розцвіту могутності і достатку не чекає Європу нова і може остаточна руїна від атомової війни...

Сили Західної Європи в порівнянні з ССРСР.

Західна Європа — це 328 мільйонів населення, що має більше спільного між собою, ніж поділені й ворожі одне одному народи ССРСР, які разом досягають 214 мільйонів.

Всі ці західно-європейські

держави, поза Португалією, позбулись своїх колоній, або саме закінчують процес їхнього унезалежнювання, а це дає їм більшу внутрішню впевненість у часи національних революцій. ССРСР залишається єдиною великою колоніальною імперією світу...

Та той процес ліквідації колоніальних імперій не ослабив господарського розмаху Європи. Навпаки, він у 50-х роках незвичайно сильний, а в деяких державах називають його просто „чудом“ (Західна Німеччина, Франція й Італія). (Таб. I).

Коли б тепер до тієї сили Західної Європи додати силу ЗДА, тоді перевага Заходу над ССРСР подавляюча. Тоді порівняння виглядало б як на Таб. II.

До цього треба ще додати, що дві європейські держави, Англія і Франція, вже розпоряджаються чи починають розпоряджатися, за собою атомовою енергією в оборонних цілях, а Західна Німеччина при першій можливості готова стати атомовою потугою.

ТАБЛИЦЯ I

Для порівняння подасмо кілька цифр:

	Зах. Європа	ССРСР
Населення	328 міль.	214 міль.
Річна продукція:		
сталі	117 міль. тонн	72 міль. тонн
електричної сили	500 біл. кіловат-год	290 біл. кіловат-год.
авто-возів	4 750 000	140 000
вугілля	496 міль. тонн	410 міль. тонн
цементу	103 міль. тонн	50 міль. тонн
Долярів річно:		
експорт	52,2 більйони	6 більйонів
імпорт	55 біл.	5,5 біл.

ТАБЛИЦЯ II

Населення Річно:	ЗДА разом із Зах. Європою	СССР
		понад 500 міл.
сталі	217 міл. тонн	72 міл.
електрики	1,3 трільйонів кіловат-год.	290 біл. кіловат- год.
авто-возів	11,5 міл.	140 000
експорт дол.	71,5 біл.	6 біл.

Окрім цього треба пам'ятати, що європейський господарський розгін має й далі добрі перспективи. У двох війнах збідніле населення щодо життєвого рівня залишається позаду Америки. А це має такі наслідки: по-перше, європейський продукт при високій якості виробляється дешевше, бо праця в Європі дешевша. Пересічна платня за годину в ЗДА вносить 2,77 дол., тоді як напр., у Швеції — 1,15 дол., Німеччині — 0,86, Швейцарії — 0,80, Англії — 0,81, Бельгії — 0,77, Франції — 0,76, Італії — 0,64, Голландії — 0,62 дол. Завдяки цьому європейський товар має велику конкурентну силу на світових ринках. Другий наслідок того, що Європа при всіх промислових засобах ще далі має нижчий життєвий рівень у порівнянні напр. з ЗДА —

такий внутрішній ринок ще далекий не то до насичення, але навіть до заспокоєння. Тож оба, зовнішній і внутрішній, ринки для Європи отверті ще на довгий час, а це додає розгонові сили господарству і сповняє його оптимізмом.

Знову цифри найкраще показують, скільки ще дороги перед Європою, щоб вона приблизилась споживчим рівнем до ЗДА: (Таб. III).

В інших країнах стан ще нижчий.

В чому слабкість Європи?

Розбагатіла після останньої війни Європа не виявляє особливої жури, коли йдеться про оборону того багатства, навіть про оборону свободи й життя. Західна Європа безпосередньо загрожена з боку ССРСР, далеко

ТАБЛИЦЯ III

На 100 осіб припадає:

	Авт	Телевізорів	Телефонів
ЗДА	34	30	40
Англія	10	19	15
Франція	12	3	9
Німеччина	8	7	11

більше загрожена ніж ЗДА. Однак вона здебільшого покладається на потугу ЗДА і дуже малий відсоток віддає на організацію оборони. І так ССРСР видає на зброяння — 50 біл. доларів річно, себто одну п'яту частину всіх своїх видатків. ЗДА видають — 46,5 біл., що озна-

чає одну одинадцятую частину загальних видатків. У той час найбільш загрожена Західня Європа видає тільки 15 біл. дол., себто одну двадцятую суми своїх видатків.

Цей стан знову наглядно показує табличка:

ТАБЛИЦЯ ІV

	Видатки на оборону 1960 року в дол.	Загальні видатки	Військова служба
Англія	4,9 біл.	7%	Немає бранки
Бельгія	400 міл.	3,2%	1 р.
Голляндія	455 „	4,1%	1½ до 15/6 р.
Греція	159 „	5%	2 до 2½ р.
Данія	161 „	2,8%	11/ р.
Італія	1,1 біл.	3,7%	1½ до 2 р.
Зах. Нім.	2,9 „	4,3%	1 р.
Норвегія	145 міл.	3,3%	11/3 до 1½ р.
Португалія	100 „	4,5%	1½ до 4 р.
Туреччина	270 „	5,6%	2 до 3 р.
Франція	3,8 біл.	6,8%	2 1/3 р.
ССРСР	50 „	22%	3 р.
ЗДА	46,5 „	9,3%	2 р.

Проблемски пробудження велетня.

Це стан не нормальний і це починає усвідомлювати собі Європа. Лондонський "Sunday Telegraph" пише: „Що повинні зробити союзники ЗДА, зокрема Англія й Західня Європа, щоб помогти в тяжкій ситуації? Частинною відповіді буде те, що вони повинні відтяжити Америку від її велетенської відповідальности за оборону Західньої Європи. В час, коли американська потуга через глобальні зобов'язання напружена до крайности, це рішуче не є в порядку, що так багато уваги вона

мусить присвячувати континентові, який має засоби на те, щоб самому оборонятись”.

Подорож президента Кеннеді цієї весни до Європи мала м. і. метою переконати європейського велетня, що він повинен перестати робити з себе карлика. Коли б усі частини Західньої Європи краще співпрацювали одна з однією, Європа стала б справжнім, живим гігантом, який легко в потребі справився б із ССРСР.

Як сказано, справа об'єднання Європи, її господарських і військових сил перестала бути тільки ідеєю мрійників як Куден-

гове-Калергі. Воно стало справою державних мужів. Вже зроблено поважні кроки до організації тієї єдності. Шість держав (Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Голляндія, Люксембург) створили т. зв. Спільний Ринок, до якого вступають тепер і деякі держави, з Англією на чолі, що стояли поза ними. Той Спільний Ринок змів внутрішні границі торгівлі і уможливив масове виробництво, як в ЗДА.

Виразником організації єдності оборони є НАТО, північноатлантийський союз, але він саме досі є тереном постійних суперниць за провід. Особливо президент Франції, де-Голь, вимагає рішального голосу в тому союзі і покищо відноситься з холодом до нього. Вище ілюстро-

вана скупість європейських держав у видатках на оборону не дає тій організації розбудувати свою силу так, щоб викликати респект у Хрущова.

Рівнобіжно йдуть також зусилля політичної надбудови для тих господарських і мілітарних зближень. Дискутується справа конфедерації, навіть федерації держав Європи. Коли той розвиток матиме досить часу, щоб дозріти, тоді велетень Західньої Європи не мусітиме з тривогою прислухатись до всіх погроз зі Сходу. Тоді не Москва кидатиме на Захід тінь комуністичної неволі, але, навпаки, світло європейської свободи духа й життя пробиватиме щораз сильніше темряву московсько-советської тюрми народів.

З советського гумору

Вчитель: — Де повісили ви дома портрет Леніна?

Учень: — Ми не повісили, бо при стінах живуть інші родини. Ми мешкаємо на середині...

— Чи знаєте, що „Правда” розписала конкурс на найкращий політичний дотеп?

— А яка перша нагорода?

— Двадцять літ!

Арештанти між собою:

— Ти збожеволів? Навіщо ти признався, що нелегально дістав цукор?

— Що ж мав я робити? Це ж прокурор сам мені його продав...

Урядовець мешкального уряду доброзичливо:

— То значить, приділене помешкання не подобається вашій дружині? Тоді краще пошукайте іншої дружини. Її можете дістати негайно...

УКРАЇНСЬКА МОВА

ОДНА З "МОВ-ВЕЛЕТНІВ"

ПРОФЕСОР романської філології в Колумбійському університеті Маріо Пей, автор праць „Історія мови” і „Головні світові мови”, виступив у „Нью-Йорк Таймс” з статтею під заголовком „Людина говорить трьома тисячами мов”, в якій поряdkує мови світу за кількістю людей, що ними говорять.

Він каже, що людям важко порозумітись між собою вже від тих біблійних часів, коли Господь покарав зухвальців, які будували Вавилонську вежу, щоб дістались до неба. Людство користується різними мовами, і науковці лінгвісти стараються їх класифікувати та впорядкувати.

Професор коледжу Адельфі З. Мюллер недавно склав новий інвентар мов і діалектів світу, з якого виходить, що людство користується 2,796 мовами, між якими українська мова займає 14-те місце. Професор Мюллер включив у список тих мов також

уже вимерлі мови, якими тепер ніхто не говорить. Та проф. Пей думає, що нова класифікація виявить, що всіх мов у світі є щонайменше 3,000., бо проф. Мюллер не узглядив деяких мов, зарахувавши їх до діалектів.

З-поміж 3.000 мов, що ними говорять люди, понад 2.000 належить до таких, якими користуються лише по кілька тисяч або навіть по кілька сотень людей. Такими є 132 мови папуаські, якими говорять у Новій Гвінеї, понад 100 мов австралійських тубільців, коло 500 мов африканських негрів і більше як 1.200 мов індіанських племен у Західній Півкулі.

Але деякі мови з-поміж цих мов досить великі. І так, старовинною мовою інків у Південній Америці ще й тепер говорять більше як 4 мільйони людей, мовою свагільі у східній Африці — 10 мільйонів осіб, а мовою гавзи в Нігерії — 14 мільйонів. У Пів-

Із журан. „Молода Україна”, Торонто, 1961 р.

денній Америці деякі мови індіанських племен вимирають, і науковці записують їх на „тейп-рекордери”, щоб зберегти для майбутніх дослідників.

До „мов-велетнів” зараховує проф. Мюллер такі мови, якими говорять щонайменше 50 мільйонів осіб. До цих мов зараховує американський мовознавець і українську мову.

Ось як виглядає класифікація мов за числом людей, що ними говорять:

На першому місці стоїть китайська мова, якою користується понад 600 мільйонів людей. Коли б обмежити цю мову тільки північно-манджурським діалектом, то й тоді вона стояла б на першому місці в світі, бо цим діалектом говорить 400 мільйонів людей. На другому місці стоїть англійська мова з 300 мільйонами, на третьому гіндостанська (200 млн.), 4-те місце займає еспанська мова (160 млн.), 5-те російська понад 100 млн.), далі йдуть німецька, японська й індонезійська, з яких кожна має приблизно по 100 мільйонів, французька і португальська (по 75 млн.), арабська, італійська і бенгальська (понад 50 млн.).

Українська мова і мови бігарська та талегу (в Індії) мають кожна пересічно по 50 мільйонів.

Класифікація мов за спорідненням виглядає так:

Більше як половина всіх людей у світі говорить мовами, що належать до групи, яку називаємо індоєвропейською. До цієї групи належать мови: германські (англійська, німецька, дан-

ська та мови скандинавські), латинсько-романські (латина та її нащадки: італійська, французька, португальська, еспанська, румунська), балто-слов'янські (литовська, російська, українська, польська, білоруська, чеська, словацька, словінська, сербо-хорватська і болгарська).

Інші мовні групи є такі: семітсько-гамітська, урало-алтайська, японсько-корейська, малайсько-полінезійська та ін.

До найстарших мов світу належать: сумерійська в Мезопотамії, пам'ятки якої, писані т. зв. клиновим письмом, сягають 3.500 років перед народженням Христа; китайська мова (писані пам'ятки з-перед 2.000 років до Христа; санскрит; грецька мова, пам'ятки якої походять із 8-го віку перед Христом („Іліяда” і „Одисея” Гомера) і латинська мова, пам'ятки з 500-го року до Христа.

До наймолодших мов можна зарахувати індонезійську, а до штучних мов „есперанто” та „інтерлінгву”, які не знаходять більшого застосування в практичному житті.

Дуже цікавими є капризи деяких мов. Наприклад, деякими кавказькими мовами не можна сказати: „Я його бачу”, а ця думка треба висловити так: „Він є бачений мною”. В мові басків і в мовах деяких американських індіан дієслово одночасно містить у собі підмет, присудок і всі інші частини речення. Деякі мови не мають чисел і родів. Мадярська мова на „він”, „вона” і „воно” має тільки одну форму.

Нога свійської качки як фактор її дальшого розвитку

Василь СОКІЛ

ШАНОВНІ члени Ученої Ради! Шановні офіційні опоненти! Шановні гості й усі присутні! Ми живемо в епоху нечуваних наукових відкриттів і грандіозних технічних досягнень. Ви самі чудово знаєте, що для сучасної науки немає нічого неможливого і що успіхи її перевершили найбагатшу людську фантазію.

Проте не можна сказати, що уже все зроблено, і нам немає чого відкривати. О, ні! Не перший рік і я прагну внести свій вклад у загальну справу наукового прогресу.

Моя спеціальність — тваринництво. З розвішених отут діяграм ви бачите, яке важливе значення має воно для народного господарства. Хоч би яких

успіхів ми досягли в створенні синтетичних матеріалів, проте людство ще довго вживатиме натуральні шерсть, шкіру, пух, перо, не кажучи вже про м'ясо, молоко та яйця, і нашим завданням є невпинно і повсякденно розробляти насущні проблеми розвитку тваринництва, зокрема птахівництва, якому я вирішив віддати всі свої знання і сили.

Переходимо до суті справи. Моя дисертація, як ви самі бачите, присвячена питанням розвитку свійської качки.

Що таке качка? Наука на це давно відповіла недвозначно. Качка є качка. З м'ясом, пухом, пером, яйцями. Що м'ясо качки смачне, пух м'який, а яйця поживні, — всім добре відомо. Але цього мало. Нашим зав-

Із журналу „Прапор”, Харків, 1961 р.

данням є не повторювати загальноновідомі істини, а відкривати нові.

Що ж можна знайти нового у качці? Здається, про неї все сказано. Однак при бажанні можна ще дуже й дуже багато говорити про качку.

Ми зупинимось лише на одному актуальному питанні, яке досі чомусь ніде й ніким не висвітлювалось, у достатній повноті. Воно сформульоване в назві нашої дисертації:

„Нога свійської качки як фактор її дальшого розвитку”.

Чому ми зосередили увагу саме на нозі? Ми, люди науки, не можемо обминати звичайні явища і буденні речі тільки тому, що всі вони здаються звичайними. Згадайте Ньютона. Протягом тисяч років всі дивились на яблуко як на звичайнісінький фрукт, а геніальний учений помітив, як воно впало з дерева, і відкрив свій знаменитий закон земного тяжіння.

Отже, дуже можливо, що саме в нозі качки все її майбутнє, хоч ми на неї (ногу) звикли дивитись, так би мовити, крізь пальці.

Переходимо до суті справи.

Розвішений перед вами ілюстрований матеріал — фото, діаграми, таблиці, схеми — допоможе ясніше зрозуміти суть наших теоретичних положень.

Над своєю темою наш колектив працював два роки. Точніше, два роки і три місяці. В основному ми експериментували над чотирма породами, взявши по десятеро качок з кожної.

Як уже згадувалось, ми поча-

ли з сорока екземплярів. Але в процесі роботи кількість підслідних качок виросла до 344. Це дало нам можливість зібрати величезний обсягом і дуже смачний, пробачте, дуже цікавий з наукового боку матеріал, на якому і побудовано нашу дисертацію.

Отже, „Нога свійської качки як фактор її дальшого розвитку”.

Насамперед слід зупинитись на визначенні самого поняття ноги. Що таке нога?

Нога — це нижня кінцівка качки.

Для чого ж потрібна качці нога? Давмо на це відповідь.

Живій, нормальній качці вона потрібна в трьох випадках:

- 1) щоб стояти,
- 2) щоб ходити,
- 3) щоб плавати.

Ви скажете, що це треба довести. Ми доводимо. Для того, щоб качка впевнено стояла на ногах і не падала на землю, необхідно (цитую з тексту) — „всім сегментам її тіла надати такого положення, при якому загальний центр ваги качки був би зрівноважений над площею опору, яку складають ноги (це може бути й одна нога, бо за нашими спостереженнями качка іноді любить стояти і на одній нозі), а обертальна дія ваги тіла, що міститься вище суглоба, була б неутралізована стабілізуючою дією м'язів”.

Як саме качка застосовує це наукове положення, показано ось на цих схемах.

Щодо найраціональнішого роз-

міру ноги, то тут є свій закон, сформульований так: чим більша качка, тим більшу ногу треба їй мати.

Переходячи, так би мовити, від стояння до ходіння, ми доводимо, що воно являє собою досить складний біохімічний процес, докладно описаний на сторінках 18-35 і зображений на відповідних схемах.

Плаває качка теж з допомогою ніг, і плавання являє собою такий самий складний біохімічний процес, як і ходіння. (Дивись схеми).

Другим етапом наших досліджень було вивчення мускулатури та кісток качачих ніг. Тут ми застосували порівняльну методику. Взяли по одній качці вищезгаданих порід. Завданням нашим було встановити міжпорідні різниці й дати відповідь на питання, яке хвилієсь весь науковий світ, — чия ж, власне, нога краща?

Це була, скажемо прямо, кропітка, але надзвичайно захоплююча робота. Ми присвятили цій справі майже рік, детально порівнюючи з усіх боків ноги качок порід: борківської, сіроукраїнської, пекінської та хакі-кемпбелл. Признаємось, ми поклали великі надії на вітчизняних качок, борківську та сіроукраїнську, однак вони, на жаль, не справдили наших сподівань. Нам не вдалося встановити будь-яких міжпорідних різниць у качачих ногах.

Гадаючи, що в аналізі була допущена якась помилка, ми ще раз узяли по одній нозі качок

згаданих порід і повторили дослід. Нас знову спіткала невдача. Але невдачі не зупиняють людей науки. Ми зробили ще чотири спроби. При цьому цього разу порядком наукового експерименту ми один раз зварили всі чотири ноги, а тричі підсмажували їх. Звичайно, між вареною і смаженою ногою різниця є, ми її зафіксували, але ця тема іншого дослідження. Що ж до нас, то ми, на превеликий жаль, і такою методою не змогли встановити жадної міжпорідної різниці.

Тоді ми вирішили порівняти качачу ногу з курячою (дивись третій розділ нашої дисертації, сторінки 110-164).

В цьому напрямку ми досягли чималих успіхів: поперше, ми переконались, що мускулатура курячої ноги розвинута значно краще, ніж у качки. Ми знайшли й причину цього загадкового явища. Вона полягає в тому, що курці доводиться більше бігати, ніж качці.

На доказ цього ми провели дуже цікавий експеримент. Ми організували показове, так би мовити, спортивне змагання курей і качок в бігу на сто метрів. Документально зафіксовано, що курка бігає в 2,076 рази швидше, ніж качка.

Програючи в швидкості, качка виграє в іншому, а саме — в рухливості суглоба. У неї він згинається на 20 градусів більше, ніж у курки, — і це допомагало качці добре плавати та поринати. Нездатність курки виконувати ці прості операції пере-

вірена відповідними експериментами. Ми пускали на воду одночасно качок і курей. Що ж ми побачили? Курка абсолютно не вміє плавати, а поринати у воду їй поготів!

Проте в плюсно-флянговому суглобі курка побиває качку. У неї значно більша амплітуда рухливості. Різниця досягає 16-19 градусів.

Чому ж виникла така вражаюча різниця? Та тому, що навіть мале курча, не кажучи вже про дорослу курку, змалку розвиває вищезазначену амплітуду рухливості свого плюсно-флянгового суглоба тим, що весь час гребеться в смітті, чого не можна сказати про жадну качку.

Четверта і остання частина (сторінки 166-217) присвячена питанню, яке коротко можна сформулювати так: що ж все-таки робити з качачою ногою? Лишити її такою, як вона є, і більше не повертатись до цього питання? Це було б дуже прикро. Навіщо ж тоді витрачено стільки часу й енергії?

Хвалитись ми не станемо, але все-таки певні позитивні результати наших досліджень слід визнати. Вони є. Адже ми довели, що качка, маючи ноги, здатна стояти, ходити і плавати. Що ми ще можемо дослідити? Лишилось дослідити, як качка поринає у воду. Цьому питанню ми й присвячуємо останню, найважливішу частину своєї дисертації.

Всім відомо — качка поринає у воду. Навіщо? Вона таким чином здобуває собі корм на дні водоймищ. Але як вона, товариші,

поринає? Ще дуже й дуже погано. В порівнянні з дикою напца свійська качка заглиблюється у воду лише на 45-50 сантиметрів, тоді як дика качка пірнає майже на цілий метр! Внаслідок цього дика качка потрапляє в привілейоване становище, бо користується більшою територією дна і здобуває там значно більше корму, ніж свійська качка. З точки зору державного плану розвитку птахівництва це явище зовсім недопустиме. Тут треба вжити рішучих заходів.

Свійська качка повинна поринати глибше, і ми до цього питання зобов'язані теж підійти значно глибше, ніж досі підходили. Заглиблення качки на один сантиметр відкриває перед нами величезні перспективи.

Ми докладно вивчили весь процес поринання качок. Ми пускали вглиб тих же качок чотирьох порід — борківської, сіроукраїнської, пекінської і хакікемпбелл, з усіх боків фотографували, знімали їх на кіноплівку і несподівано переконались, що міра заглиблення у воду залежить головним чином від питомої ваги качки, а ноги тут ні при чому...

Як не сумно, але в жадної з розглянутих порід качок ми не виявили ні в будові кістяка, ні в мускулатурі ніг будь-якого спеціального пристрою, який дав би їм змогу виконати вищезгадане завдання. При добуванні корму основну роботу виконують не ноги, а м'язи шиї.

Який же вихід з такого становища? У нас з'явилось глибоке

переконання, що наші качки під впливом відповідних експериментів кінець кінцем привчаться поринати на таку глибину, про яку ми зараз можемо тільки мріяти.

Я скінчив. Готовий до нових подвигів на науковій ниві, з хви-

люванням чекаю вашого справедливого вердикту. Можете не сумніватись, що, присвоївши мені високий ступінь кандидата наук, ви, шановні члени Ученої Ради, тим самим заохотите мене до дальшої самовідданої праці над розв'язанням ще важливіших наукових проблем.

Іван Франко і фізична культура

Тарас ФРАНКО

НАЙСТАРШИЙ з синів нагуєвицького селянина Якова Франка, Іван, був допитливим, але кволим хлопцем, і саме тому батько віддав його до школи.

У Дрогобицькій реальній гімназії, за свідченням мемуариста Кароля Бандрівського, обов'язковим предметом була гімнастика, яку викладав чех Сікора. Робив гімнастичні вправи і Франко, і хоча спочатку начебто й не смакував у них, але зрештою полюбив гімнастику і вже не розлучався з нею усе своє життя. Щодня робив він ранкову зарядку, до старості вправлявся з гантелями, а потім розтирався до пояса кімнатною водою. Гімнастика допомогла Франкові зміцнити своє здоров'я, їй він завдячує свою витривалість і здатність до розумової і фізичної праці.

Був замолоду і неабияким бігуном. Він пригадував, як одного

разу довелось йому пробігти без відпочинку з Дрогобича до Нагуєвичів — загалом близько дванадцяти кілометрів. Особливо ж любив Іван Франко пішки мандрівки. Він був туристом у повному і найкращому розумінні цього слова. Ще в 1874 році, учнем сьомої класи гімназії Іван Франко зробив пішки екскурсію по рідному Підгір'ю, відвідавши між іншим, і село Лолин, де закохався в Ольгу Рошкевич.

А через десять років очолив цілу туристську молодіжну групу. Юнаки і дівчата подорожували залізницею і пішки, побували на Чорногорі, переправлялись Черемошем. Вони знайомились з людьми, влаштовували концерти, розмовляли з селянами. Цю подорож Іван Франко описав у цікавих і дотепних віршах. Характерно, що в автобіографічному спогаді про свою молодість „Борис Граб” Франко

Із журн. „Фізкультура і спорт”, Київ, 1960 р.

розповідає, що Борис, тобто він сам, довго ходив по поруччю над крутим обривом річки, зберігаючи рівновагу, як на гімнастичній колоді.

Пізніше, відпочиваючи в Гуцульщині, Іван Франко часто підіймався на гору Піп Іван, Писаний камінь та інші карпатські верхи. Під час цих сходжень він дуже легко вилазив на стрімкі скелі, зовсім не відчуваючи головокружіння, і коли в повісті „Петрії і Довбушки” Франко описував, як опришок Невеличкий, шукаючи скарбів, видирається на скелю, то, звичайно, пригадував власні гірські пригоди. До речі, в передмові до другого видання „Петрії і Довбушків” письменник вказував, що той подвиг Невеличкого був немовби провісником однієї з галузей спорту, а саме альпінізму.

Для туристських подорожей Франко мріяв придбати велосипед, але наміру свого не виконав. Та їздити на колесі, мабуть, умів, бо з латинської мови бездоганно переклав вірш, де оспівувалась щойно винайдена тоді „бірота” — тобто велосипед, або, як ще кажуть в західних областях „ровер”.

З прогулянками було зв'язане також захоплення Франкове риболовлю, успадковане передусім від батька, Якова. Не раз бувало, що в тих місцях річки, де вже побували професіональні рибалки з сітьми, Франко ловив ще багато риби. Це вдається, звичайно, не кожному. Рибна ловля описана в ряді творів Франка: „Лель і Полель”, в оповіданні

„Щука”, повісті створеній батьком у похилому віці, „Як Юра Шикманюк брів Черемош” та в інших.

Дбаючи про здоров'я, батько уникав запорошених і задимлених приміщень, сам не курив і іншим не радив, цурався алкоголю і брився пияцтвом.

До туристських мандрівок і фізичних вправ усіх видів заохочував Франко і своїх дітей. Пам'ятаю, як радів батько, коли ми маленькими вправлялися на турніку і хвалилися перед ним, які то „важкі” штуки вміємо робити. Всі четверо дітей Івана Франка — три сини і дочка — були гімнастами, а також займалися іншими видами спорту — грали в теніс і футбол, взимку ходили на лижах, бігали на ковзах. Брат Петро був свого часу непоганим футболістом і написав колись книжку „Шведська руханка” і „Пластові гри та забави”. Автор цих рядків у 1914 році, ще за життя батька, видав книжку „Історія і теорія руханки”. Іван Франко підтримував наш інтерес до спорту, з охотою читав вміщені нами в газетах звіти про гімнастичні виступи та інші спортові змагання.

Фізична культура і спорт мали в особі Івана Франка свого незмінного прихильника. Він вбачав у них важливий засіб виховання нової, гармонійно розвинутої людини — вільної людини майбутнього, про яке палко мріяв, до якого торував шляхи своїм життям, творчістю і боротьбою письменник-революціонер.

- НА НАЙХОЛОДНІШОМУ
- ВІДТИНКУ
- ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

БОРОТЬБА ЗА ШПІЦБЕРГЕН

ЧОТИРИ п'яті частини території під льодовою покривою. Земля замерзла до 230 м глибини. Арктичне підсоння злагіднене Гольфштромом: в січні — 25 Цельсія, в липні +5 Цельсія, що по Фаренгайту означає температуру між —32 до +20. Розміри території — 62105 км², себто величина Литви. Найвища гора Верх Ньютона — 1717 м.

Це опис комплексу островів Шпіцберген, положеного 1000 км від Північного полюса, поданий на основі останнього видання великого справочника Ullstein Handbuch, 1960 р.

Шпіцберген відкрили вікінги в 12-му ст. і назвали його „країною зимного побережжя” — Скальбард. 1596 року наново відкрив його голляндець Варентс і з того часу різні держави сперечались за посідання островів. Їх цінність ґрунтувалась на масах

китів. Сьогодні кити перетереблені, зате відкрито вугляні поклади, а в найновіші часи шукають більших нафтових джерел. Це господарські примани.

Найновіша історія і вкінці холодна війна додали ще нову, особлившу приману. На глибоко замерзлій території можна дешевим коштом (приблизно 200 тисяч доларів) побудувати леґіони, а ці в випадку війни мали б неоціненне значення. Шпіцберген лежить приблизно в тій самій віддалі від СРСР і американських баз в Гренляндії й Шотландії.

Претенсії до цих островів підносила Голляндія, Норвегія, Англія і Росія. Але нарешті 1920 року Ліга Націй признала їх Норвегії, яка 1925 року обняла їх адміністрацію. Все ж це признання було зв'язане з умовою, що острови не можуть бути ба-

зою воєнних кораблів і на них не буде військових споруд. ССРСР зразу не хотів признати рішення Ліги Націй, але вкінці признав і примирився.

Населення Шпіцбергена за останніми даними досягає 3700 душ, а з цього поважне число, коло двох з половиною тисячі — це советські люди. Вони працюють по вугільних копальнях, арендованих ССРСР. Для Советів Шпіцберген важний і з господарських і з стратегічних причин. Це найближчі припаси вугілля до околиць Мурманщини. Донеччина віддалена на 3600 км., вугілля Воркути й Печори на яких 2400 км., тоді як із Шпіцбергену кораблі постачають вугілля за 34 годин.

Хто ж із советських людей там працює? Як стверджує європейська преса, туди відкомандовують досвідчених вуглекопів... із Донеччини, пересічно на два ро-

ки. Між ними напевно багато українців! Так довелося нам йти не тільки княжими шляхами до вічної української мрії, до блакитного Дону, і там — за словами Івана Франка — „під землею для чужого камінь - вугіль цюкати"... Довелося нам ходити і пізнішими шляхами переможеного козацтва і на далекій півночі для чужого добувати паливо з-під замерзлої землі...

В найновіші часи зацікавились островами західні нафтові компанії і переводять там пильні досліди. Це особливо непокоїть Москву, яка в усьому цьому підозріває хитрощі Пентагону, який таким способом, під ослоною господарських підприємств, хоче осадовитись на островах.

Підчас останньої війни, коли німецькі армії зайняли Норвегію, Англія з норвезькими частинами обсадила Шпіцберген. І хоча німецькі налети зрівнювали оселі

А ЛЮБО ІСПИТИ

*І досі нам сниться,
І досі маниться
Блакитного того Дону
Шоломом напитися.*

*Від роду до роду
Пю далеку воду
Ми співали-споминали,
Як мрію-свободу.*

*Якби то нам з Дону
Та не було грому,
То вже б ми над Вугом,
Сяном
Не дались нікому.*

ІВАН

*Якби то над Доном
Стали ми рядами,
Залізними панцирями
Сперлися з ордами!*

*Були би ми „Полю”
Шляхи заступили
Золотими шоломами
З Дону воду пили.*

*Була б нас не реала
Степовая птаха,*

з землею, Англія й Норвегія втрималися там до кінця. Перемогу над Німеччиною зараз пробували використати більшовики. 1944 року Москва зажадала від норвезького уряду в екзилі дозволу збудувати на островах свої військові бази. Норвежці не погодилися. 1947 року Молотов пропонував Норвегії на спілку побудувати укріплення. Парламент в Осло, покликуючись на

заборону Ліги Націй, знову відкинув пропозицію. Тепер прийшла советська відплата. Норвегія хотіла збудувати летунський майдан для цивільного повітроплавства і так зробити Шпіцберген цікавою ціллю для туристів. Але Москва зареагувала скоро і так гостро, що норвезький уряд покищо занехав свої пляни.

ШПІЦБЕРГЕН У ПОРІВНЯННІ З ІНШИМИ ОСТРОВАМИ

Велика Британія	219 805 км ²
Ісландія	102 819 „
Ірландія	82 459 „
Нова Земля (СРСР) північні острови	48 200 „
Шпіцберген (зах. ост.)	39 500 „
Нова Земля (півд. ост.)	33 200 „
Сицилія (італ.)	25 562 „
Сардинія (італ.)	23 818 „
Шпіцберген (півн. ост.)	15 000 „
Корсика (франц.)	8 720 „
Крета (гр.)	8 373 „

ШЕЛОМОМ ДОНУ

ФРАНКО

*Якби на Дону стояли
Чати Мономаха.*

*Ліниво, ліниво,
Як Донові хвилі,
Плили віки за віками,
Наш гаразд розмили.*

*Довелось таки нам
Над тим Доном стати,
Робітницькими валками
Байдаки таскати.*

*Довелось таки нам
До його застукать:
Під землею для зужого
Камінь-вугіль цюкать.*

*Довелось таки нам
В нім шукати броду:
Не шоломом, пригорщами
Пити з нього воду.*

*Довелось таки нам
З Дону дань приймати:
Бурлацькій шмати прати,
Босі ноги мити.*

ГАРЯЧІ ДЖЕРЕЛА ЗАКАРПАТТЯ

К. ЧЕРКАШИН

КАРПАТИ належать до наймолодших гір на земній кулі. Вони „народилися” лише... близько 20 мільйонів років тому і своїм походженням, як і Гімалаяі, Апеніни, Кавказькі та Кримські гори, зобов'язані геотектонічному рухові земної кори.

Вчені вже давно переконалися, що в надрах Карпат, на порівняно невеликих глибинах, є рештки незастиглих вулканічних гірських порід. Отже, на думку спеціалістів, повинні бути й підземні води, що циркулюють поблизу, нагріваючись та насичуючись газами.

Пошуки цих, так званих термальних вод, проводила в 1960 р. група працівників Закарпатської комплексної геологічної експедиції, очолювана старшим гідрологом Іваном Павловичем Короштовцем.

Неподалік села Вишкове, Хуст-

ського району, на глибині сімдесят метрів вони виявили термальний горизонт. Гаряча мінеральна вода цього джерела за своїм хемічним складом хлориднонатрієва, насичена вуглекислим газом, що підвищує її лікувальні та смакові якості.

Друга свердловина була закладена на околиці села Велика Ростока, Іршавського району. Тут, на глибині близько чотирьохсот метрів, знайшли джерело з температурою 39 градусів

Перспектива використання закарпатських термальних вод у медицині дуже широка. Вони чудодійно впливають на організм хворої людини цілим рядом лікувальних факторів — термічних, хемічних, газових, біологічних. В недалекому майбутньому поблизу джерел будуть збудовані санаторії, лікарні.

Гідрогеологи Закарпатської експедиції відкрили також джерело, температура яких вища за сто градусів. Так, у свердловині завглибшки близько двох тисяч метрів, перевіреній коло села Дорогобратове, Іршавського району, знайдено воду, нагріту до ста тридцяти градусів. Є всі підстави передбачати, що на таких глибинах можна виявити не тільки перегріту воду, а й водяну пару значних температур та тиску.

Це відкриває можливість використовувати безплатне підземне тепло в народному господарстві. Трубопроводи з відповідною термоізоляцією подаватимуть воду з надр землі для обігрівання будинків у містах та селах.

Повість написана на підставі сучасних Марії Маркович з дому Вілінських джерел — спогадів, листування і праць про Марка Вовчка — і її центральною постаттю являється ця українська письменниця, що була не тільки славною в Україні, але й відомою в тогочасних літературних колах Західної Європи. Фрагмент із роману, що стосується її перебування в Парижі і взаємин із французькими письменниками, передрукований нижче.

МАРКО ВОВЧОК У ПАРИЖІ

ЮРІЙ ТИС

СПОКІНЕ пополудневе сонце проховзнулося своїм золотим промінням крізь тендітні віконні занавіси й освітило полиці з книжками, дві олійні картини й портрет Марії, великий дагеротип, оправлений в круглі рами з вузького темного дерева. Марія сиділа за столом проти Турґєнева, що читав її листа від одного з найбільших письменників Франції, Проспера Меріме:

Оповідання Марії дуже сумні. До того мені здається, що зао-

хочують кріпаків розпорювати животи своїм панам. Перекласти їх на французьку мову трудно. В мові ваших селян є поезія, що видаватиметься дуже чудернацькою у французькій мові.

Марія слухала листа Меріме, а разом з цікавістю поглядала на Турґєнева. Завважила, що він в останній час дуже змінився. Його мужицьке лице дістало ще грубші риси, а волосся дуже посивіло. Гляділа на цю кремену

Уривки з біографічної повісті з життя Марка Вовчка „На світанку”.
В-во М. Девисюка, Чікаго, 1961 р.

постать письменника і думала, що він виглядає багато старіше, як на своїх сорок два роки.

Це нічого, — відповіла — коли Меріме думає, що мої оповідання до перекладу не підходять, хай буде й так. Пишу для своїх, і для мене цінним буде, коли мій народ мене зрозуміє. Може колись напишу щось більш підхоже до перекладу.

— А втім, — додала — це правда, що душа українського селянина дуже своєрідна, дуже поетична. Чужинцеві може навіть здаватися абсурдною. Не диво, що її трудно зрозуміти.

Тургенев зложив листа.

— Ви вільні сьогодні? Може підемо до театру? У мене квитки.

Марія відмовилась. В неї заповіджена візита кількох поетів і малярів.

— Залишіться краще з нами — докинула. — Товариство буде цікаве, поговоримо.

Марія не закінчила: зі здивуванням і збентеженням дивилась на Тургенева. Він нагло спаленів, і його очі набрали лихого, гострого вигляду.

— Я вас не розумію, Маріє! Живете самотно, оминаєте мене й інших, нікого не хочете бачити. І раптом міняєтеся, а ваше мешкання відкривається для паризької богемі. Хочете рівняти мене з цією юрбою? Волієте недорослих поетів, фантастів, хтозна-кого? Ви легкодушна істота!

Марія відчувала, що ці слова схвилювали її, але вмить опанувала себе. Може повинна була відповісти Тургеневу гостро, бо ж

врешті, яке право має він говорити до неї такими словами і таким способом.

Коли успокоїлася, промовила тихо й простосердно:

— Ви, друже, не враховуєте, що це мої перші місяці побуту в Парижі. Я була чужа всім, і всі були байдужі до мене. Зрозуміло, мене ніхто не знав, ніхто не чував про мене. Я ще не звикла ні до свого оточення, ні до людей, ні до нового стилю життя, такого відмінного від спокійного, тихого Дрездену. Я була приголомшена цим величезним містом, столицею світу й джерелом духовних струмів. Я мушу спізнати те, що живе й буйне в мистецтві, те, що має цінності для майбутнього. Гроші плили, як вода, і в цьому хаосі я розгубилася.

— Я клопотався про ваші гонорари!

— Це так! — перехопила Марія. — Згодом я почала розуміти це місто й полюбила його так само, як і його вільних веселих людей. Я бачу Париж, не тільки, як місто забав і веселости, але й вдумливої творчості й життєрадісного, активного мистецтва. Я вам, друже, завдячую, дуже багато — з прихованим тремтінням у голосі мовила далі Марія. — І за це я вам безмежно вдячна. Зважте, коли ви маленькій дитині, що дістала подарунок, скажете — подякуй гарно, буває, що дитина затнеться і не скаже ні слова. Є люди, що їм важко висловлювати свою подяку, хоч глибоко її відчувують. Я саме до таких належу.

Тургенєв зірвався з крісла.

— Маріє, що ви? Я не вимагаю від вас нічого.

— Заспокойтеся, друже. Я дуже ціну ваші турботи про мене. Вони не малі. Ви знаєте мої матеріальні умови краще, як я сама, ви знаєте мою працю і мої творчі наміри. Проте існує щось, куди ще ніхто не заглянув, — це моя душа, моє особисте я. Це ділянка моєї істоти, що хоче бути вільна, від усяких впливів незалежна, і навіть ви, друже, не маєте доступу до цих надр моєї душі.

Тургенєв збентежився, він оправдувався, цілував руки Марії. Вона спокійно гляділа на цього визначного мистця, аналізувала його погляди й переконання. Як краплі води жолоблять твердий ґраніт, так роки життя впливали на його світогляд. Він не розумів уже творчих поривів нової поетичної генерації і відрухів свобідної молодечої думки.

— Маріє, Маріє! — палко промовив Тургенєв — мій подив до вас незрушимий. Я відданий вам, Маріє, назавжди. Любов моя — це почування, що існує поза часом. Коли я з вами . . .

Він притих на хвилину, сильно зворушений своїми переживаннями цієї хвилини.

— Коли я з вами, — повторив із незвичайною пристрасстю — мені здається, що так має бути назавжди. Любов не знає часу. Любов — це передчуття вічного.

Він успокоївся, довго мовчав, врешті вибачився перед Марією за свої хвилювання. Опісля по-

прощався і без слова вийшов. Марія залишилася сама.

Розглянулася по кімнаті. На малому столику лежали останні видання „Для народного читання“, де друкувалися переклади її творів; постійний, хоч невеличкий дохід. Побіч — остання пошта, що її ще не всіла прочитати. Тільки два чи три листи відкрила, де різні редакції прохали її описати свої враження з Парижу.

В цьому не мала ніяких труднощів. Французьку мову знала досконало ще з дитини, з містом познайомила доволі скоро. Усе це завдячувала своїй енергії спізнавати нове й цікавості до найменших дрібниць.

Відкрила листа від Опанаса.

„Тепер вечір, темно, і я думаю про тебе. Я бачу тебе й не можу найти. Я терплю. Мене огорнув глибокий сум, і коли пожаліюся перед тобою, мені легше. Бо в тебе чиста душа й серце, що не знає злого. Чи маю жаліти, що стрінув тебе в житті? Ні, вже краще терпіти. Якби я мав тебе біля себе, поклав би долоню на твої руки і заспокоївся б, наче по великому терпінні.

Багато хочу сказати тобі, але зажду, аж приїдеш”.

Розкрила малу посилку з Петербургу. Прояснила, коли побачила невеличку книжечку у скромній обгортці з малюнком кобзаря і з написом:

К О Б З А Р Ь
Т. Шевченка
Санкт Петербург
1 8 6 0.

На першій сторінці прочитала
власноручну присвяту поета:

Мойй єдиний доні
Марусі Маркович
і рідний і хрищений батько
Тарас.

Пригорнула книжечку до серця. Не було для неї кращого признання на світі, як ця дружба з великим поетом, дружба, якою Шевченко визнавав її, як письменницю і як свою кращу ученицю. Там, у Петербурзі, писала ці слова рука поета, великого мужа народу, що став ясним світлом у темні московської імперії на майбутні століття.

Здивував її лист від Лобача-Жученка. Це була для неї дуже приємна несподіванка. Воялася романтичних і трагічних визнань; вони робили її настороженою, ставали причиною душевних розстроїв. Але відкриваючи листа від Жученка, вона, навпаки, чомусь то зраділа, відчула тепло справжньої приязні цієї людини, що не накидалася їй ніколи і не турбувала її своїми визнаннями.

„Дорога, улюблена пані! Я знаю, відколи вас стрінув, не можу вас забути. У своєму серці маю ваш чистий і шляхетний образ. Досі не казав вам нічого. Писав вам листа, але знищив, спалив; лист був невдалий. Мої почування до вас, як буря; пороги цілувати, якими ви проходите. Вірте мені!”

Марія з листом в руці, перевернула кімнатою в ритмі модного танку. Рада-весела записала свої думки до нового оповідання „Пройдисвіт”:

Чи то всім те кохання потрібне? Що не вилучає ні старого, ні бувалого, ні молодого, ні літнього? А що лиха від нього, Боже, всесильний!

Не злічить ніхто, скільки потонуло, подушилося, порізалось через нього! Вільш, як билля в полі! Зразу ущасливить, немов окрилить, а там як притисне, як пригрічить, аж не оддихнеш!

Лист від Білозерського:

Тургенєв писав до Петербургу, що ти сфінкс. Твій талант зростає до висот і проминає метеором. Тоді ти не пишеш, кидаєшся у вир забав, а згодом знову приходять творчі хвилини.

Що ж, — думала Марія — чи її вина в тому, що має таку незрівноважену вдачу? Можливо, що вона чудна, не вмє економити своїх сил, не вмє жити. Сфінкс! Може хто інший не був би таким тасмничим для тих інших, що завжди готові офірувати свої почування. Це таке просте для неї і ніяка загадка.

Слова Тургенєва пригадали Марії про відвідини мистців. Метнулася по кімнаті, стільки ще роботи, щоб гідно прийняти гостей.

Того вечора Марія була в чудовому гуморі. Ціле товариство вирішило піти на бал мистців-малярів. Марія одягнула свою найкращу вечірню сукню, кринолінового стилю у тендітно селединовому кольорі, дібрала до цього золоті сережки й шовкову тонку накидку. Була вдоволена собою.

На залі жмурила очі від світла численних канделябрів і роз-

глядалася цікаво по залі. Музика грала лянсієра, панове у фраках і пані у стройових сукнях порушалися в такті музики. І за хвилину все змішалос'я, завирувало. Миготіли перед її очима кольорові строї, квіти й світла в атмосфері ямину, болгарської рожі і амбрі.

Марія спочивала в раменах молодого студента, з палкими очима й інтелігентним, цікавим лицем.

— Жюль Верн — представився їй і був дуже врадуваний, коли довідався, що стрінув чужинку-письменницю. Познайомив її з своїм товариством юних і свавільних поетів і малярів та інженерів, що мріяли про пару й електрику, про сили, здібні змінити біг історії за декілька наступних років.

Верн признався, що студіює, але в суті речі є фантаст і людина нереальна, бо пише оповідання з майбутнього, захоплені новими винаходами й дослідженнями. Але на довші розмови не було часу.

— Жий безжурно! — викрикнув юнак із фантастичною краваткою на шиї і довгим буйним волоссям. — Світ — це лихо загальне, безчасовий цикл поганих конфліктів.

— Поет каже, що два і два є п'ять — заговорив веселий студент, що з особливою увагою зорив за Марією. — Слухайте мене й не переривайте! І поет щасливий.

— Щасливий, щасливий — загуло, закричало товариство.

— А мудрець — гробовим го-

лосом продовжував студент — мудрець знає, що два і два є чотири, але ця правда спричинює йому безмежні турботи впродовж цілого життя.

Із прищурених, замріяних очей гляділа на них Марія. Студент Юлій Верн запропонував відвезти Марію додому. Стояли під її домом, п'яні юністю й щастям.

— Ідіть уже спати — сміялася, подаючи їм руку на прощання, а вони дякували їй за її привітність, цілувати руки за шляхетне товариство.

В наступних днях огорнула Марію туга за самотою. Нікуди не виходила і нікого не приймала, поклала на ліжко свого малого ведмедика й писала. Тоді постали нові оповідання і „Листи з Парижу“, що їх вислала до львівського журналу „Мета“.

ЛИСТИ З ПАРИЖУ.

Із усіх боків гомін і гук. Широко блискучі вулиці палають вогнями: по вулицях сплетеними зграями вироєється людей незліченно, і незліченно несеться коляс і карет, одна одну попереджуючи, або поруч разом.

От, навалена до самої стелі гора срібних ложок у цілошибному вікні, от крамниця із свіжими квітами. Уліво купка високих дерев; управо дерева в рядок. Пишні кофейні з дверима навстіж, а в середині оксамитні дивани, золотопісані стіни, дзеркала, гарно прибрані чоловіки й жінки. Он далі повивішувані ґравюри й образи мальовані, у золочених рамах. Назустріч торохкотить важкий критий віз парою білих коней, а в

возі і на возі повно людей. На рижку зморена дівчина продає пов'ялі рожечки у пучечках. Он у стороні когось дожидає карета, і сивий візник тим часом газету читас. Ось коси висять на продаж і воскові головки показуються у мудрих зачісках, повиті і поперебиті стрічками. Звонкоголосий викрикує книжечку новеньку купити. Ось робітники й наймити в синіх і білих блузах минають: зуав дивиться на превеликі яблука й груші, на морські раки, печені птиці, виноград і апельсини. Як же штучно все те розкладено на зеленій травіці, на столах, як гарно листом обряжено! Ось крамниця з едвабами злототканними, легкими димками, тонкими рубками, кармазинами цвіткованими, усяким павутинням, дорогими блаватами й газетками. Ось дівчата чепурні й знов робітники, зуави з карабелями, міські десятники в гудзиках яєних і старі і молоді, і малі, і великі, і усякі люди, і знову кофейні, крамниці, і знову рядки дерев, і доми височенні на шість осадів. . . .

Вечір. Вулиці втихають. Краще можна лічити коляси, краще розглядіти людей, виден буде темний чоловік-шматочник, що скорчившись нікає, з кошником за плечима, з залізним гачком і фонариком у руках, риючи й розгрібаючи сміття попід брамами, шукаючи собі здобички.

У пишних кофейнях чим пізніш, людей усе приповнюється. Чоловіки засідають при столиках. Скільки їх їсть тут і п'є,

говорить і читас! Скільки гарних жінок тут щєбече і сміється! Скільки розмов і мови до півночі!

Тоді вулиці втихають. Міські годинники б'ють, одні, другі: ось вибила друга, третя година. Тихо на вулицях, безлюдно, хіба який-такий, що забарився де, поспішає додому пішки або кіньми. О четвертій появляються фонарщики загашувати ліхтарні, бо вже на світ займається. За ними метельщики й метельнички ідуть із мітлами вулиці мести.

Більш тут метельничок, а всякі вони. Стрінула високу вродливу, і вона говорила:

„У нашому краї дуже багато й рясно родить”.

Ніхто її не слухав і не питав, де її край, а вона не вгавала й питала в товаришок, чи знають той її край: може були колись? Може хоч чували?

Що ж треба ще вилічувати? Палаці пишні, будинки красні, мости штучні, дерева вирощені, сади викохані. Та одного тут нема— свіжости ні в чому, що живе й росте, нема, нема, та й нема! Високо зеленіють дерева, рясно цвітуть і пахнуть квіти, і зеленіють, і квітнуть, і пахнуть, а свіжости нема!

Одна конвалія з нашого гаю освіжить тебе і наче виведе за собою всю розкіш степів і лугів, і кучерявих гаїв, а вихована тут конвалія виводить за собою пил і каміння, спеку та вар і втому, тісноту та смагу.

**
*

. . . Марія перечитувала віст-

ки з України.

Костомаров писав:

Ми для себе не будемо жадати нічого, крім спільних із цілою Росією бажань.

Інші говорили про дві батьківщини. Одна менша й вужча, — це Україна. І друга широка, мно-гоплемінна — Росія.

Марія закусила губи. Типові непоправні романтики. Хоч висхалюються своїм політичним і мистецьким реалізмом.

Один Шевченко залишився самотньо. Є далі тим, чим був.

Іронізує з усіх і розповідає свої сарказми про кацапів.

Один, єдиний Шевченко! Вона вірить йому і тільки йому. Врешті, як тут боротися проти наївних міражів і проти аргументів дійсного? Як жити для добра народу так, як це розуміє Тарас, коли кращі сили шукають широких батьківщин.

Колись, ще може недавно, ніхто не чув українського слова, рідна мова — це був тільки регіональний діалект. Ще Гоголь писав тільки по-московськи, але казав, що це для нього чужа мова. А як же ж нині? Чи на-надаремне трудився Шевченко, надаремне вона, Марія, пише українські оповідання? Чи її життя колись оцінять тільки, як да-нину провінції, що навіть рідну казку призабула?

На сторожі треба поставити слово. На сторожі чого? Інші бороняться зброєю і досягають власної держави.

Держава! Ах, вона романтик, куди більший за Куліша й Ко-стомарова. Йй приходить на дум-

ку цілком недосяжна ідея.

А все ж ідея двох батьківщин смішна. Скорше чи пізніше, коли засне народ і знову не стане борців, ця ширша й багатіша по-глине вужчу. Це було так само ясно, як і те, що вже тепер проти цієї ширшої треба боротися. Як Шевченко, її прибраний батько.

В той час писав Герцен:

Ми дуже жаліли б, якби Україна, наприклад, покликана вільно висловити свою думку, не змогла залишитися цілком незалежною. Пам'ять про те, що Україна перетерпіла від часів Хмельницького, могла б бути її великим досвідом.

Ці слова збентежили Марію. Відкрито пише ліберал-революціонер про Україну те, що повинні писати її сини. Чи ж дійсно майбутнє її вітчизни лежить в інтернаціоналізмі?

Не могла знайти відповіді на це питання. Недоставало їй, як думала, фундаментальних основ суспільних наук. Почала читати. Ще заки передумала писання Руссо, що, до речі, дуже їй сподобалися, звернула свою увагу на виклади паризького університету. Відтепер, хто забажав стрінути Марію, міг із нею говорити на перервах поміж викладами. Приходила туди не як студентка, а як вільна людина, що бажася заспокоїти свою пристрасть знання.

Марія завважила, що про сло-в'янські народи на заході не ба-гато знають. Французи мало ці-кавилися тим, що діється по-другому боці німецького кордо-

ну; усе, що далі на схід, належало до своєрідних екзотик. Не було чужинців, що знали б українську мову. Меріме викладав тільки по-російськи; якийсь час Марія цікавилася викладами польського професора Олександра Ходзька, що викладав мови польську, чеську, російську та ще мову слов'янську.

Хтось порадив їй слухати професора Леві Альвареза, що написав книжку есеїв і відзначався гострими сатиричними нотками своїх викладів. З особливою увагою тлумачив суспільні проблеми, часто беручи приклади з умов життя в російському царстві. Слухачів мав небагато, але виклади цікавили Марію. Вона записувала думки і зміст викладів. Професор Альварез, старенький уже чоловік, приходив завжди на викладову залу усмінений і бадьорий, а на його грудях блищав орден кавалера почесної легії. Він уплітав у свої виклади повчання й цитати, гідні запису для майбутніх:

Як пастир вищий від отари, так пануючий вищий від народу. Так думав цісар Калігула, як передає нам Філон. З цього я роблю висновок, цілком правильний і логічний, що або королі є богами, або ми всі є худобою.

Росія збирається поневолити Європу, але російський нарід сам себе поневолить при цьому. Цього я цілком певний, тим більше, що всі європейські королі працюють із усіх сил над тим, щоб це прискорити.

Бережіться союзів народів. Хіба ж ніхто не є такий божевільний, щоб сказати щиро й відкрито своєму слабшому союзникові: я склав із тобою союз, тільки мені корисний. Я буду додержувати наших умов так довго, як це мені подобається!

— Ви з Росії? Росіянка? — спитав одного разу Марію.

— Я українка! — відповіла з надією, що він, мабуть, знає про інші народи в Росії. Так їй принайменше здавалося, і тепер очікувала відомої легковажної заваги: ах, це все одно!

Мабуть, знав, як стоять ці справи дон Леві Альварез, бо глянув на Марію приязним, батьківським поглядом:

— Мені дуже приємно, що стрінувся з вами. Багато людей соромиться, що належать до забутого незнамого народу. Але це не сором. Ось поляки теж поневолені, а мій друг Шопен признавався до польської нації.

Старенький професор відвернувся до шафи з книжками й довго нишпорив там, здавалось, цілком забув про Марію. Врешті простягнув до неї руку з книжкою.

— Візьміть це в дар від мене. Там я пишу про ваш народ. Зову його козацьким і стверджую, що козацька література багата й не заслуговує ні на погорду, ні на байдужість.

Вийшла разом і розпрощалися. Із зачудованням гляділа Марія вслід за стареньким семидесятилітнім професором, що йшов тепер сонцем університетського подвір'я. У руці тримала його

книжку. Якись нездійсненні бажання збудив він у її душі. Поволі пішла за ним. У парку бачила, як він весело приглядався до дітей, що стрибали й пустували довкола нього, і врешті зник за великими корчами магнолії. Марія залишилася в парку. Біля неї пройшов міський поліцай у кепі, побіч розлігся на лавці якийсь позіхало і дрімав. Ішли жінки з накупленими харчами, пора була передобідня. Марія розглядалася, може побачить ще професора, що звернув увагу на Україну та на її народ, гонений від віків не менше, як народ Ізраїля, до якого належав кавалер дон Леві Альварез.

Марія чулася щасливою після цієї зустрічі, що запліднила її

новими думками й проблемами. Багатство духу старенької людини залишило незатерті сліди в її душі. Вона перекинула листки книги. Серед похвал козацькій нації вона знайшла пісню гетьмана Мазепи, перекладену професором на французьку мову:

Par le sabre nous avons les lois!

Як дивно! Від рідного гетьмана через французького професора вона знайшла знову те, що проповідував Шевченко й чого вона в своїм розхитанні схильна була шукати в інтернаціональних теоріях:

що през шаблі маєм права.

Так писав француз. Марії пригадався Пушкін:

забит Мазепа з давніх пор. . .

З советського гумору

Робітник заявляє в розмові: — Я працюю з більшою радістю для комуністичної партії, ніж для кого іншого.

— Це гарно, і так повинно бути! — хвалить його функціонер. — А яке ваше заняття, товаришу?

— Я копаю гроби . . .

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Цим сьомим числом починаємо наш символічний другий „рік” видання. „Роком” називаємо шість чисел. Маємо надію, що цей другий рік буде значно коротший ніж попередній...

Та це залежатиме не тільки від нас. Всі технічні удосконалення і приєднання нових співробітників не допоможуть, коли суспільство не відгукнеться прихильно і не підпре наше зусилля. Ми розуміємо сумніви Читачів, які підчас кількомісячного перебою запитували себе і нас, чи взагалі „Український Огляд” ще виходитиме. Ми розуміємо, що в таких умовах вони не знали, чи посилати дальшу передплату, чи чекати вияснення. Оце даємо те вияснення: **ВИДАВНИЦТВО ПОРОВАЛО ВСІ ЗАХОДИ, ЩОБ ДАЛІ „УКРАЇНСЬКИЙ ОГЛЯД” ВИХОДИВ БЕЗПЕРЕБІЙНО, І ТЕПЕР СЛОВО ЗА ВАМИ, ВШАН. ЧИТАЧУ!**

ПРОХАЄМО якнайскоріше **СПЛАТИТИ ЗАЛЕГЛОСТІ** за перших шість чисел, і **ПРОХАЄМО** також по можливості негайно **ВІДНОВИТИ ПЕРЕДПЛАТУ** на наступний рік, наступних шість чисел.

Умови передплати залишаються ті самі: за рік (шість чисел) — \$3.90, за пів року (три числа) — 2.00 дол.

Все пливе, все минає... ..	1
Спадковість, хвороби і смерть Та- раса Шевченка	3
Боротьба за нафту	12
Кава	16
Кохання Миколи Гавеського	17
Ясне сонце і темна туза: благо- датне і грізне обличчя погоди	33
Експльозія життя	36
Що таке авксин?	39
Хлопчик з дівчинка?	42
Володька	44
Якщо завтра атомова війна	50
Пісенний скарб України	55
Словозгра	58
Поети Заходу в перекладі Свято- слава Гординського	59
Войківщина	60
Перший Листопад	62
„Демон швидкості“	67
Острови, що зникають	71
Віктор Цимбал	73
Червона проща	74
Хатне виховання	76
Числа і знаки	77
„Все, що було, живе в мені, а гу- жина навкруги“	81
Робінсон 1960-го року	89
Взятий лікар — герой посвяти ...	93
Кожання, заслання, навгання під знаком... свинюшника... ..	96
Пробудження Європи	102
Українська мова одна з „мов-ве- летнів“	107
Нога швейської казки як фактор її дальшого розвитку	109
Іван Франко і фізична культура ..	113
Боротьба за Шлісберген	115
Марко Вовчок у Парижі	119